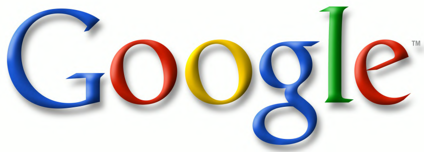

36 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 36

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ПРВА

36 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 36

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ПРВА

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1897

ПРЕДГОВОР

У реду старијих писаца наше нове књижевности архимандрит Герасим Зелић смерно заузима једно од бољих места. Истина је да се једини његов спис „Житије,[1] сирјеч рожденије, воспитаније, странствованија и различна по свијету и у отечеству приључченија и страданија,“ рађен јамачно по угледу на Доситијев „Живот и приључченија,“ не може поредити с прослављеним штампаним првенцем великога претече правих српских народних писаца — ни лепотом дикције и вештином излагања, ни дубином мисли и обиљем

[1] Цео натпис првога издања гласи: Житїе сирѣчь рожденїе, воспитанїе, странствованїя, и различна по свѣту и у отечеству приключенїя и страданїя Герасима Зелића архїмандрїта свето-успенске обители Крупе у Далмацїи; бывшега кое у истой државы, кое у Бокки Которской, одъ л. 1796. до конца л. 1811. надъ православными восточнога исповѣданїя церквами Генерал'- и Великога-Вїкарїа; Нимъ Самымъ Себи и своима за споменъ списано; и другима за любопытство, гдѣшто зарь и за поученїе, на свѣтъ издано. Въ Будимѣ Писмены Крал. Унїверситета Унгарскаго. 1823. — Књига има стр. XVI и 642 обичне 8⁰; још има једна страна, на којој су означене „Погрѣшке Тѵпографїческе“ и два, такође непагинована, листа, на којима је „Оглавленїе“ (преглед садржаја).

мудрих поука, у њему просутих. Па ипак, занимљивост и разноликост предмета и места која описује; многобројност доживљаја и значај многих чињеница о којима Зелићево „Житије“ прича — одржавају и до данас овој пишчевој аутобиографији карактер књижевнога посла, који се и лако чита и довољно градива даје за боље познавање политичких, културних и религиозних прилика српскога народа у тешком времену крајем прошлога и почетком овога века. Уз то је језик Зелићев, и ако доста натруњен руским и црквенословенским речима, у главном ипак много чистији од језика савремених му писаца, Караџићевих противника; облицима пак и, нарочито, реченичном конструкцијом врло је занимљив и, може се рећи, прави *народни* језик с многим покрајинским особинама — без великога утицаја ондашњега књижевног језика нашега.

Ове особине Зелићева списа и побудиле су управу Српске Књижевне Задруге, да приреди ново издање „Житија,“ књиге до сада, и после издања у „Народној Библиотеци“ браће Јовановића (у Панчеву), недовољно по народу раширене. А за одлуку о овом новом издању разлог је и тај, што је управа, вршећи правилима одређени јој задатак, дужна старати се да у Задругиним издањима буду приказани знатнији књижевни споменици *свих српских крајева*, те ће и задругарима јамачно бити по вољи, да им се после најзнатнијих радова Доситијевих и пунозначајних мемоара Ненадовићевих да у руке и књига о животу, страдању и патриотском делању овога заслужног сина кршне нам Далмације.

У овом ће се новом издању сада први пут штампати и „Додатак“ Зелићеву „Житију,“ тј. продужење пишчеве аутобиографије после године 1817., из рукописа по смрти Зелићевој сачуваног. Овај је додатак био написан још г. 1823., али, као што се вели у првом издању „Житија“ (на стр. 643.), „природа овије приључченија и времена опстојателства нијесу ми [Зелићу] допустила да ји сада свијету објавим.“ Нека је и овом приликом велика хвала г.г. Др. Илији Огњановићу, лекару, и Тихомиру Остојићу, професору, чијом је добротом овај рукопис достављен Српској Књижевној Задрузи на употребу.

„Житије Герасима Зелића“ приређено је за штампу у главном онако исто, као што је и до сада рађено у Задругиним издањима старијих писаца: гледало се тј. да прво издање буде што верније, али и садашњим читаоцима што приступачније, прештампано. Преписујући пак са старога правописа, којим се писац врло недоследно служио, на данашњи, уредник се не само држао фонетичности, него је — у намери да језик у „Житију“ изиђе приближно онакав, какав је могао бити у устима самога писца — отишао и корак даље у том, те је:

1) слово Ѣ у свима *народним* речима замењивао словима *ије*, *је* или *и* (и *е*) према правилима о замени старога гласа Ѣ у јужном говору српском; разлог је оваком замењивању у том, што је цео спис у главном писан јужним говором и што врло често и сам Зелић пише *їе* или *ие* (па

и *ые*) у случајима где се чује *ије*, те покрај: рѣдко (стр. 11., овде 22.) има и: р*ї*едке (III, 10.), покрај: цѣнилисе и: прел*ї*еватисе (IV, 2.); тако и: свакоякі*е* и прав*ие* (V, 2.) или: другі*е* несрећн*ые* (VII, 3.); или пише *їе* у случајима данашњега *је*, те покрај: дѣтинство (стр. 3., 15.) и дѣца (4., 16.) има и: д*їе*цомъ (199., 185.) и д*їе*тетомъ (186., 173.); или и само *ї* и *е*, где народни језик место *ѣ* има те гласове, те покрај: несмѣю (130., 129.), разумѣю (122., 122.), срѣтнемъ (209., 193.) има и: ум*ї*о (IV., 1.), дон*ї*о (229., 211.), ср*е*тнемъ (196., 182.); — у речима пак књижевним (из црквенога словенског или из руског језика) *ѣ* је увек замењено словима *је*, како се по старом правопису и читало; тако је и: исповѣданія (IX) прочитано испов*је*даниjа (4.) и предвозвѣстіо (29.) — предвозв*је*стио (35);

2) исто је тако слово *щ* у народним речима замењено словима *шт*, док је у речима из цркв. и руског језика читано као *шч*; тако је по*щ*еди (5.) овде прочитано по*шт*еди (17.), све*щ*енику и убѣши*щ*е (29.) — све*шт*енику и убјежи*шт*е (36.); речи пак: кре*щ*енію (2.), прича*щ*енію (5.) — кре*шч*енију (13.) и прича*шч*енију (17.);

3) слично томе, кад Зелић у народним речима место самогласнога *р* пише *ер*, овде је употребљено само *р*, јер се не може мислити да ће човек који пише: с*р*це (6., овде 18.), у ц*р*кву (16., 26.), К*р*ку (13., 24.), па чак и возд*р*жаніе (10., 21.) — читати: зав*ер*ти (V, 2.), прег*ер*шть (VII, 3.), притг*ер*лити (IX, 5.);

4) слово *х* није нигде додавано, јер се из самих облика лако може погодити где му је место

према данашњем књижевном језику; само је реч нама' (у значењу: намах, одмах) тако преписивана (с апострофом) — за разлику од заменице нама, а то је учињено и с речима: обучени' (41., 46.) и који' (169., 158.) за знак да је то 2. п. мн.; други пак и четврти падеж множине треће личне заменице *їй* преписиван је словима *ји*, како је и Вук Караџић ту реч писао пре године 1836.

Да би се боље видео правопис којим је „Житије" први пут било штампано, нек послужи овај одломак, сасвим верно преписан: „У печерской лаври єстъ началникъ Архимандритъ *Зосима*. У Николаевскомъ манастиру налазесе цѣлокупне мощи свете великомученице Варваре, коїой є нѣзинъ отацъ *Дїоскоръ* усѣкнуо главу, за узрокъ што є дала три прозора на Бани начинити, во имя свете и нераздѣлне троице. У Софискомъ манастиру више Подолїа на брїегу єстъ резиденцїа митрополита одъ све мале Русїе. У печерской Лаври, и у две пещере убитие мое налазилосе 500 калуђера" (стр. 83.—84., овде 86.—87.).

Уредникове напомене под линијом дошле су ради објашњења неких нејасних места и мање познатих речи (српских и туђих), или ради исправке неких непотпуних и нетачних података пишчевих. Овим се напоменама замењује речник (у многим издањима Задругиним додаван на крају списа) и олакшава разумевање текста и језика. Понека је реч објашњена и на више места.

Сем исправке интерпункције и растављања већих одељака на мање, још је стављано у угласте заграде све што је у првом издању штампарском

или писарском омашком било пропуштено и што се према смислу може додати. Очигледне штампарске погрешке просто су исправљене.

Из разлога што је ово издање намењено ширем кругу читалачком, сви прилози (документи, повеље, наредбе, писма), којих је нарочито велики број у рукописном „Додатку," извађени су из текста и остављени да се штампају на крају целога списа ситнијим словима. Тамо ће бити наведени и сви већи цитати на туђим језицима (поглавито на грчком и талијанском), који су у тексту, покрај српскога превода, били сувишни.

Још што буде потребно, и о начину овога издања и о самом „Житију" и његову ауктору, биће речено на крају списа, који ће, сем ове, имати још две свеске.

П. П. Ђ.

ПРЕДИСЛОВИЈЕ.

По гласу историја, у стародревња времена Јелина и Римљана мучно је било стећи знања и мудрост, за узрок што није било типографије, но науке морале су се пером писати, и тако биле су ријетке; не само, но неке нијесу се нигда ни писале, веће истом усмено, пак и тајно, предавале су се, а многе нијесу биле јоште ни устројиле се и гдјекоје ни изнашле се. С друге стране, није толико трудно било достићи славно име књижевника, јер, тко би умио добро латински или јелински, или обадвоје, и познавао би оно мало писанија у та два језика, више му ништа не би недостајало за сподобити се таквога имена. Отуда треба закључити и то, да су онда учитељи, при ри-

предисловије — предговор; *сподобити се* — удостојити се.

јеткости књига, достојно цијенили се како живе књиге, из којије, како из посведневније говорећије огледала и очевидније примјера, морала су ученија прелијевати се у душе и срца ученика чисто, природно и просто, јасно, живо, дјелатно и склоно к правоме мудрољубију.

Напротив тога, почем је изништао јелински и за њим донекле и латински језик, у познија христјанска времена, гдје толики народи стадоше имати високе науке, хотјаше се за књижевника да умије по готову толико језика, колико бијаше тије књижевније народа, да им може читати књиге. Колика најприје дангуба, а послије безмјерни немили труд! Глава се заврти човеку, кад помисли шта је до данас библиотека, шта ли је свакојакије по свуда књига; које обаче, по суду најученији људи, да се све добро протресу и прорешетају, нашло би се зар преко половине да је кукољ и којекакав смет и трине: и то би млого послужило праве мудрости и правије мудрољубаца напретку, и отуда свему свијету. С друге стране, за постигнути ваопште науку, произишло је мало по мало средства и начина толико, да већ ваљаде више

ученије — наука, наставни предмет; *мудрољубије* — „мудрољубље,“ философија; *обаче* — пак, али, а.

желити да се поправљају, него да се даље размложавају.

С тијем теченијем коло се окрену; и у наша времена свијет хоће већ да се освијести, да су најнапреднији они народи, који се најмање муте и дангубе с туђим језицима, но кроз своје књижевнике доспјели су те налазе у своме језику све што им је полезно и пристојно из свију времена и од свију народа. Бог да прости и кад се ово јоште чини, помишљајући да што је гођ превише те мјере умложава истом библиотеке шараном хартијом, и преобремењава ограничену човечију памет беспослицама. Ово довле разумије се говорећи широм о Јевропи, гдје су народи увјеџбали колика је сила наука и просвјешченија, и колико је горе глупљему и луђему према мудријему и вјештијему.

Али има јоште неколико у Европи народа, који се находе у овоме горем од другије стању, и мало не у горем од стародревњег јелинског и римског времену. Мени на срцу лежи да овдје именито споменем само мој славено-српски. Нек ми опрости нека прегршт, што га је срећног, која се мало есапи према толико другије несрећније милиона

теченије — ток, развитак; *полезно* — корисно; *просвјешченије* — просвета, образованост; *есапити* — рачунати.

истога. Смишљајући гдје смо, што смо и како смо, не може нам се ни замјерити што смо ми тако касно и мучнО почели марити за књиге; а гдје јесмо, гдје јоште и нијесмо? Не знам колико већ можемо имати непристојније и бесплодније књига за овај почетак, но са свима скупа нијесмо јоште преоптерећени, и не дао нам Бог никада да будемо! Само, Боже, не ускрати нам да се и ми сподобимо без дуљега уздисања имати оно, што нам је потребно, да не просјакамо до вијека од другије.

У моме отечеству у Далмацији књижества нашега стање тако је жалосно, да окајаније не може бити. Вићеће се из мога житија на који сам се начин ја учио књизи, који начин је ли није ли побољшао се и до данас. Србљи западне цркве (јер ово су све једни Србљи, како и они, што су се потурчили или, боље рећи, помухамеданили и поунијатили) имају више узрока радовати се у своме отечеству, и зато, како су у свачему даље пред нама, тако су и у књигама: само та је с друге стране штета, што немилице губе језик свој славенски и род с Италијани. Даће Бог, те ће премилостиви садашњи цар наш погледати и на ове восточног исповједанија вјерне своје поданике, посјетити њих

окајано — очајно; *житије* — живот; *восточни* — источни.

с благоутробном својом резолуцијом, што је ради школа даровао онима у Унгарији, и приграити њих с онима заједно и једнако.

Кромје књижнога стања нашије Србаља у Далмацији, виђеће се из мога житија и што им се тиче бића цркава и вјероисповједанија. И гражданска досадашња њихова ту судбина моћи ће се узгред познати из истога: погдјешто и нарави, обичаји и својства њихова характера. Све то показује се у њему равномјерно и о Боци Которској илити Албанији, докле допиру по приморју адријатическом селенија српска.

Ово су узроци, за које ми се је виђело да ће другима мило бити, ако издам на свијет ово моје житије. Милија би била заисто и млого важнија (да их коме на ум падне описати и издати) житија нашије карловачкије митрополита од основанија столице њихове у Сријему. Но та би се свије тицала посвемјесније Србаља, а ја моје ограничавам међу мојима саотечественици, којијем оно јево и излази на свијет за речене узроке сједињене с другима, којије ја, без учинити криво себи

благоутробан — милостив; *резолуција* — одлука (још г. 1770. издата је царска наредба за отварање српских школа у Угарској); *граждански* — грађански; *кромје* — осим; *равномјерно* — подједнако; *Арбанијом* су некада Млечићи и Аустријанци звали Боку Которску; *адријатическо* — јадранско; *селенија* — насеља.

и својима, не могох не послушати. Главни од овије узрока, или сви савакупно у једноме, јест света непремјена Божија истина, за коју је и сами Син Божији до кресне ревновао смерти, истом да је славно и побједоносно освједочи и на вавијек одбрани. Сирјеч, како мој млогогодишњи публични живот, баш кроз период највећије превртаља мога отечества, даје у разговорима, и послије моје смрти може давати, млого повода да се моје име именује, и да се о мени суди и пресуђује: — неотложно је да таковијем разговараоцем ја све саопштим, да за незнање којечега не би судили ни како би за њих било ружно ни за ме кривично. Ово захтијева с обедвију страна справедљиво својељубије.

Ако би тко ово изданије узео нешто и са стране честољубија, знамо да је и ово општа човечија и, кад је с мјером, најпревосходнија страст. И у томе се човек подоби самом Богу, који љуби и иште чест и славу. Пак, тко би овога чувствованија био лишен, шта би био и пред Богом и пред људма? У осталом, ја прикљученија мојије нијесам биљежио с тијем намјеренијем, да се кому кад

непремјени — неминовни; *ревновати* — живо се заузимати; *сирјеч* — то јест; *публични* — јавни; *превосходан* — одличан; *подобити се* — бити сличан; *чест* — част; *чувствованије* — осећање; *прикљученије* — догађај.

с њима хвалим и из њих с временом себи некакав панегирик спишем; већ сам их биљежио за приватни себи и својима спомен и за свако благоразумно, ако би ми кад гдје устребало, публично моје оправданије и успокојеније.

Што ми се пак тиче самије дјела мога живота, желим да ме народници моји превазиђу у добрима, а да си приклад за остреганије своје узму од противније, ако буде и овије, по слову: „Тко млого дјејствује, ласно је да учини штошто и преко реда; тко мало или ништа не дјејствује, лако му је опчувати се од погрјешака, али слаба му за то хвала.“ Мене су моје судбине пронесле по простору из Далмације до Москве и до Петербурга, до Париза, Цариграда и до Смирне и, кромје нижије сваког чина и степена људи, дале су ми имати дјела до више императора, краљева и патријарха. Признајем и исповиједам са жалости, која ми до вијека остаје на срцу, да отечеству моме нијесам толико учинио, колика ми је била ревност, нешто за узрок мале моје власти и нишчије средства, а највише — и ово нек буде мојим саотечественицима на живо поученије — што у ври-

благоразуман — мудар; *панегирик* — похвалница; *приклад* — пример; *остреганије* — обазривост, чување; *дјејствује* — ради; *нишч* — ништ, сиромашан.

јеме моје младости нијесам био упућен, како ваља, по стази наука, којије кад не има гдје требају, не има ништа, а требају више или мање сваком до орача и пастира, сељаном какогођ и грађаном.

Послије овога признања, издајући сљедујућу књигу на свијет, ваља да се овдје јоште савршеније разумијем и помирим с онима, који би ми могли што замјерити за оно, што сам горе рекао о књигама и о библиотекама. Ја не захтијевам титла списатеља, и не иштем ништа више да се позволи овој мојој књизи, него само оно, што јој се не може одрећи, да се то јест вмјењава у броју оније књига, које повиједају не измишљена којекаква зановетања и хитросплетене пустоте, но истинита збившества; а овије важност нек ријеши о прочој исте срећи. Може се и дужно је о свачему, према своме времену, списивати књиге, о чему тко боље умије и воли; и славније је остати забиљежену у љетописије муза, него и у којијем другима (потребујућима свима муза), јер тко гођ тијем путем и најмању својијем ближњима донесе корист, музе му неће заборавити имена. Али та је сушчествена

титл — титула, име; *позволити* — допустити; *вмјењавати* — приписивати, стављати; *збившество* — догађај; *прочи* — други; *исте срећи* — њеној срећи; *у љетописије* — у летописима (стари седми падеж множине); *музе* — божице уметности (лепих вештина); *сушчествени* — битни.

овдје разлика, што књиге излазеће на свијет изништавају, једне мало прије, друге мало послије; и тако једине само оне, којије је ваљаност дуговремена или вјечита, достојно се остављају и слажу у библиотеке. По чему, тко би гођ какво му драго високо мудровање имао о оваковијем библиотекама, не може га имати вишег од мога, које ја желим да буде и свије снародника мојије, то јест: што ја, послије светије храмова Божије, ни у каква мјеста не находим да је дужно с већим улазити страхопочитанијем и смиреномудријем, него у ове пречесне плодова умова човеческије храмине, које у самом дјелу јесу и ваља да се зову: словеснијѐ душа житнице.

У манастиру Крупи, априла мјесеца 1817. года.

Герасим Зелић
АРХИМАНДРИТ.

ЖИТИЈЕ

МЕНЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЧА

АРХИМАНДРИТА

БИВШЕГА ГЕНЕРАЛ-ВИКАРИЈА ВОСТОЧНОГ БЛАГОЧЕСТИЈА У ДАЛМАЦИЈИ, И ПО ТОМ ВЕЛИКОГА ВИКАРИЈА У БОКИ КОТОРСКОЈ, СВЕГА ОД Љ. 1796. ДО КОНЦА Љ. 1811.

ПРВИ ДИЈЕЛ

ОД РОЖДЕНИЈА ДО ПРОИЗВЕДЕНИЈА НА СТЕПЕН АРХИМАНДРИТСТВА

Дјетинство и јуношество.

Тромеђа је јоште добро познато име у Илирику, прије бивше, сирјеч, ограничје републике мљетачке, цесаревине австријске и турске, силе османске. Ту на западњем подножју планине велебитске лежи далматинско село *Жегар*, ђе сам ја од древњег благочестивог свештеническог племена љета господња 1752. у 11-ти дан мјесеца јунија од оца *Андреа* и матере *Јоане* на овај бијели свијет родио [се] и у светом крешченију именом *Кирил* назван. Како што свакоме, тако и мени бише промислом Божијим одређене на свијету овоме њеке судбине, које, колико би доста пути

рожденије — рођење; *јуношество* — младост; *Жегар* — село у Далмацији, у срезу (котару) бенковачком; *благочестив* — побожан; *крешченије* — крштење.

назадно и устрашително било; моћи из малена предвиђети, толико ји се мило спомињати, ако су млоге биле и немиле, пошто нам преко главе пређу и пусте нас у отишју у зрелој старости. Нешто од раног јоште доба ја узгред, како ме исте згађаше стријеле, к њима бјех вниماتелан, и пошто ми се пођоше умложавати, почнем ји биљежити и ради вјернијег памтења на оставу у писму спремати; писму, велим, прелијепоме дару небесном, што је вишња премудрост словесности удијелила человјеческој. С временом гониште ме којекакви узроци више пута загледати у ову моју оставу и попунити јој недостатке онде, ђе ми се чињаше да је празно и недостаточно. Чрез таково претресање показа ми се мало по мало да из свега скупа произлазаше поготову њешто цјелокупно, чему само недостајаше поредочно садјевеније с преписанијем уједно и начисто. Напосљедак, доставши се мирноће жизни и добрије времена, сканим се и на то, размишљавајући, кад ми се тако читаво већ житије сложило у писмо, и већ остаје у писму, а оно нек остане управ у ред, нека је устројено, да ми га буде, док сам жив, а послије и мојима, по случају може бити и другима, згодније читати. То смисливши, поренем пером ево овако, како је довле и како сљедује даље.

Мало чије дјетинство може другима знања достојно што представљати, но опет је

вниматеан — пажљив; *словесност* — разум; *недостаточно* — недовољно; *жизн* — живот; *порене*м — с. вр. од *погнати*.

сваком своје мило, и сваки своје и најлуђе забавке и беспослице из њега љупко другда спомиње, и кад има коме, а он у прилици и приповиједа. Но то је сваком чинити пристојно само усмено, али у писму доста је из овог возраста, ако што има главније, забиљежити, и то не може ником заглушити. Градскије и господскије кућа синови у таквијем су обично од дјетинства срећнијем опстојателствама и пригодама, да не би чудо било, да се сви, један од другога изреднијими дјели и исправљенијами, могу хвалити и код потомства тезоименито славити. Напротив тога, шта има да види около себе сеоско дијете, што би га могло к високу чему и велику побудити, а именито као у селу Жегару у моје дјетинство, под онаким владањем у моме отечеству и у онаковом стању мога једновјерног, препростог и до данас непросвјешченог народа? Обаче, на славу Божију и на радосну утјеху сељана, разум человјечески и способност словеснога духа нису искључително участије људи богатије и високорођеније, већ су просуте по свој земљи, и рађају се у кућицама сеоскијем и пастирскијем колебама, у горама и у пољама, какогођ и у позлаћенијем палатама вароша и градова. Свемогући то не ријетко људма показује, страшни и милосрдни Бог: он који, ђе хоће, обара силна и, ђе воли, диже ништа из гнојишта; који умудрава сли-

---

опстојателство — прилика, околност; *исправљеније* — вршење дужности, рад; *тезоименито славити* — свечано прослављати име (спомен) знатних људи; *участије* — „учешће,“ удео.

јепце и препрослављa рибаре и пастире. Зато и ја јединој његовој свесветој приписујем десници, да ме је она од малог и ниског мог почетка повела и по својој вољи, и на свој њеки конац, онуда провела, куда ће се виђети из описанија, што одовле настављам по самој истиности и искрености.

Ја не имадо прве среће, да се нагледам очима родитеља мога, без којега сиротан остадо од четири љета. У млогочисленој домаћој дружбини и међу обичним просте дјеце дангубицама прође ми пусто шест година, за које вријеме, ђе је блажено просвјешченије, дјеца се млогом којечему наставе и приуготове. У седмој години наиђе на ме љута некаква зубна болест, која жестоким својим шест-мјесечним упорствовањем матер моју доведе до очајанија о моме животу. Притече благочестива мати са сузама к Богу и к чудотворној крупској обитељи Богоматери, завјетујући ме и обећавајући, ако преболим, да ће ме даровати на услуженије истој светоуспенској обитељи, која преко планинице једне, зовоме Требачник, добар час ода одстоји од Жегара. Оздравим очевидно тијем ходатајством, но по мом исцјеленију доброј родителници друге зар бриге збију с ума да ме даде уречену обитељ на поученије, ради завјештанога услуженија Богородици. Мало за тијем наиђе на ме, у осмој ми години, свирјепа главобоља с таквим, може се рећи,

---

конац — крај, смер; *обитељ* — богомоља, манастир; *зовоми* — који се зове; *ходатајство* — помоћ, заузимање.

мртвим сном, да, ђе би се нашао, ту би морао и заспати, и не би се сам могао никако пробудити; а када би ме нашли и једва разбудили, чинило би ми се да сам као пијан од вина, којега, докле се нијесам задјаконио, нигда не би окусио, развје у светом причашченију.

Нитко се не могаше у дому домислити овој мојој у глави бољетици. Само, будући да ми је мати казивала како ме је прије у зубној болести завјетовала, ако ме Бог поштеди, дати ме у обитељ Крупу, мени једном дође на памет да недуг мој и мртвило у глави не може ништа друго бити, него покарање Божије и крупске чудотворне Богородице за небрежени завјет, и станем говорити матери: „Ти си, мајко, мене у болести, прије ове, завјетовала и обећала, ако оздравим, да ћеш ме дати на поученије и услуженије у манастир Крупу; пак си ти то заборавила, и нећеш за ме да се стараш: зато је, може бити, Богородица на ме пустила ову другу у главу болест.“ На ово ми мати одговори: „Истина је, душо моја, да сам ја тебе у болести твојој завјетовала, да ћу те дати у манастир Крупу на науку ради услуженија светој Богородици; али ево мој ђевер, поп Стефан, не да о том ни проговорити. Будући да су из куће Илија, Пантелија и Сава, сва три, у манастиру на науци, говори попо, да не можете сви бити попови и калуђери, јер тко би код куће остао

развје — осим; *причашченије* — причешће; *небрежени* — нечувани.

и радио.“ И у самој вешчи, премда бијаше онда чељади у кући нашој до тридесет душа, ни по што ме братучед поп Стефан не пушћаше, да пођем у манастир учити се, како ми срце кипјаше за науком, сувише зато, што она три ђака из племена бијау у манастиру на школи. Кромје манастира не бијаше тада у свој Далмацији ниђе никакве школе, како је право постојане и уређене нема ни до данас.

У оно вријеме живјаше код кмѐта̂ обитељи крупске монахиња њека, коју зваше бабом Штулом, јер бијаше без једне ноге, и мјесто ње иђаше полагано на дрвеној, зовомој *штула*. Ова често долазаше кући нашој у Жегар, и кад би гођ дошла, донијела би мени колач, и млого би ме пути миловала, иштући ме од матере: „Дај ми, Јована, ово твоје дијете, да га учим.“ Њој би на то мати моја одговарала: „Ја би ти га дала драговољно, и дијете весма жели ићи учити се, али му не допушћа мој ђевер, поп Стефан.“ И тако би иста баба одлазила без мене. С тијем више мени се не утољаваше нигда чезнење за науком и за познањем — не би ни сам знао каковог — блаженог у манастиру стања и даље тамо у свијету људскога живљења. Сваки дан међу тијем, око петог часа после подне, сљедоваше ми напаст главобоље и претешка оног сна, по ком, кад би се разабрао,

вешч — ствар (*у самој вешчи* — у истини); *кмети* (једн. *кмет*) *обитељи крупске* — сељаци настањени на манастирској земљи, прњаворци; *весма* — веома, врло.

бунцао би, и чинило би ми се као да ми нешто говори: да пођеш, Кириле, у манастир учити се, како те је завјетовала мати, не би те више тако глава бољела, нит' би те тај мртвачки борио сан. Често ја моља матер, а мати братучеда, попа Стефана, да ми дозволи поћи у манастир, да ми се испуни завјет материн и да се ослободим, како сам се тврдо надао, од моје двоструке болести; јер, кромје немоћи у глави, већ ми права болест бијаше и у срцу моја угњетена жеља, којом сам гинуо за књигом, али све то би залуду. — „Боже! и Богородице! Ја сам више ваш него домаћије мојије, код којије морам пропасти у овоме мом невољном стању, по њиовој кривици; ви ми се смилујте и помозите ми!"

Овако дан и ноћ тугујући, смислим најпосле све на једно. До Требачника није далеко, ни одонле, куда би ја преко њега од куће виђао ђе калуђери долазе и, враћајући се у манастир Крупу, замичу за брдо. Једно јутро, 3-ћег нојемвра 1760. љета рано украдем се од матере с постеље, и бјежи од куће уз ријеку Зрмању, како ћу на мост преко ње, и преко оне планинице, куд Бог да и Богородица. Али ме се брзо сјети мати и полети за мном. С једно хиљаду кораљаја мога удаљенија видим је, ђе за мном трчи, зовући ме, да станем и да је чекам. Но што она више

борио — да не буде м. *морио*? *Зрмања* — извире на југоисточној страни Велебита, тече кроз Буковицу и утиче у Новиградско Језеро.

зваше, ја већма бјежа, да ме не ухвати, зашто знадо да ми код онако јетке не би прошло на ште срца моје бјежање. И да ми не буде од некуда на сусрет изишла жена њека, жена Пава Вуканчева, не би ме била ни стигла мати, која се бјаше већ уморила и почела сустајати. Тако, кад ми види мати ову жену, а она почне викати: „Држи, Паво, ухвати ми то дијете, кад те срећа носи у овај час отуда." Ето ти јој у помоћ хитре Паве, и ухвати ме, зашто сам се ја већ задијао био трчећи. Стане ме помàгања и плач, да ме пусти, јер нејак, од осам година, не мого јој се из руку истргнути, но забадава. У томе стиже и мати с прутом у руци, живо ме искара и ишиба, и врати ме кући.

Пети дан послије, на 8. нојемврија, Аранђелов дан бијаше. На овај дан поведе ме мати, по обичају, која ме више не пушташе из очију својије, у цркву. По јутрењи сјеђаше пред црквом посред њеколико стараца и избраније домаћина поп Стефан, старјешина дома нашега, којега мати моја поче ту молити, говорећи му: „Допусти ми, попо, да одведем ово дијете баби Ани калуђерици, зашто се бојим, да се опет не украде од куће, и сáмо, преко толико ријека и преко Требачника, могло би се утопити или у гори забасати, и вуци га изести." Али поп све на својој мисли стојаше, нити га ријечи матере моје, да ме пусти, могоше преклонити. Тада млоги

помàгања (ж. р.) — запомагање, јаук.

од сједећије около њега речените људи стадоше му проговарати: „Зашто, попе Стефане, не пустиш то дијете, кад му срце иште, нек се иде учити? Ако се бојиш, да твоме сину Пани и синовцу Сȁви не узме парохије жегарске, а оно може остати у манастиру и бити калуђер.“ И на ове ријечи толико стараца једва се поп предаде и отпусти ме, говорећи ми: „Ајде с Богом, угурсузе, доћи ћеш ти брзо кући, како те узбије баба Ана монахиња.“ Почекаћеш, мислим ја у себи, док ти се ја вратим, туке пасти. Пољуби га мати у руку, и ја, метнувши метанију, учиним то исто, пак онај час пођемо у Крупу, ђе доспијемо на свршетак литургије и нађемо ту код цркве и моју бабу Штулу монахињу, која у ногу саката, али у језику здравија бијаше него и један адвокат. Поведе ме иста дома, а мати ми се врати кући. На ма' сутра дан напише на липовој дашчици буквицу, и почнем се учити.

Додијало ми је било ту: што је јуче писала, оно сам јутрос морао добро остругати, да ми друго напише; осим што сам морао сваки дан прије зоре устати, ватру naложити, кућу омести, псету објед зготовити, дрва и воде из Ораваче (потока) донијети, пак послије к њој доћи, да јој додам аљине на руке, да се обуче, и воде, да се умије. И сву ову службу лако би трпио, али ми је најмучније било трпити повседневно воздржаније од јела

тука — ђурка, будија; *на ма(х)* — одмах; *воздржаније* (и *воздержаније*) — уздржавање.

и пића, зашто код исте би ми био вавијек велики и страсни петак, а ријетко би се познало да ми дође која недјеља или празник с њоме. У шест мјесеци, стојећи с овом бабом монахињом, изучим сав буквар, који ми она сваки дан, као што више горе реко, на дасци липовој штампаше пером, будући да се не могаше у оно вријеме нигђе у Далмацији наћи на продају буквара и каквије другије српскије књига.

Случи се међу тим да дође у Жегар њеки јеромонах Василије из Мађарске, који казиваше да је из манастира Грабовца. Млоги се у оно вријеме калуђери из Цесаревине по Далмацији виђаше, просећи милостињу, који при блаженопочившем митрополиту г-ну Павлу Ненадовићу из својије монастира бијау поутицали, за не подлећи оном благочинију и строгости монашеској, која бијаше до тог времена у Фрушкогораца забачена, како је и у трима благочестивим монастирима у Далмацији данас презрена. Речени Василије бијаше започео школу у Жегару; и како се дигоше из манастира Крупе мој братучед Илија и синовци Пане и Сава, дође и моја мати по ме од монахиње. Тако сва четири стајасмо код куће и идосмо сваки дан у школу, у коју се бијаше скупило до четрдесет ђака. Послије десет мјесеци школни наш учитељ једном омр-

---

П. Ненадовић — архиепископ и митрополит карловачки од 1749. до 1768.; *за не подлећи* — да не би потпали; *благочиније* — леп ред, уредност; *монашески* — калуђерски; *три манастира* у (северној) Далмацији — Крупа, Крка и Драговић.

кне а не осване у школи. До мало дана сазна се да је отишао у Скрадин и у Добропољце, ђе је прије учио дјецу, да купи дугове. С Богом одсеље за ме науке и сва школска друга правила!

Стојећи нас четири ђака код куће и додећи из манастира Крупе сваке недјеље по један калуђер у Жегар, да служи, будући да је по парохије ове манастира Крупе, а по Зелића попова, заиште ме једном тадашњи еклисијарх крупски, јеромонах Јосиф Дошен, који би често долазио на објед кући нашој, од моје матере, да ме њему даде за ђака, и мати се моја приволи на то. Пошао сам му и служио сам га у клисари три године, а у путу косовском седам година. У она времена долазили би калуђери од Свете Горе у Далмацију из Јерусалима, за милостињу, који би при објединма свашта расказивали о свијету. Отуда се родила у срцу моме велика жеља к путовању, и све сам међу мојима друговима пророковао да ћу поћи у свијет, да градове и царства видим. Речени мој духовник Јосиф бијаше ми, што се [illegible]ицаше живљења и на путу препитанија, j[illegible] црњи, заборавнији или скупљи него ли [illegible] монахиња; и за тај сам га узрок [illegible] остављати. Први пут бијаш[illegible] [illegible]стира Крупе отишао био [illegible] [illegible]ојем школни-

---

[illegible] Добропољци [illegible] ник редар; [illegible] — тврд, [illegible]

ком, који ме хотјаше повести у Сријем и дати ме у велике школе, али ме уставише силом моја мати, поп Стефан и калуђери крупски, кад сам се повратио с истим у Крупу о празнику Успенија Богородична. А други пут, послије десетога љета мога вјерна у свему и поштена му служења, без да ме је икада у толико година ударио, зашто није имао узрока, само за речену његову скупост и немар за млађега, и да ми не буде свагда Велики Петак, отишао сам из Крупе јеромонаху манастира Крке, Мојсеју Будимиру, бившем у Косову на парохији; и код овога пребудем од Успенија до Воведенија, од куда ово како ћу се вратити у Крупу други пут.

Крупски игуман и калуђери писали бијау млого пута игуману манастира Крке, Никифору Гравици и братији, да отпусте и не држе њиова ђака, који се толико љета у Крупи воспитавао и учио; и, ако ме не би отпустили, да ће ући у велико непријатељство и парницу поради мене. Случи се мени те с мојим новим духовником Будимиром дођем из Косова у манастир Крку о слави овог манастира, сиріеч Сабора свјатих архистратига Михаила и прочих бесплотних сил, у које вријеме сабирају се по обичају сви калуђери на сабор. Трећи дан призову мене у саборну келију, ђе се бијау сабрали, и узме старац Макарије Кр-

Успеније Богородично — Велика Госпођа (15. августа); **Гравици** — да не буде место **П***равици*? *Косово* — крај (девет села) у срезу книнском; *Сабор св. архистр. Мих.* итд. — Арханђелов дан (8. новембра по старом календару); *прочи* — други, остали; *бесплотни* — бестелесни, духовни.

нета мени овако говорити: „Кириле! Ево, синко, шта пише из Крупе манастира игуман и сва браћа, да те ми више код нас не држимо. Ми би те поради твоје фамилије драговољно примили у наш манастир; али се ми не можемо поради тебе мразити и свађати с нашом крупљанском браћом: него иди ти, синко, у Крупу, ђе си стајао и учио се од дјетинства твога.“ На ово сам ја одговорио свијем да се ја више у Крупу нећу враћати и „ако ме се нећете ви примити, а оно ћу ићи у манастир Драговић; ако ли ме не би ни онђе ћели примити, а ја ћу поћи у Ерцеговину у који манастир.“ Изиђемо ми из сале, а мој дуовник Мојо Будимир мени пришапће: „Ајдемо ми у Косово; не слушај ти што говоре калуђери; ја ћу се с тобом старати.“

Тако пођемо и вратимо се натраг у наше Косово. Онда ми је било седамнаест година прошлије. Но не би мени дано с дуовником мојим Мојсеом у Косову стајати дуље, веће само до Входа пресвјатија Богородици, кад је у Крупи слава у малој цркви, ђе се народ сабира по обичају у храму. Међу тим одговоре Крчани Крупљаном, што сам им ја рекао, да се ја у Крупу нећу више нигда вратити. Зато умисле Крупљани да ме само домаме како у Крупу. Напуте дакле мога братучеда попа Стефана, да ми пише у Косово, које је од Жегара дан ода далеко, да ми је мати мало жива, и да ме жели прије смрти

Вход (пресвјатија Богородици) — Ваведење (улазак пресвете Богородице у храм), 21. новембра.

виђети; него да друкчије не учиним, већ да на ма' кући дођем. Примим ја ово писмо три дана прије Входа пресвјатија Богородици, и пођем таки из Косова, у друштву с њеки християни, који идоше у Крупу на сајам. У очи Входа свратим се у Крупу, да ту запитам је ли ми још жива мати, или се је већ преставила. Толико што ми разјаасмо коње пред манастиром, а оно удариште звона на малу вечерњу. Пођемо уз шкале (басамаке) у цркву, и толико што ја пређо преко прага у препрату, која бијаше пуна жена, ето ти изненада загрли ме једна жена и почне ме љубити. Ја је се отресем и истргнем јој се из руку, не познавајући је, зашто је било мало мрачно. А када проговори и почне плакати, онда познам да је моја мати и одговорим јој: „Не плачи. Зашто је мени поп Стефан писао да си ти при концу живота, а ти си здрава, хвала Богу?" Ту ми је на ма' дошло на памет да је то била хитрост Крупљана и да су ме преварили, само да ме таковим начином домаме у Крупу. Уђем у цркву, а када ме види игуман Спиридон Симић, дозове ме на десну страну и метне ме у стол код себе, да појем на малој вечерњи. Ја сасвим добар пијевац био нијесам; но будући да онда не бијаше у Далмацији учитеља, ђе би се могли учити појати, а оно од мене бољег пијевца у Крупи онда није било, осим мога старог дуовника Јосифа Дошеновића.

толико — само, тек; *таки* — одмах; *хитрост* — лукавство.

Сви су ме калуђери радо дочекали, а особито пак Дошеновић. Ту не смишља више бавити се нег' три дана, али ме стадоше увјешчавати калуђери, а највише поп Стефан и мати, да останем у Крупи, напомињајући ми, што ја бија и заборавио, да ме је мати у великој мојој болести објећала и завјетовала у манастир Крупу, а не у Крку. Почнем ја мислити и расуђавати: да пођем у други манастир, а завјетован у Крупу, могао би ме Бог и крупска Богородица покарати; и тако, преклонивши се на молбу калуђера, и сувише на материне сузе, останем у Крупи, и опет при Јосифу Дошеновићу. Овога задарски христјани позову исте зиме у Задар за пароха, ђе Срби и пет шест Грка и Цинцара имађаху међу собом процес у Венецији. Срба 200 душа, а Грка и Цинцара само 10, пак су опет ови захтевали да у Задру буде парох Грк из Леванта, а не Србин, у чем Срби добише правицу од архиепископа Кутовали у Венецији године 1786. Тако су се и у Шибенику правдали и парницу водили Срби с Грцима около 40 година, докле не постадо ја у Далмацији генерал-викаријем над православним црквама и не пресјеко ову парницу њиову у Шибенику при владању австријском 1797. године. И тако ја сад у Крупи останем, у који се манастир ја наскоро пострижем и задјаконим, као што ћу сад казати.

увјешчавати — наговарати, световати; *Леванат* (Левант) — исток, у ширем значењу (овде): све земље источно од Италије; у ужем: само обале Мале Азије, Сирије и Мисира; *правдати се* — прети се, парничити се; *генерал-викарије* (vicario generale) — главни наменик, епископов заменик.

Постриг и произведеније на степен дијаконства и свештенства.

Остадо ја у манастиру у келији Дошеновићевој, али игуман Симић и калуђери у Крупи побојаше се да се ја опет не би из Крупе удалио у други манастир, и зато смислише чрез исту зиму те ме на пролеће 1774. године поведе речени игуман с петорицом другом у Црну Гору к блаженопочившем митрополиту г-ну Са̂ви Петровићу на Стањевиће. Овђе би мјесто било описати невољу, у којој се налазаху у Далмацији цркве наше и вјероисповједаније, без главе илити епископа свога будући све до мога генерал-викарства; но таково описаније, коме ћемо другђе пристојно наћи мјесто, овђе би нас извело далеко од поведене приповијести. Јунија 3-ћег истог љета на Стањевићије речени митрополит Са̂ва предије мени и ђаку Николају Љесковцу из Метка, обученима ту у монашески чин, имена: мене назове *Герасимом*, а онога *Никодимом*, и рукоположи нас на дијаконство за манастир Крупу; а дијаконе: Пантелејмона Зелића, мог рођеног синовца, Марка Плавшу из Голубића, Петра Бједова из Пађена и Николу Шапоњу из Добропољаца запопи за мирске капелане код њиовије пароха. Истина да

чрез — кроз, преко; *Сава Петровић* — завладичен 1719. умро 1782. (г. 1750.—1766. помагао му владика Василије Петровић; после г. 1766. владика Арсеније Пламенац); *Стањевићи* — манастир у оном делу Црне Горе, који је 1718. г. (пожарев. миром) припао Млецима, али црквена власт у њему и даље остала цетињским митрополитима; *предије* — предене; *Медак* — село у Лици; *Голубић, Пађене* — села у срезу книнском.

смо се ми два премлада од осамнаест година закалуђерила и зађаконила, и, даречем, јоште нам се је налазило у устије материно млеко, нити смо били ушли у љета, како је назначено у каноније свети отаца; али́ за то нека мисле игумани и саборни старци и сви монаси по манастирије, који боље од ђеце разумију што је чин монашески и правила светог Пахомија и Великога Василија. Нас су послије у Крупи, у 22-гој нашој години, управо, с обрјадами, постригли. С друге стране опет дај да расудимо и ово: када се не би ђеца од јуности васпитавала по манастирије и учила, наипаче ђе није никаквије школа, како ји до данас није у Далмацији, и под искушенијем и руководством не би били својије стараца и наставника, то би сви манастири у Далмацији и у турској земљи, у Црној и у Светој Гори запустјели. Јербо би се ријетко налазило да савршени који човек од 30 до 40 година остави и одрече се овога сујетнога и прелеснога мира, као што су њеки наши српски прадједи одрицали се, царске дијадеме остављали и, да ми је допуштено изрећи, на велику жалост и погибељ свега рода и потомства, у манастире ишли, да се посвете, а могли су се и у миру и под царским крунама светити и државе своје предохранити од судбина, чрез које и дан данашњи велика част народа славено-српског под тешким

обрјад — обред; *јуност* — младост; *наипаче* — нарочито, особито; *сујетан* — ташт, празан; *прелестан* — варљив, саблажњив; *мир* — свет; *погибељ* — погибао, погибија; *част* — део.

игом турским стење, — по општој пословици: „Хаљина сама не чини монаха, него вјера и добра дјела.“ Било је к тому и таквије окајаније невјежа, који су, не смишљајући што је и што изискује чин монашески од човека, сматрали манастире као прибјежиште бесхљебније пропалица и љениваца и ишли у калуђере, истом да се туне ране, да дангубе и да лицемјере; а ови, ни небу ни земљи корисни, како су сами били худи, тако су највећма пред свијетом похудили и омразили монашеско анђелско житије.

Ево свидјетелног писма о мом произведенију на степен јеродијаконства.[1] —

Од године 1774. до 1778. проведем у манастиру Крупи као дијакон, по обичају монастирском, извршујући сваку службу, што ми је било наређено од игумана, како ти: дохиарију (кључарство), надзирателство над кухаром и мађупцем (куваром и пекаром) и другу подобну економију у манастиру. У години 1778. отправимо се с игуманом Савом Бједовим из манастира Крупе ја и дијакони: Љесковац, Кирил Драгаш, Прокопија Бједов и ђак женати Јосиф Новаковић испред Книња у Рватску, и будемо 2. марта у Плашком посвећени и произведени на степен свештенства од блаженопочившег г-на епископа Петра Петровића.

[1] Види бр. 1. у „Прилозима“ (на крају целога списа).

невјежа — незналица; *туне* — бесплатно, забадава; *Книн* — среско место у Далмацији, на реци Крци; *Плашки* — место у негдашњој Горњој Крајини (сада у жупанији ријечко-модрушкој), столица православнога владике горњо-карловачкога.

Мени је сљедујуће дато тада свидјетелно писмо.[1] —

Путешествије у Срем и Бачку.

У години 1774. при мљетачком генерал-проведитору, илити главному управитељу, Болду, бијаше велики глад у Далмацији; зато се занија народ, и подигне се около иљаде фамилија и одселе се њеке у Босну под Турчина, а њеке под Австрију у Сријем. С последњима бијаше се одселио и њеки Пана Смуђа из Пађена, за којим у другом браку бијаше Марија, родна сестра игумана крупског Са̂ве Бједова, који четири већ љета није могао чу̂ти за сестру и зета јесу ли ђе живи. Зато стане по рукоположенију нашем у Плашком исти игуман нами петорици говорити: који би се од нас нашао врстан отићи у Сријем, изнаћи му и виђети реченога зета и сестру и писмо му од њи донети, да ће дати оном свога коња ђогу и 12 цекиња за трошак, а 88 цекиња кад се поврати с пута из Сријема.

„Шта!“ помислим ја у себи, „путовати, те јоште с таковом понудом! пак у Сријем — виђети фрушкогорске царске манастире и српске у њима свеце! виђети толико свијета!“ По мојој из малена жељи за тијем, убрзим се, утече ми ријеч, и речем игуману: „Ако неће који други, ја ћу поћи; само да ми је пасош.“ На то ми одговори игуман да се је он већ за̂ то разговарао с г-ном епископом,

[1] Види у „Прилозима“ бр. 2.

и да је овај обећао дати пасош, да је онај који пође из манастира Гомирја, његове епархије, и да иде у Фрушку Гору на поклоненије светим српским угодником, што и тај исти, ђе би га гођ питали одакле је, ваља да каже: из манастира Гомирја, а не да је из Далмације испод републике венецијанске. И тако добијем пасош, покрај којега вручи ми јоште г-н епископ и препоручително писмо: једно у Карловце својему родному брату Арсенију Петровићу, а друго г-ну Арсенију Радивојевичу, новосадскому епископу; тако и игуман треће на њекога игумна Евтимија Котуровича у манастир Крушедол, који је прије њеколико година у време митрополита Ненадовича био у Крупи и по свој Далмацији путовао, просећи милостињу, но сад не у Крушедолу, него у манастиру Кувеждину живио, на велику срећу моју, као што ће се мало ниже вијети.

Марта 8. после подне изиђем из Плашке, пређем преко ријеке Коране и, по готову све једнако по киши и снијегу, градове Глину, Костајницу, Јасеновац, Градишку и Винковце, и стигнем 12-ти дан, пете седмице свете четиридесетнице, у *Фрушку Гору*, у манастир Привину Главу на конак. Трудан и ја и мој коњ од толико дугог путовања, гладан и жедан, мокар и смрзнут од кише и од снијега,

---

Гомирје — манастир и село у Горњој Крајини (жупан. ријечко-модрушкој), у Хрватској; *вручити* — уручити, предати коме што у руке; *Корана* — река, извире испод Белога Врха једне косе Капелине, протиче кроз Плитвичка Језера и утиче у реку Крупу.

који ме је спроводио вас дан од Винковаца до манастира овог, помислим у себи: хвала Богу, ево ми покоја. Но јако сам се преварио. У манастиру овом примише ме једва, и дадоше ми да на црној земљи с једним старцем монахом у његовој келији преноћим. У јутру прије зоре загрмљеше више моје главе звона велика, каоно ти по свијем фрушкогорским српским царским и славним лаврама. Премда сам од дванаест дана јашења био јако растрешен и уморан, опет устанем на јутрењу, расудивши на постељи, ако не дођем, неће ми дати ручати (држећи да је и у Фрушкој Гори тај обичај, како бијаше у оно вријеме у Крупи, кромје случаја болести), а друго, стидио сам се моје младости, и тако с оним монахом изиђем, грћући од ћелије све до цркве снијег до више кољена.

По јутрењи вратим се у мој конак, да се мало огријем; но не прође четврт часа, ал' ето ти ми у ћелију калуђера једног, од једно 35 година, који ми поче овако говорити: „Ако оћеш, попо, штогођ фруштуковати (ужинати), а ти једи, пак одлази с Богом, зашто смо ми сиромаси, нит' имамо доста хљеба за те, ни за коња ти сена и зоби. Г-н намесник послао ме је, да ти ово кажем.“ На ове ријечи буднем ван себе, пак му с најпонизнијим и најумилнијим бесједама станем представљати: „За Бога, оче, куда ћу ја сад поћи на оваком времену, да изгубим живот?

Винковци — среско место у жупанији сремској; *лавра* — велики, царски, манастир; *фруштуковати* — доручковати.

Видите ли сами да од велика снијега и мећаве (која сву ноћ иђаше) није могуће ни из келије изићи? А што год потроши манастир на мене и на мога коња, све ћу платити, како гођ рекну братија и г-н намјесник.“

На све ово не одговори ми онај ни ријечи, већ окрене леђа и отиде. После одлаза његовог упитам мога монаха, да ми покаже које је келија г-на намјесника, да га идем просити, да ме не изгони из манастира на оваком времену, да не изгубим главе код царске једне лавре и во Христје јадне и чемерне братије. На то ми старац са сожаљенијем одговори: „Залуду ти је, попо, ићи, зашто је то био сам несрећни намјесник, који је сад с тобом ту говорио. Он се сам намеће да нам буде старјешина, почем нам се игуман недавно преставио.“ Кад ми ово старац изусти, почнем губити надежду, да ће ме који дан код себе у манастиру задржати. Но ја то не узвјерујем старцу, већ, прост и дрзновен, намислим да сам идем с њим говорити и да се сам о том увјерим.

Једва умољен, отвори старац келију, погледа тамо и амо по доксату и, не видећи никога, пружи руку и рекне: „Оно су врата намјесникова, видићеш то и то число на њима, али те молим, попо, немој му казати да сам ти ја казао за његову келију.“ Рекнем му ја: „Не бој се,“ пак онамо. Очитам, по монаше-

---

во Христје — у Христу; *доксат* — отворено место на кући за сунчање или хладовање; *число* — број.

ском обичају, пред врати: „Молитвами свјатих отец и пр.“ и куцнем у врата. Чујем одговор некакав, но не разумем га, ваљада је било њемачко *херајн* (унутра); но зато опет уђем у келију. Бацим на њега око и познам таки да је онај исти, који је мало прије у старчевој келији са мном бесједио. Он се мало застиђе, кад ме виђе, а ја му се поклоним и почнем га молити и просити, да ме ради љубови Божије не изгони из манастира, докле не прође зло време; објећам да ћу, што год он рече, платити за трошак манастира на ме и на мога коња. Онда ти мој намјесник изврати попријеко на ме очи, као да ће ме прождријети, и одговори ми срдито: „Ја сам ти казао да одлазиш, него ајде из моје келије.“

Од овије ријечи, као из пушке ударен, и од стида и жалости смућен, изиђем му из келије и, одећи до мога домаћина, станем размишљавати у себи: куда ћу сад? Од велике мећаве не виђаше се прст пред очима. Тада (године 1778.) ишао је седам дана и седам ноћи непресјечно страшни снијег, и велико мложество марве пропало је те године по Сријему и Бачкој, особито у торовима непокривеним.

Кад кажем мојем домаћину што ми је рекао намјесник, одговори ми: „Јесам ли ти ја предвозвјестио, попо, да ћеш се залуду мучити?“ Али, тко би ово прије могао вјеро-

---

свјатих отец — светих отаца; *мложество* — мноштво, множина; *предвозвјестити* — прорећи, раније казати, нагласити.

вати, докле човек сам не искуси, да онакова царска једна лавра, у онаковом богаству, не може на онаквом страшном и погибелном времену који дан убјежиште дати једном иностраном свештенику, а јошт калуђеру?

Сав смушчен и уплашен, пођем низ басамаке, да видим и да напојим мога јаднога коња. Једва дођем пред шталу од снијега, који ми тако сипаше у очи, да ме загуши. Ал' кад тамо, а оно мој коњ дркће од страшне студени пред шталом свезан, а седло под стреом. Одрешим коња и поведем га у шталу, ал' оћеш: штала закључана, а нитко се нигди не виђе и не чу! Узмем испод стрее мало огризина, отрем коња од снијега, и оседлам га, пак враћајући се у манастир, да узмем бисаге и кабаницу, дођу ми на памет ријечи Христове, говорене апостолом: „*Гдје вас не приме*, *изидите*, *и прах от ног ваших отресите.*“ Отресем и ја ту, но не пра, него снијег, који лећаше од Привине Главе чак до другог манастира. Узмем мој пртљаг и упитам оног старца монаха: који је манастир одонле најближи. „Кувеждин“ одговори ми старац; и на моју молбу, да ми нађе кога, који би ми, не забадава, но за плаћу, показао пут к томе манастиру, отиде и доведе ми једног човека. Овај заиште за труд свој форинту, а ја извадим, не губећи времена, три сребрене цванцике, те му дам. За тим узмем из бисага моју малу од олбе плошчицу, напијем се шљи-

---

смушчен — смућен, збуњен; *штала* — коњушница, кошара.

вовице, што бија купио у Винковци, понудим и момка и мога старца, бившег домаћина, и ту се с овим опростим. Ово ми је био фруштук у Привиној Глави.

Узјашим на коња и одлучим се од немилосрдног манастира са опаким човеком, који бијаше привино-главски лугар. Пође преда мном до више манастира, не знам је ли било више од сто коракљаја, пак стане и рече ми: „Ето ти, попо, пута, куда из Фрушке вози манастир дрва; ајде управо; и када пређеш преко горе и сиђеш у поље, наћи ћеш све около пута винограде, из којије када изиђеш, видићеш друм и паласаке.“ То рече и обрати ми леђа. Говорим му ја: „Ајде, човече Божији, јошт мало са мном. Зашто ти дадо три цванцике? То није право ни поштено.“ Али ти се мој лугар окрене, и ћеде да се врати и да ми њешто одговори. Но ја не мого га више гледати и слушати, већ ободем коња и помислим у себи: „О Боже мој, несрећан ти сам! Какви су то калуђери? Какве ли су им слуге?“ А из фрушко-горског манастира Раковца старац Пајсије стајаше љета 1776. у Крупи годину дана. Пођем мало напријед и нађем непроодиму пустињу и гору сву покривену снијегом и ледом. Гоним коња канцијом и мамузама, да би прешао прије преко Фрушке; али сирома, уморан и сустао, једва се мичаше, грћући снијег више трбуа. Јошт, помислим,

---

лугар — шумарски стражар; *паласак* — можда је *палисад* (ограда од високих дебелих колаца); *непроодим* — непроходан.

ако има међеда или вукова у овој гори, и изиђе који преда ме, ту ћу и живот изгубити, и тако ће ми проћи жеља к путовати по свијету, која ме је од младости моје пштала, и којом сам прорицао да ћу поћи виђети свијет, туђе земље и царства.

Нигда од рожденија мога нијесам, чини ми се, тако усрдно, уздишући, Бога молио, као сад, идући преко Фрушке. Молећи се тако Богу, стигнем на друм и угледам паласаке. Али ево невоље, куда ћу сада: на лијево или на десно, зашто се ту на све стране путови савијаше, а, онако љут и очајан при растанку с лугаром, не бија упамтио на коју ми страну рече да се окренем. Постојим ту мало, мислећи и размишљавајући на коју ћу страну; пак се онда упутим (ни сада не знам, десно ли или лево): нек ме воде, рекнем у себи, било куда му драго, овај друм и паласаци. Често сам око себе погледао, нећу ли набасати на какву кућу, село или прњавор (село кмета манастирскије), док нијесам набасао покрај друма на једну малу кућицу. Сјаа ту у снијег до појаса, свеза коња и уђо у кућу, у малену једну собицу.

Назовем „Помози Бог," пак управ к пећи; и, премда ми ту нитко ништа не одговори, принесем брже боље руке у пећњаке, да ми се откраве од леда, но са страом и не држећи ји за дуго у врућије пећњаци, да ми не би послије поиспадали прсти. У тој собици бијаше човек и жена и двоје мале дјечице, једна крава с телетом, једна свиња и псето.

Гледаше они у ме, а ја у њи. Питам ја: је ли далеко манастир Кувеждин; а они ми не одговарају ништа. Паде ми на ум: биће Швабе, а не Срби. Ја, не знајући ријечи њемачки, почнем и рукама и ногама маати, говорећи: *Клостер, клостер Кувеждин?* А они ми на то одговоре: *Никс рациш*, т. ј. „Ништа (не разумијем) рацки“ (раски или расијански, намјесто српски). Тако не разумијевајући се, помучимо сви за једну четврт часа, док се ја мало огријем, пак „С Богом“, те ја опет на коња, једва ноге из дубљине снијега извадивши.

Напредујући управ истим путем једно два часа, ето ти уђем као у некакву варош. Помози, Боже! Када виђо ове куће, учини ми се као да ми свану, и помишља у себи: ово ће морати бити прњавор кувеждински, од којега зар ни манастир неће бити далеко. Стадо пред једном кућом, које су све сламом ражаном или шеваром покривене, како по Косову и нашој Цетини; зовем: „О домаћине! О домаћине! Изиђи на врата, молим те, и кажи ми: ђе је манастир Кувеждин?“ Тако пред једном, другом, трећом и, богме, шестом кућом једнако вичем, али све залуду: нитко се не одзивље, и нитко неће на врата ни да се помоли. Истина, ђеђе би тко мали прозорић отворио, но таки би га затворио, да му се не лади соба.

Цетина — крај на горњем току реке Цетине у Далмацији.

Тешке жалости! Што ћу сад? Сјаати не смијем, јер ми је мучно од великога снијега узјаати. Поступим напријед, и пред седмом кућом, једнако „О домаћине!“ вичући, падне ми на памет да Сријемци може бити не знаду што ће рећи „домаћин,“ и почнем звати: „О газда! о газда! Ако сте људи, ви, христјани, и вјерујете у Бога и Исуса Христа, изиђи тко на врата, и кажи ми куда ћу у манастир Кувеждин, да не погинем данас пред вашије врати, страни један путник и јошт свештеник.“

Кад већ у њеко доба помоли се човек кроз врата само у гаћа и кошуљи, и бос, и на моје питање изиђе из куће и пође преда мном десет петнаест коракљаја, говорећи ми: „Ајде туда низа страну, и наћи ћеш поток један, пак ајде све уз воду, и тако ћеш доћи у манастир.“ Захвалим му на љубови, пак уз исти поток, који се на свој оној студени не бијаше смрзнуо; али се боја, да се не увалим у какву јаружину под снијегом, које се обично наоде около текућије вода. С помоћу Божијом, за једно по добра часа ода, свршим невредимо зао дана тог пут и нађем пожељено и, каквом се нијесам могао ни надати, гостољубиво прибјежиште.

Како снијег ока отворити не дајаше, прије него манастир указа ми се коњушња, и ту велика врата са сводом, под којим не бијаше снијегом покривено. Уђем унутра, сјашим, свалим са себе моју, пуну снијега и леда, цр-

---

невредимо — здраво, неповређено.

вљену кабаницу; ал' ето ти ми слуге једног, који ми привати коња и рече: „Ајде, попо, у трапезарију, калуђери су сад на обједу, ја ћу коња намирити.“ Када виђо усрдије овога младића, реко у себи: ђе су оваке слуге, ту ће бити и другојачији калуђери и различни од оније у Привиној Глави.

Исти младић доведе ме до трапезарије, у коју уљезши, нађем около стола до 20 калуђера, који бијау већ објedовали. Знам да у врху стола сједи старјешина; пођем к њему, поклоним се, и ћео сам да му цјелујем десницу, али ми не допусти. Тако се поклоним и свим монасима, да би им се умилио, бојећи се, да ми не би било и код њи како у Привиној Глави. Упита ме игуман:

— Из кога си мјеста, попо?

— Из Рвацке, из монастира Гомирја; — одговорим.

— А ђе си ноћио, и како си на оваковом времену пошао с конака?

— Ноћио сам у манастиру Привиној Глави.

— Пак како су те могли пустити на оваку злу времену, да изгубиш главу?

На то му раскажем ја како су ме Привино-главци примили и отпустили.

„О проклети људи!“ — рече онда игуман, — „какву су душу имали, да истерају из манастира страна свештеника на оваквом времену! — Ајде, попо,“ — рече ми за тијем, — „седи код фуруне (пећи), и огриј се: знам да

уљезши — старији облик место *уљезавши* (ушавши); *расказати* — испричати.

си доста озебао; пак ћеш онда обједовати са овима млаћима.“

До мало усташе од стола, и игуман заповједи, говорећи: „Дајте томе попи јести, и одведите га послије у његову келију, ђе сте му метнули пртљаг (багаж).“

Не знам колико је часа пута од Привине Главе до Кувеждина, но мени се учинило дуље и даље, него ли из Рватске до Привине Главе, и како прошло бијаше два часа по подне, прорачило ми се бијаше добро јести; зато сам баш добро и слатко обједовао, сувише видећи онакво усрдије и странољубије, ђе сви старци са игуманом сажаљеваше моје страдање и негодоваше поступак немилосрдније Привино-Главаца.

Послије њеколико година дође из Привине Главе у Далмацију у манастир Крупу, ђе сам ја већ био архимандритом и викарио генерал, дијакон њеки Пантелејмон Мијаљевић, којем ја, за поступак ондашњи Привино-Главаца са мном, зајам вратим, но другојачијим начином, као што ће се видити напријед, на својем мјесту, из писама самога овог дијакона.

По мојем обједу покажу ми млаћи моју келију са лијепом постељом и с угријаном пећју, и кажу ми при том да се ја за коња не старам. Кад то видим и разумијем, поврати ми се дух, и осјетим њеку у срцу радост, ублажавајући се истином оније ријечи: да Бог

прорачити се — добити вољу за јело (апетит); *странољубије* — гостољубље.

бојећи се њега никада не пушта погинути, могући послати човеку послије скорби и печали радост и утјешеније. Упитам слугу једног, како им се зове игуман и, чујући име Евтимије Котуровић, рекнем у себи: „О, о, помози Боже! Да није ово онај Котуровић, на којега ја имам писмо и препоруку од мојега игумна? Али је у писму упутствије у Крушедол, а не у Кувеждин; и ово ће, бојим се, бити други какав Котуровић.“ Ништа мање, упитавши за келију игумнову, узмем оно писмо у џеп, пак к њему. Очитам пред врати обично: „Молитвами и пр.“ Јавй ми се; уђем и нађем га на канапеу за столићем над књигом *Житија Светије Отаца*.

— Седи, попо! — рече ми. Послушам га и станем питати: у коме се манастиру у Фрушкој налази њеки игуман Евтимије Котуровић.

— Ја сам Котуровић, — одговори ми, — и другог не има у Фрушкој Гори.

— Јесте ли ви били када у Рватској? — припитам.

— Јесам: у Рватској и Далмацији, — отвјешча ми.

Тада, увјеривши се да њему иђаше оно писмо, извадим и вручим га. Прочита он, пак се загледа позадуго у мене, чудећи се, и рече ми: „Ви сте нама у трапезарији казали да сте из манастира Гомирја, а ви сте из Далмације, из монастира Крупе, Зелић!“

скорб — скрб, туга; *печал* — јад, жалост; *и пр.* — „и прочаја“ (и остало); *отвјешчати* — одговорити (од *отвјет* — одговор).

„Тако је,“ одговорим ја и раскажем како сам из Плашког оправљен, будући да из Далмације ни од какве власти републике мљетачке имао нијесам пасоша, да само њему откријем истину, како пријатељу мога игумна, што се види јето и из писма; да га молим усмено од стране игумнове, да би ми показао, ако зна, ђе се је по Сријему у 1774. години населио далматински народ, не би ли сам могао пронаћи, јесу ли и његова сестра и зет, који су се онда заједно одселили у Сријем, јоште ђегођ живи.

На то ми одговори игуман Котуровић: — „Има Далматина свуда по Сријему расути тамо и амо: има ји по Дмитровици, Голубинци, Сурдуку, Петринци и близо Карловаца. Кад прође ово вријеме, можеш поћи и све виђети; али су млоги, као што сам чуо, помрли, зашто су дошли из здраве земље и промијенили воздух, јер је ова земља јако болестива и виловита.“

По овом дугом разговору упита ме: „Кога сте Зелића ви син?“ — „Покојнога Андрије,“ кажем му. — „А што вам је био попо Михаил Зелић?“ — „Стриц рођени.“

Кад игуман разуме ове ријечи, скочи, загрли ме и стаде ме љубити по њеколико пути, говорећи ми: „Ви сте доброг и поштеног рода, и син предобрије и странољубивије родитеља. И ја сам се родио у Далмацији, у селу Колашцу, и мален сам дошао у ову земљу. Поставши свештеником послије толико година, ишао сам опет у Далмацију, ђе сам,

милостињу просећи, стајао три године. Тада сам више пути бивао у манастиру Крупи, и код куће вашије родитеља noћивао у Жегару.“ — Кад ово игуман каза, тако ми се душа обрадује, да ми се чињаше да сам у истом мом манастиру, с мојим игумном у Крупи.

Одавле ме не пусти Котуровић десет дана, докле се није пробила пртина, да пођем из манастира до манастира, како сам имао велику жељу виђети славне оне царске лавре, поклонити се и цјеливати толике мошти српскије светаца, који су угодили Богу, како ти: св. Стевана Штиљановића у Шишатовцу, св. кнеза Лазара у Врднику, св. краља младога Уроша, кога уби невјерни Вукашин, св. Кирика и Јулиту, светог деспота Георгија и Јоана, и госпожу Ангелију, и различне друге свете мошти, за које се може назвати Фрушка права српска Света Гора втора.

Једанаести дан одлучим се из Кувеждина, послије мога толиког угошченија, части и љубови, што сам ужио код реченога игумна и оне љубезњејше у Христу братије, подобније страноЉубивому Аврааму, и ваистину премилостивоме Филарету, с уговором и заповијешћу истога игумна, да имам доћи к њима у манастир к празнику свијетлога Христова Воскресенија. По одлазу мом одавде обиђем све испод Фрушке манастире, и 24. марта стигнем

втори — други; *одлучити се* — одвојити се, кренути се; *угошченије* — угошћење; *ужити* (ужијем) — сврш. глаг. према „уживати“; *љубезњејши* — најљубазнији; *Воскресеније* — Ускрс (Васкрс), Вазам.

у Гргетег к Благовјешченију. И овде су ме лијепо дочекали и угостили на конаку, од куда сутра дан по светој литургији и по обједу одлучим се на Крушедол даље у Сријем, и приспијем тај дан (на Благовијести) у вечер у Голубинце; но и овде ми се прилучи њека биједа и напаст.

Јашући низ варош, угледам цркву и код ње њеколико људи, доста лијепо обучени', који ту бијау на њекој њиовој зар скупштини и обједу и, чиним есап, сви мртви пијани. Јошт се не бијаше посве смркло; назовем им ја: „Добра вече, христјани!" Они ми не одговоре ништа, јер ни они сами један другог не разумијеваше од галаме. Станем и питам ји, молећи ји, ђе су овде куће оније новоселаца из Рватске и Далмације; на које ми један одговори да идем све низа село, и накрај села да су куће њиове. Ово изрече један, ал' ето ти двојице к мени, од који један увати ми коња за узду, говорећи: „Ово је шијак, дај да га водимо ешкуту (заповједнику)." — Ја им речем: „Ајдемо слободно!" — а он корачи њеколико кораклаја, пак стане, корачи опет и опет стане, и врати се. Ову ми пакосну шалу чињаше њеколико пути, водајући ме преко пута тамо и амо. Велим им ја: „Пустите ми коња, и ајдете с Богом." Но они неће да ме пусте, а неће да ме воде каквом свом заповједнику. Онда ти ја подбодем коња добро мамузама, да би се истргао из руку

Благовјешченије — Благовести (25. марта); *Голубинци* — село у срезу старопазовском, у Срему.

онога ниткова, али коњ бијаше одвећ добар и уморан, зато се не мого отргнути. У тај ма удари ме по образу мотком, коју држаше у десној руци онај пијаница, што ми лијевом коња за узду потезаше. Чујем на то на ма' ђе му онај други говори (именујући га): „Пусти, нека човек иде с Богом.“ Но он неће да пусти, него ме је тако држао и водао више од четврт часа. Мени се већ то додија, зато сјам с коња и, уватившии злоћуду пијаницу за прси, бацим га, онако љут, подалеко од коња, пак што брже узјам, те низа село.

Накрај села нађем човека једног, који ми, на питање, каже да су куће новоселаца оне на лијеву руку. Пред једном назовем домаћину: „Добро вече, христјанине!“ а овај ми одговори: „Здрав био.“ — „Могу ли код тебе преноћити?“ запитам га ја. — „Зашто не би могао?“ буде му ријеч. (А ово ће бити кућа, и домаћин и домаћица, они исти зет и сестра мога игумана Саве Бједова, које ја иштем по Сријему, и за које су ми казали да су у Голубинци.)

Сјашим и уђем у кућу, и сједнемо сви према свијеће. Познам ја њи таки, ал' они мене не. Гледе ме и питају ме:

— Одакле си, оче?

— Из Рватске, из манастира Гомирја; — одговорим.

— А што ти је та крв по образу?

добар — миран; *таки* — одмах.

Ја не бија ни осјетио да ми је образ пукао, када ме је онај невалалац ударио, и да ми иђаше крв. Каза сав случај, који ми се бијаше догодио, и бија утувио и име оног насртника. На то рече домаћин:

— Мучи, мучи. Сјутра ћемо отићи у нашег команданта, и казаћеш му тај догађај и име онога, који те је ударио; наћи ће се он, и добиће заиста батине.

По том разговору изиђем у двор, да намирим коња, а домаћица понесе свијећу са двоје дјеце. Кад код коња, загледи се жена у њега, почне около њега привир[ив]ати и по врату и глави гладити га и љубити, зовући мужа: „Оди, Пане, види овога коња, који је исто како у мога брата игумна Саве; или је ово, или је оваков.“ Видим ја да је жена познала коња, али ја нећу јошт ни по што да се право кажем тко сам и што сам до ујутру. Вечерамо, кано ти свуда у нашије људи на Благовијести, рибе и вина; и предамо се ноћноме покоју.

Сјутра дан отишли смо поглавару мјеста, ђе ја подробно раскажем моје синоћње приклученије. На ма' посла он солдате, који нађоше кривца и доведоше пред суд. Ту се бијаше скупило мало не све село, само да ме виде, какве су на мени аљине, и колике су ми на глави дуге косе. Осудише дати ономе моме аваници педесет батина. Леже на клупу, и почеше два, један с једне, а други с друге

подробно — потанко, опширно; *аваница* — зликовац.

стране, тући: ја бројим, а њега стоји јаук и помагања. Кад набројим 25, сажали ми се, и умолим оног господина, да га више не бије; и тако га оставе. Кад устаде, рече му судац: „Иди, ишти проштење од оног свештеника, коме си синоћ стао на пут и кога си ударио. Знаш ли да су закони такви у овој земљи: тко удари свештеника, да му се руке одсијеку. И да ти није исти овај попо испросио опроштење, одбио би ти месо од кости.“ Дође мени на кољеније и пољуби ме у руку, говорећи: „Прости, попо, нисам знао тко си, а био сам пијан.“ — Нигда правијега и бржега суда и правице нијесам видио, него тада у Голубинци, код кога сам имао све удовлетвореније моје.

Захваливши на таквом правосудију, вратим се с домаћином мојим дома, и ту му се кажем, но тако, да ником не открије да сам ја из Далмације. Неизречена је била радост његова и његове домаћице, кад сам дао писмо од игумна, из кога су разумјели за њега, за свој род и пријатеље, који су остали иза њи у Далмацији. По љубезном угошченију даду ми одговор за игумна, и ја, опростивши се с њима, наставим из Голубинаца мој пут даље.

По растанку мојем одавде обиђем Сурдук, Сланкамен и Петринце, пак се одавде окренем у Карловце, ђе одсједнем у г-на Арсенија Петровића, брата г-на епископа карлштатскога. Имао сам жељу виђети г-на ми-

удовлетвореније — задовољење; *Сурдук, Сланкамен, Петринци* — села у Срему; *карлштатски* — горњо-карловачки.

трополита Јоановића от Видак, но бијаше отишао у Беч ради тада бивше њеке смутње народње у Вршцу (у Банату). Али нађем ту славнога учитеља српског г-на *Доситеа Обрадовића*, којега сам познавао, кад је био у Далмацији, и који ту учаше два синовца митрополитова. Он ми показа двор и великољепије митрополитско.

У очи св. Лазара отидем у Петроварадин и превезем се преко Дунава у Нови Сад. Ту од г-на епископа Петровића вручим писмо г-ну епископу Арсенију Радивојевићу, који ми се покаже ни врућ ни ладан, и којега сам 1786. љета видио у Венецији избјегша, кад је имао процес њеки и клевете од оније, којима је учинио добро.

На Цвјетоносије повезе ме мој домаћин, њеки добар газда Петар Летић, по јутрењи, у својије кочија на свој салаш, ђе бијау његова велика стада: коњи, воли, краве, овци. Овђе смо били на Божијој служби, обједовали и преданили весело. Сјутрадан, на велики понедјељак, вративши се у Нови Сад, опростим се с љубезним Летићем и, преко Петроварадина, стигнем у славни манастир Раковац, ђе извијестим игумана, да је њиов старац Пајсије остао у моме манастиру у Крупи.

На велики уторак приспијем натраг у Кувеждин к моме љубезноме Котуровићу и оста-

---

Вићентије Јовановић Видак — митрополит карловачки од 1774. до 1780.; *вршачку смутњу* (и своје бављење у Карловцима) — помиње Доситије у II. св. свога „Живота и прикључ." (8. књ. С. К. З. с. 80.); *Цвјетоносије* — Цвети; *избјегша* — који је избегао.

ломе страноъубивоме братству. Пребудем у њи сву страсну седмицу, и ту сам на свијетло Христово Воскресеније служио најпрву литургију, саборно с игуманом и с другима од братства оног. Прође ми весело и свијетла седмица до Томине недјеље у истом манастиру, и приспије вријеме к повратку у своја си.

Да би ми путовање лакшије било, дарује ми добри игуман Котуровић једне чезе (талијан. *седиолу*) на два окована кола, у које упрегнувши ја коња мога, срећно стигнем у Осијек на сајму (вашар) у очи римског Ђурђева дана. Ту сам купио за 12 цекиња у злату једног доброг коња, с којим припрегнутим довезао сам се до Глине, ђе сам чезе даровао попу Ћири Остојићу, садашњему протопопу; а отале с најмљеним човеком, да ми другога коња прати, дошао сам јашући до Госпића. Стигнувши овђе уочи нашег светог Георгија, служио сам овђе сутра дан први пут сам свету литургију. Било је ту, који су славили дан реченога свеца, и сви су ме срдачно дочекали; особито мој љубезни пријатељ, покојни Димитрије Дошен, који би долазио често о Успенију у манастир Крупу, и, као и други онђешњи благоговјејни трговци, доносили би обилну у обитељ нашу милостињу.

Трећи дан по светом Георгију стигнем благополучно у манастир Крупу, ђе ме је је-

у (во) своја си — кући, дома; *чезе* — двоколице; *Глина* — среско место у жупанији загребачкој; *Госпић* — главно и среско место у жупанији личко-крбавској (у Хрватској); *благоговјејни* — побожни; *благополучно* — срећно.

два чекао виђети мој игуман Са̑ва Бједов. А моји дома: брат родни Теодор и невјеста Ангелија, синовци поп Пане и Сава, и остали братучеди и снае Зелићи, дочекали су ме јошт жељније, у којије сам четврти дан застао госте и пријатеље, који су били дошли на наше крсно име, као што је у Далмацији обичај, кад тко слави свога свеца илити особитога покровитеља свог племена.

Исправљеније званија пароха, капелана, и паки пароха, на двјема манастирскијем парохијама.

Искушеније печали у манастиру.

Од св. Георгија до Входа пресвете Богородице путовао сам по Буковици ради милостиње, по обичају трију манастира далматинскије. О Входу на сабору нареди ме игуман на парохију бенковачку, камо сам пошао преко воље, бивши млад и јошт неискусан за парохију, особито за исповијест народа, али сам морао под свети послух, како сам се и обећао. О другом сабору дигну ме браћа из Бенковца и нареде ме у Биљане старцу моме Јосифу Дошеновићу за капелана, с којим будем два љета. Трећег љета заигумане у Крупи тога старца, и тако ја останем и трећу годину, као парох, у Биљанима с попом Стефаном Остојићем. Али ми је мало било од њега помоћи, не судећи га, јер винопија бијаше

покровитељ — заштитник; *искушеније* — трпљење; *печал* — жалост, несрећа; *Буковица* — источни крај Далмације, између Босне, Хрватске, равнога Котара и Отреса планине; *Биљани* — село у котару бенковачком.

сирома, к тому слијеп и неискусан, како бија и сам у светом писанију. Све сам по готову сам морао сваке недјеље и празника божествену службу служити, уз постове сам исповиједати, и то више од иљаде душа, јер пет села имадо, а и све друге подобне парохијалне дужности оправљати.

По свршењу четирољетне службе моје у Котару на реченим двијема парохијама, ђе не виђа часа, да се брже дигнем између оније људи, који обично, докле им тече вина, непрестано пјанствују, догоди се у мом манастиру оно, чему се нигда нијесам надао. Приступи Введеније и обични у Крупи братски састанак, ђе и ја пребудем. На овом сабору разигумане два проигумна, без сваког узрока и против обичаја трију манастира, мог старца Дошеновића прве године његовог игуманства, зато што жељау да један од њи буде игуман, к чему је њешто и злоба калуђерска садјејствовала. Силом, и против воље већег числа братије, постави се игумном проигуман Спиридон Симић. Колико ми је било жао срамоте мога чесnúmнога старца, толико ме је и јошт више гризло, што ја при овом новом игумну не мого ући у манастир за клисару, послије четирегодишње службе моје у миру; него нареди исти игуман у клисарницу свога млађега, Никодима Љесковца, из друге земље, мога вршњака и са

Котар (и *Котари*) — крај у Далмацији, ограничен рекама Зрмањом (сев.) и Крком (с југа), морем (са зап.) и крајем Буковицом (ист.); *клисара* — исто што и *еклисијарх:* духовник редар (коме се повери старање о служби у манастиру); *у миру* — у свету (ван манастира).

мном заједно поставшег дијаконом и свештеником. Премда сам ја молио толико пути реченога игумна, да пошље Никодима у Котар на парохију биљанску, и да останем ја при манастиру у клисарници за четири љета, колико је и он прије био, говорећи да не могу ни по што више онамо ићи и да весма желим бити при манастиру, да би се јошт боље ползовао у читању, пјенију, уставу и правилу црковном; но све молбе моје бише код игумана Симића всује и залуду.

Тако стајасмо сви калуђери од Введенија до бијеле недјеље у манастиру. Њеки од нас признаваше старог, а њеки новог игумна, и не ћеде се ни једна страна другој да покори. Овако је свуда, ђе царствује самовољство и непросвјешченије, и ђе су људи, били они ког му драго реда, без пастира и поглавара, а особито међу тобожним новије времена монасима, ђе највише влада злоба, завист и лицемјерије, а не смиреније, братољубије и чистосрдечије. У сирну недјељу призову мене мој старац и друга четири од наше стране, и стану ми овако говорити: „Оче Герасиме! Ево приступа света четиредесетница и пролази година, а ти стојиш без клисарнице и без парохије. Ми смо се дакле договарали и савјетовали међу собом, да би добро било да узмеш, ако оћеш и желиш бити у манастиру еклисијарх, једно вече од Никодима

весма — веома; *ползовати се* — користити се; *всује* — узалуд; *лицемјерије* — претворство; *четиредесетница* — велики пост.

црквени кључ, да пођеш ујутру к новоме игуману на благослов и да клепаш на јутрењу. Тако ћеш дан по дан ти и остати за ову годину, а до године биће што Бог да. Никодим пак, ако оће ићи у Биљане на парохију, нека иде; ако ли неће, а он што му драго: ти само узми власт и посеш у клисарници! И ако би до шта било, до какве тужбе и суда, ми те нећемо упустити до капи крви.“

Ја млад и простосрдачан, к тому дрзновен, не знајући калуђерскога лукавства и невјере, нити умијући расудити куда и на што може ово изићи, послушам мога хитрога старца Дошеновића, за кога сам чест ја ревновао и ону другу тобожну браћу од његове стране. То исто вече по вечерњи затворим ја цркву, узмем кључ и ујутру рано отидем к новом и незадовољном игумну на благослов, да клепам на јутрењу, који ми и даде благослов по обичају манастирскоме. Кад изиђемо с јутрење, зове мене игуман и пита ме овако: „Рашта си ти узео синоћ кључ црквени Никодиму? Та он је наређен у клисарницу, а ти на парохију!“

Како мени у вече при трапези нитко ништа не бијаше рекао о кључу и клисарници, ја мишљах у себи и весеља се, да ћу за цијелу годину остати ја при манастиру, и да ће Никодима послати на парохију; али шта зна вече шта ће донијети јутро?

посеш (лат. possessio) — заузеће; *хитар* — лукав.

Саберем се ја и одговорим игумну овако: „Ја сам и Никодим дошли једне године у манастир, у један се дан задијаконили, тако и запопили; ја сам био у Котару на капеланији и на парохијама четири године, а Никодим при манастиру у клисарници четири: сада је ли право, оче игумне, да ја опет идем на парохију, а да Никодим остане у манастиру? То није могуће; и заиста ја доброво́љно не пуштам кључа црквеног из руку. Тако су ми рекли и усавјетовали ме и мој стари игуман и већа част браће, да узмем кључ и да ја служим у цркви.“

На ово ми не одговори ништа игуман, а ја, поклонивши му се, изиђем из његове келије. За тим кажем нашој страни зашто ме је звао игуман, а они, одобравајући мој одговор, реку ми: „Не бој се ништа, него држи цркву.“

Ваља знати да у трема далматинскијем манастирма онда није било никаква правила ни општежитељства, како га не има ни до данашњег дана. Зато нијесу се држале чреде, како по манастирима у царствама аустријском и русијском; него би се у сабору одредио и дао кључ црквени једноме јеромонаху или двама, и они би по сву годину служили и сву милостињу, што би народ давао у недјељне и празничне дане, као: новце, воле, коње и подобна међу собом дијелили, каноти и приходе: бир, вјенчања, крштења, за мртве

општежитељство — заједнички живот (храна); *чреда* — ред у вршењу црквених дужности.

саландаре, парусије и прочa; но зато би они морали мислити за свијеће, што горе у цркви, и уље за кандила, с осталом потребом. Овај и данас трајући, стари, неваљали обичај, владаће дотле, докле гођ благоутробњејши цар наш и њиово превосходитељство г-н митрополит не скину својим старањем калуђере с парохија, и не поставе у строгост и благочиније манастире, што с друге стране потребује и мирско свештенство. Но бојим се, и за то се Богу молим, да млого времена дотле не прође; него да се из овог запуштеног Христова винограда што брже истреби трње и плевели, и да науке и поредак у њему процвјетају.

Онај исти дан, кад сам се ја с новим игумном о клисарници разговарао, пишу игуман Симић и Сава Бједов у манастир Крку и пошљу Никодима, да дође архимандрит Никанор Богуновић, речени Скочић, који у оно вријеме намјесто епископа, кога нашему вјероисповједанију у Далмацији мљетачка республика није дозвољавала имати, бијаше ту управитељ вјероисповједанија нашег под именом генерал-викарија илити администратора, но чија је власт, непотврђена и незашчишчавана од државног началства, била врло слаба.

саландар — плата за 40 молитава (на литургијама) за мртве; *парусија* — већи дар манастиру; *благоутробњејши* — премилостиви, најмилостивији; *превосходитељство* — превасходство; *плевељ* — плева; *администратор* — управник, старалац; *зашчишчавати* — заштићавати, бранити; *началство* — начелство, управа.

Дође архимандрит у сирну сриједу и призове речену двојицу: Симића и Бједова, и од друге наше стране: Јосифа Дошеновића, бившег годину дана игумана, и старца Теодосија Вукчевића. С овом четворицом уговори се да се имају ујутру по јутрењи сабрати сва браћа; но осим њи петорице нитко не знађаше шта су уговорили. У четвртак по јутрењи зазвони се у велико звоно, и позову нас тако у цркву. Ми дођемо и станемо сваки на своје мјесто. Онда се окрене викариј к новоме игумну, говорећи: „Ти си се, оче игумане, противу воље више од полак браћа заигуманио, који нијесу с тобом задовољни, и прошло је толико времена, да зову њеки тебе, а њеки старца Јосифа игумном. Ја судим и налазим за право да ти оставиш игуманство, и нека онај буде игуман, кога сва браћа сагласно изберу.“

На то одрије́ше са свога мјеста игуманску штаку и донесу је насред цркве; тако и мантију метну на налоњу. За тим изиђе из стола Симић, метанише пред дверма, и, поклонивши се браћи на лијево и на десно, рече: „Простите, браћо, ако ме је њека част браће, преко воље друге и веће части, изабрала. Ја се ето сада игуманства одричем: изберите, кога оћете.“

После ове церемоније поче викарио, видећи зар тако смиреније у Симићу, браћи наше стране овако говорити: „Ето, он се је

сирна сриједа — среда беле недеље; *налоња* — сточић на високим погарима (за читање у цркви); *част* — чест, део; *викариј* (и *викарио*) — vicarius — намесник.

покорио, и оставио је игуманство; али би била велика срамота свије вас, да после толиког времена његовог игуманства, он сада остане проигуман: него ја молим сву браћу, да га сада потврдите, навластито ви, који нијесте били прије с њим задовољни.“ Ово је овако све било у прошавши дан у Симићевој ћелији уговорено, без знања остале браће, осим горе именоване четворице; и тако противна страна успје изновице, те заигумани Симића. Појући „Достојно јест,“ даду му штаку у руку и заогрну га мантијом, који за тим све иконе по обичају цјеливаше.

Послије ове церемоније изиђемо из цркве и отидемо у ћелију новога игумна на кафу. По кафи окрене викариј ову ријеч к мени: „Оче Герасиме! Ти си самовољно узео од Никодима црквени кључ, да будеш клисара, а Никодим да иде на твоје мјесто у Котар на парохију биљанску. Ти си сам себи ту власт дао, без игумана и без браће. Зато су старци овђе са мном расудили да ти за ову годину останеш и без парохије и без клисарнице.“ Овијема ријечма као жарком стријелом у срце ударен, погледим на мога старца Дошеновића и на Теодосија Вукчевића, неће ли штогод они рећи за ову неправду, коју су ми они исти својим савјетом и уговором навукли; а она оба улојила очима, преда се гледећи, не имађау образа, да од стида у ме погледају, већ сједау како нијеми и глуви. Онда сам најприје познао да су ми ови јаму копали. Почнем ја казивати викарију како је

било, како сам на то и од кога био наговорен, и да су ме, ако до шта буде, исти и бранити објећали, а сада тако преварили и издали. Но све моје правице и представљени разлози бијау залуду: ни одговора ни од кога!

По обједу отиде викариј у Крку, а на парохију у Биљане опреми се старац Дошеновић, и тако останем ја чист и од парохије и од клисарнице. Сједећи беспослен у манастиру, а научивши се од дјетинства или на коњу или пјешице у движенију бити, чињаше ми се дан година. Размишљавајући свакојако у себи, станем се с тијем тјешити: може бити, помислим, да је ово овако од Бога суђено, да ја останем без сваке службе и посла, и да је сада дошло вријеме, да се испуни оно моје пророчество, што сам дијаком јошт мален говорио, да ћу поћи по свијету, вијети различне земље и градове, о којима сам слушао у разговорије од калуђера, особито о славнијем Мљеткама, о Светој Гори, о Цариграду, о Бечу, о Пољској и о Русији.

Пут, одлучен за Крф, окренуо се на другу страну.

Зачнем намјереније једно, к којему ми потребно бијаше дозвољеније игумна и свидјетелно писмо с печатом манастирскијем. Зато дозовем једно јутро игумана и све калуђере, који бијау у манастиру, у моју ћелију на кафу,

движеније — кретање, ходање; *дозвољеније* — допуштење.

и станем овако говорити: „Оче игумне! Ја сам, како вам је познато, ову годину по суду г-на викарија лишен сваке службе манастирске. Ви знате да ја умијем градити крстиће, како су и светогорски, и поњешто лаписом (камичником) чертати иконе. Ја беспослен овако не могу стајати; зато желим с вашим благословенијем поћи у Крф, учити се иконописанију и поклонити се светоме Спиридону. Ако ме изволите отпустити, а оно молим да ми дате свидјетелство с печатом манастирским."

Када ове ријечи чуше, игуман и сви викнуше у један глас: „Бог би те, брате, научио да пођеш и да научиш тај занат, зашто и тако немамо у Далмацији живописца, кромје што нам је јошт поп Матеј Веја у Шибенику."

У онај час получим исто свидјетелство, спремим се, опростим се с браћом, и трећи дан (год. 1782.) одлучим се из манастира у Задар. Одавде по мору стигнем на Лазареву суботу у Мљетке, ђе нађем господара Гаврила Петровића сама, кога прије у Задру познава. Ту сам провео празник Воскресенија Христова и бавио сам се, чекајући да би ми се намјерио какав корабаљ, који би полазио у Крф, читав мјесец дана.

Чрез то вријеме одао сам по Мљеткама, и разгледао сам чудеса невиђена истога гра-

лапис — писаљка; *чертати* — цртати; *иконописаније* — сликање (писање) икона; *живописац* — сликар; *получити* — добити; *корабаљ* — лађа, брод; *чрез* — за.

да. Сав је никао из воде и водом опкољен: нигђе ни једне стопе голе земље нема, развје по вртоградима овђе онђе међу домови. Кромје безбројније поускије улица за пјешце и кромје млогије већије плошчадиј (пијаца), које су постављене четиреуголним тесаним каменом, пролазе кроз сав град и пресијецају се на све стране, на подобије улица другђе, олуци (канали), преко којије до 600 мостова има за пјешце, и по којијем, и испод мостова на свод од камена, врве различни чунови и чамци, како другђе кола и каруце. Сви олуци (канали) и брегови обастрти су зиданом стијеном до на дно мора, које туда није јако дубоко. Кад је прилив морски чрезвичајан другда, што бива каткад у пролеће и у јесен по једанпут, онда вода поплави њеке ниже плошчади и улице, а и дољне подове домова, ђе се не обитава, но служи за магацине и дућане. Обаче послије две три уре уступи опет вода, а и не нарасте више од које стопе. По готову на сваку плошчад и улицу, у сваки дом и цркву, може човек доћи пјешице по суву, и равно на чуну по води, олуку, с друге стране.

Пијаце (плошчади) св. Марка не има равне ни у којем граду на свијету. Она је пред црквом Св. Марка, на подобије писмена П, у дуљину 265, а у ширину 125 коракљаја ду-

развје — разма, осим; *вртоград* — градина, врт; *кромје* — осим, окром; *брегови* — обале; *чрезвичајан* — изванредан; *плошчад* (р. площадь) - пљошта, јавно место, тржиште; *подобије* — слика; *обаче* — али; *ура* — час, сахат.

гачкије, опкољена великољепнима трема великијем палатама, које се зову прокуратије, и у којима су при земљи свуда у наоколо све саме писарнице нотара и ходатаја, а највише кафане и дућани. Испред реченије палата у округ (наоколо) јесу све сами волти, то јест ћемери, свезани с палатама; а с друге стране на високим четвороуголним колонама (стубови) од финога бијелога камена, а наоколо њи сједилишча од камена. Испод овије свода све у наоколо иде се по суву, на дожду и снијегу, како исто и у Падви. Обноћ се ужегу ферари, и на свакој колони стоји по један ферар, што ову пијацу освјетљава до послије поноћи. Пред црквом у њеком растојанију стоје (и до данас) у подножја од брондза затакнуте три високе, као на галијама, јеле, на којима се у недјеље и празнике развијају три барјака за памјат од трију мљетачкије краљевина: Кандије, Мореје и Кипра, што су Турци отели Млечанима. Петора врата, преукрашена ступцима различна мрамора, воде с плошчади у цркву светог евангелиста Марка, у којој се хране истога евангелиста мошти. Наречена врата улази се најприје у пошироку ходницу, која води и на десно и на

прокуратије — државне палате које су подигли *прокуратори* (тутори) *св. Марка* (највиши финанцијски чиновници); *нотар* — бележник; *ходатај* — посредник, адвокат; *волт* (*волат*), *ћемер* — свод; *волти* — сводови, трем (аркада); *дожд* (дажд) — киша; *Падва* — Падуа, (тада) млетачки град у Италији; *ферар* — фењер; *јела* — катарка; *памјат* (памет) — спомен; *Кандија* — острво Крит; *Мореја* — полуострво Пелопонез (јужна Грчка); *Кипар* — острво у североисточном делу Сред. Мора (према јужној обали Мале Азије), од 1878. под Енглезима.

лијево около сопственога храма. Овај је раздијељен великима од бијела мармора ступцима на три храмине, и има одозгор пет великије трула (купола). Све иконе по стјенама, по ступцима изображене су работом музајческом, то јест, сложене су од ситније мрвица каменије и стакленог вида, свакојаке боје, што је заиста удивително; тако су сложена и сва написанија покрај икона. На исти начин је сва црква са ходницима поподњена с мармором млогоразличите боје, разновидно расположеним, највише дробним, и мало већим од нокта мраморима. Средња огромна црквена врата од метала, у ком има млого сребра утопљена саватли, ђе се види толико лавовије глава, донешена су из цркве Свете Софије цариградске, кад су Мљечани, Французи и Енглези, владавши у Цариграду 40 година, прије одшествија свога исти град оплијенили. Сказује се да су онда Енглези однијели грчку флоту, Французи библиотеку, а Мљечани драгоцјености: царске круне, ризе, посуђе, мошти различније светаца и иконе, како се види на лијевој руци у цркви светог Марка Богородица, писана руком светог евангелиста Луке. Удивителна, и као да су од сувога злата, виде се над средњим вратима Светога Марка четири

сопствени — властити, сами; *труло* — кубе; *стијена* — зид; *изобразити* — насликати; *музајчески* — мозаички, од мозаика; *саватли* — емаљиран; *Млечани, Французи, Енглези* (и други крсташи са Запада) — основали су *латинско царство у Цариграду,* које је трајало од год. 1204.—1261.; *одшествије* — одлазак; *сказивати* — причати.

коња, која веле да су јошт Неронова, из Рима, пренешена у Визант од Константина Великога, и с врати Свете Софије од Мљечана у Мљетке. Године 1797. дао је генерал Бонапарте однијети исте коње у Париз, ђе сам ји ја опет имао случај виђети године 1810. пред његовом императорском Тиљерија-палатом на високом подножју, упрегнуте триумфално у једну пол-каруцу 2 коња, и покрај свакога стојаше по један са стране, који ји државше, велики крилат Арапин, све великољепно и позлаћено. Сад су опет ови коњи у Мљеткама и стоје, како и прије, над вратима Светога Марка.

Уз цркву Светога Марка лежи превеликољепна палата покојнога принципа (дожe, дужда) мљетачкога, ђе су се сабирали владјетељи на савјете, која је, како и црква Светога Марка, покривена оловом. Налазе се такође у Мљеткама млоге друге великољепне палате, превелики манастири и преиѕредне цркве, и шта ту тога није, чему није броја, а величију ни краја ни конца. Арсенала, ђе се граде корабљи, и оружја не има подобна у Европи. Около града у различним растоја-

Нерон — познати римски цар (г. 54. до 68. после Хр.); *Визант* — Византија, Цариград; *Константин Велики* — римски цар (основао Цариград и у њ пренео столицу из Рима), рођен год. 274. у Нишу; год. 306. постао император Шпаније, Галије и Британије, од год. 324. до 337. целога римског царства; *године 1797-ме* — Наполеон је (још као главни заповедник француске војске у Италији), заузевши, после многих победа над Аустријанцима у Северној Италији, Млетке, уништио државу млетачку; *Тиљерија* — Тиљерије, најславнија царска палата у Паризу, коју су г. 1871. комунци спалили и разорили; *триумфално* — победнички; *принцип* — кнез; *корабаљ* — лађа, брод.

нијама стоје посијани на островима већи или мањи градови, који су подобно као произницали из Мора Адријатическог: све ово заједно зове се *Мљетке* и обрањује од силе великога мора предугачким једним островом, који од мора закриљује све Мљетке неколико миља до града Ћозе у њиови њедри. Овај град тко не види, не може из описанија знати ни вјеровати, а тко га види, не може му се да начуди.

Чекајући ту, не би ли ми се нашла каква пригода у Крф, сазнам да у Мљеткама живјаше једна моја родица, г-ђа Фиорина са својим оцем, који бијаше из Леванта (Јонскије Острова) Грк, називајеми Апостол Фово, оженивши се из Далмације од благородне фамилије Деде-Митровића, реченога Јанковића, мојије родника. Разумјевши о њој, отидем је поздравити, и искажем јој у разговору све моје намјереније, препоручујући се да би ми њезин отац нашао какву пригоду за Крф, с којим се ја не мога разговарати, не знајући ни грчки ни талијански, како ни он српски.

Претолкује она своме оцу талијански моје говорење, а он такође преко толмача упита ме, колико мислим бити у Леванту. Кад му кажем: најмање три године, припита ме: колико имам новаца? Одговорим: 50 цекина у злату. — Насмије се старац и рече: „Кћерце, кажи ти твоме том рођаку, ако он не

Ћоза (Chiosa) — град на ушћу реке Адице у сев. Италији; *називајеми* — који се зове; *намјереније* — намера; *претолковати* — растумачити, превести.

има најмање по 100 цекина на годину за трошак: плаћати ра́ну, обиталиште, учитеља и пр., нека он не иде у тај Левант, како јошт к тому не умије ни грчкога језика, с чим би могао по штогођ добивати, кад би одслужио коју литургију.“

Опечалим се весма, не имајући 300 цекина, не могући с малим трошком поћи, а од срамоте не смијући се враћати у Далмацију.

Види мене речени Апостол невесела и смућена, пак говори својој кћери: „Кажи ти томе свештенику нека он иде у Русију, ђено је царство благочестиво и богато, а језик му је руски готов, кад је Србин и уме црквене књиге, које су и у Руса̑ исте. Тамо има у сваком манастиру живописаца, и може се, чему гођ жели, научити без толико трошка.“

Посве ми мило би ово представленије; „али,“ речем, „тко би мени дао за Русију пасапорт?“ Јер под республиком, ако би који наш христјанин само помислио ићи у Русију, а камо ли поћи тамо, пак би се то дознало, нама’ би га владање бацило под земљу у тамнице, или у тако зване камароте под њека олова, као што је и архимандрит Са̑ва Љубиша из Паштровића пре страдао њеко вријеме тамницу у Мљеткама, а послије послан био у заточеније у далматински манастир Крку, ђе је стајао четири године, ни крив ни

представленије — представа, понуда; *пасапорат* — пасош; *владање* — влада; *камарота* — собица (тамничка ћелија); *под олова* — Piombi — чувене млетачке тамнице под оловним кровом дуждева двора.

дужан Мљечанима. На то Апостол приложи: има овђе руски министер маркиз Маруци, и ако желим поћи у Русију, а оно да дођем сјутрадан у десети час, да ће ме он повести к министру и молити га, да ми даде пасапорт до Петрбурга; али да ја ником не казујем да ћу у Русију. Нитко радији од мене: дођем сјутра у уречено вријеме, и отидемо к министру, којем мој старац грчки саопшти моје намјереније и жељу. Ту пречекамо по часа, ал' ето ти секретара с печатаним пасапортом, у који уписа моје име и проче, по обичају, а министер се потпише и удари свој печат, пак, дајући ми пасапорт, рече: *Кало ката водио*! то јест „Срећан пут!“

Благодаримо министру и изиђемо из његовог двора, који је над каналом и близу моста грчке цркве Светога Георгија, коју је сазидати дао Србин Скендербег Георгије, и на своје име нарекао, около године 1464. Када сам виђео у џепу моме пасапорт руског министра за Петрбург, чувствовао сам у души мојој онакву радост, коју ми је немогуће описати. Ето ти сад, — говорах сам са собом, — да научиш живописаније и руски језик, да обиђеш толика царства и краљевине, да познаш толике народе, њиове обичаје и што је у њи боље или горе него у моме отечеству, како што сам желио од мога дјетинства, — то ће ми се моје пророчество испунити.

маркиз (марки) — племићска титула, готово исто што и гроф; *чувствовати* — осећати.

Прво путешествије у Русију преко Беча и пољскога краљевства.

Из Мљетака навезем се за Тријест, ђе приспијем у очи светог Георгија. Оданле пишем по пошти моме крупском игуману и свој браћи, како у Жегар моме синовцу Пантелејмону попу Зелићу, да ја полазим у Русију, а не у Левант за Крф, казујући им узроке, горе изложене. Једно јутро у Тријесту сретнем се на пијаци с благородним њеким господином, који ме упита: одакле сам и камо идем. Кажем му тко сам и од куда, и да намјеравам, ако ми Бог поспјеши, поћи одатле управо у Русију, учити се иконописанију. С тога мјеста поведе ме по пијаци донекле, пак пружи руку: „Оно су, оче," показујући ми, „врата моје куће; дођи ми сјутра у девети час на кафу, те ћемо се разговарати." Растанем се удивљен, не бивши до тада у Тријесту и не познавајући човека, — као и он мене до тога часа, — који ме зове на кафу; то ми се дало бијаше у мисао. Не знадо ја да је оно био странољубиви господар Јосиф Милетић, Србин из Сарајева, којему ме препоручио бијаше, прије мог у Тријест пришествија, из Задра мој љубими од дјетинства и срдачни до гроба, покојни Стефан Ђурић конзул, такође Србин Сарајевац, имавши од мене из Мљетака писмо, да кроз Тријест одлазим у Русију, а не у Левант.

поспјеши — помогне; *пришествије* — долазак; *љубими* — љубљени, мили.

Сјутрадан дођем к реченоме господару Милетићу на ручак, при коме каже ми да ме је њему препоручио из Задра поменути господар Ђурић: „мој," рече, „велики пријатељ, како и Ваш, који ми пише да сте од поштене свештеническе фамилије и из манастира Крупе." Рече ми за тим: „Оче! Ако могу у чему Вас послужити, слободно заповиједајте."

Благодарећи му премлого за таково његово усрдије и странољубије, додам, у разговору, да сам о малом новцу, а пут ми је преко цесаревине австријске и Пољске далек; зато, ако би могао, да би ми код нашије христјана исходатајствовао коју милостињу за трошак. На ово он: „У овоме је царству, оче, забрањено странима просити милостињу; но ја ћу платити за вас делижанц од Трнјеста до Беча (за који се плаћа 5 златније цекина), а преко тога можете отићи у господара Јове Куртовића, који је прокуратор цркве наше; ако би кћео, могао би вам дати штогођ из црквене касе."

Сјутрадан посјетим реченога Куртовића, нађем га сједећа на вратије његовога великога дома, и ту га поздравим, колико сам могао, најумилније. На питање, одакле сам, искажем му све, како и Милетићу, и придодам говорећи: „Будући да је наш калуђерски занат и живљење просјачина, тако сам дошао, да Вас молим, како првога овђе госпо-

исходатајствовати — испословати, помоћи да се нешто добије; *прокуратор* — тутор, пуномоћник; *посјетити* — походити.

дара и цркве прокуратора, да би ми штогођ по возможности дали из цркве, или коју милостињу чрез тас скупили за трошак.“ — Држао сам да ћу барем до 50 форинти получити, али ме је јако преварила надежда. Стаде ми говорити триста извиновенија и, накратко, да се више не трудим, јер нећу од цркве добити ни крајцаре. Чувши ја јоште у Далмацији за име на гласу богатога Куртовића, и видећи сада мојима очима ту истину на вратије превеликога му дома, усудим се и речем: кад не може ништа бити од богате црквене касе, ни с таса, а оно барем да ми он даде коју милостињу од свога труда и Богом данога му имјенија. Но на ово иљаду изговора, из чега виђо да је Куртовића овога срце сасвим окамењено противо калуђера, премда он сам имађаше роднога брата Симеона калуђера у манастиру Требињу у Ерцеговини; или, ако је и најбољи и најстранољубивији, може бити, свакоме био пре мене, но мени се је тада немилостив показао, што зар тако кћаше моја лоша срећа.

Разговарајући се овако с њиме, и приговарајући му више од двије уре — толико богаство видећи — његову скупост, сјетим се да сам нeђе читао о богацу њеком, њему подобном, и приповједим му ову причту: Како у свијету обично и свуда бива да људи, један о другоме суди и говори, а највише сиромаш и просјаци бесједе о милостивима и немило-

---

возможност — могућност; *извиновеније* — правдање, изговор; *имјеније* — имање; *причта* — поучна прича, басна.

стивима. Тако се у граду једном, ђе живљаше особити њеки богатац, поннате једном међу собом сиромаси, и сви противо једног сложно докажу да онај богати никада јоште није никоме од њи учинио милостиње, нити је кадар учинити од тешке своје скупости. Онај јединац, бранећи га од таквога хулења, опклади се с другима, да ће од њега получити милостињу, пак се упути к дому богаца. Почне куцати и лупати у врата, на које се помоли богатац на прозор и почне викати на сиромаа, да му одлази од врата. Убоги на то удараше јошт већма, не одступајући, нити псовке онога слушајући. Не знађаше већ богати, чим би се с прозора бацио, да отера испред врата досаду, кад у тај ма куварица покрај њега прође, носећи крто хљеба, из које он, онако љут, узме један сомун, и баци на убогог, да га се прође. Овај прими то за милостињу, а не за зло од богатога, и с тим добије јоште своју опкладу.

Расказавши ја ово моме господару Јови, речем му да би и он могао извадити барем једну петицу (марјаш) и ударити ме с њоме, да му отидем с врата, које би ја примио за милостињу, како и сирома онај у приповијеци сомунић. На ово он: „Душе ми, оче, волио би ја ону петицу у онај канал (показујући ми руком) или у море бацити, него је калуђеру дати.“ Овај одговор сврши нам бесједу: устанем са „С Богом остајте,“ пак нама’ отидем

крто — котарица, сепет; *канал* — олук.

к добром̀е господару Јосифу Милетићу, који се је нашао соблазнен, не надавши се таквом поступ[к]у са мном од Куртовића. Али су до пет година по томе браћа његова, покојни Максим у Бечу и покојни Стефан, Куртовићи, у Смирни у Азији, пошто су подобни ова два странољубивоме Аврааму, загладили сву ту његову срца тврдост, као што ће се напријед вићети, а и он ме је сам (исти покојни Јово) другојачије дочекао, кад сам се вратио из Греције года 1786., позивавши ме, за мога бављења у Тријесту, млого пути на обједе и на разговоре.

По светоме Ђеоргију шести дан оправим се из Тријеста с делижанцом, и стигнем једанаести дан у Беч, не спававши ни дан ни ноћ, него ми у непрестаном вожењу пролазаше сан, како и свему мојем друштву, у једноме дремању. По препоручителноме писму господара Јосифа Милетића на његова стрица у Бечу, господара Јову, одсјео сам у овога. Колико сам за мало дана могао, обишао сам и дивио се славноме и великољепноме граду Бечу, особито огромној великољепној цркви светога Стефана с високим пренакићеним њезиним звоником и прекраснима у наоколо предградијама. Имао сам срећу тада вићети и неумр̂лога цесара Јосифа Второга први пут.

соблазнен (м. собла*жњ*ен) од *соблазнити се* — наљутити се; *Јосиф Други* — рођен 1741., проглашен за краља 1764., али је до 1780. владао заједно с матером, царицом Маријом Терезијом, после чије смрти сâм, као „римско-немачки“ цар, до своје смрти 1790.

Познанство учинивши с добрим господаром Максимом Куртовићом, кад сам полазио из Беча, добијем од њега препоручително писмо у Будим и Пешту на господара Лазара Јоановића, брата господара Флорија (Цвјетка) који живљаше у Тријесту. Овуда од пријатеља у Русију упућен, растанем се у Бечу с њима једанаести дан. Сједнем у лађу, пак низ Дунав, на Пожун (Презбург) и Коморан градове, приспијем осми дан у Будим и Пешту, које градове само ова широка ријека раставља, но мост на лађицама саставља.

Будим, на десној страни Дунава, лежи на наклону брда према Пеште; није велик, и састоји понајвише из маленије бијелије кућица. Слави се престолом старије краљева мађарские, ђе зато стоји сада Цесарев брат, као намјесник краљев, титлом палатин. Лијеп је градић, у којем пребива, на особитој главици илити холму сазидан. Има двоје добре топлице илити купјели, од времена јошт турскога владања уређене. Пешта је на равници, велика и пуна знатније зданија. Овђе је свеучилиште краљевства и — које овђе, а које у Будиму — сва највиша сједалишча правителства и судишча државна. Овђе је и трговине мађарске средина. Осим Мађара има ту Срба, Словака илити Тота (Панона), Нијемаца, Грка, Влаа, Жидова, и тко ту задуго стоји, толико

палатин — поткраљ у Угарској; *холм* — хум, брдашце; *купјел* — бања; *сједалишча правителства* — државне власти; *Панони* — име народа (несловенског) који је некада живео у западној Угарској.

по готову језика научи и говори. Јако ме мучаше и љуто тужах на судбину моју, што ми се није дала родити у оној земљи и вароши, ђе науке цвјетају и толики се говоре језици; и који би год језик чуо, повела би ме жеља учити му се; али све залуду: средства није, а и вријеме прошло прве младости! С друге стране, колико се више удаљава из Далмације, милога мог, какво је гођ, отечества, — толико ми више по глави иђаше, оћу ли га, Бог зна, више вићети, чинећи ми се да сам већ на крају свијета; а јоште не знадо колико је иза Пеште растојаније донле, камо сам предузео био моје путешестије.

Од овије мисли скорб, нешто зар труд, а нешто и онђешњи воздух тежак, приузрокују, те ме увати жестоки огањ у Пешти. Шеснаест дана одлежим у реченога господара Л. Јоановића, моравши из десне руке крв пустити, ићи у купјели и љекарства употребљавати.

Приступи Петров пост, а мени, хвала Богу, би лакше; тако, ајде да се иде даље. Мој добри Лазар отправљаше кола натоварена вином у Лвов (Лемберг), и у којима се нађе и за ме мјесто. Пут нам бијаше на Мишковце, ђе се зауставимо два дана. Ту има црква православна, њеколико Влаа и Срба. Њеки племићи од њи звали су ме у своје винице, илити подруме, ђе им стоје преизредна вина токајска

скорб — скрб, туга; *огањ* — грозница; *Лвов* (Лавов, нем. Лемберг) — сада главно место у аустр. круновини Галицији; *Мишковци* (Miskolcz) — главно место у боршодској жупанији у Угарској.

с којима тргују, да им светим водицу. Ја сам тамо ишао, и оба она дана провео сам весело: на онаквој врућини обједовати у ладније подруми, ђе се највише токајско, од више година, пијаше вино, било је право и ријетко благовање.

Отале иде се до Лемберга све кроз тотску планинску земљу. Словаци (Мађаром Тоти), прави Славјани, прилично се разумијевају са Срби; али њеки међу њима, зовоми Рушњаци, који су унијати, као што су они други римокатолици, имају језик покварен и различан од српскога, као што је различан бугарски, крајнски или њекије школара (островљана) адријатическије од нашега у Далмацији језика.

У Лембергу нађем њеколико трговаца Влаа, али без цркве и свештеника, који кад би се ћели исповиђети и причестити, или дијете крстити, ишли би до прве православне цркве и свештеника, осам дана ода, у Буковину. То сам сазнао у прилици, што се баш тада једноме родило бијаше дијете, које не бијаше посве ни здраво, и умрло би може бити и некрштено, да се ја не будем намјерио онуда проћи. С великом молбом наморали су ме они христјани, да га крстим, коме сам био ја и воспријемник. Сви су народи, колико који, тврди у своме закону, али — не кудећи другије — после народа српскога најтврђи су, како и најстранољубивији, Македо-Власи,

---

Рушњаци (и *Русини*) — Малоруси у североист. Угарској и ист. Галицији; *Буковина* — засебна област у цислитавском делу Аустро-Угарске (главно место Черновиц); *воспријемник* — прималац, кум; *Македо-Власи* — македонски Власи, Цинцари.

који нису Грци, но Македоњани од Москопоља, расијавши се по свој Европи од турскога зулума.

Они у Лембергу, ђе сам три дни почивао, нашли су ми извозника Пољака до Ново-Миргорода у Новој Србији, који градић лежи на граници пољској, коју дијели од Русије ту не велика једна ријека. Ова страна Пољске бијаше тада књажество књаза Љубомирскога, бившега у то вријеме у служби императрице Екатарине Алексијевне, и имјевшега за супругу племјаницу (синовицу) књаза Григорије Потемкина. Погодивши реченога кочијаша за 35 холандскије златније цекина, пођем из Лвова, и уочи Светог Петра стигнем усред Пољске у манастир зовоми Почајев, који лежи на повисоком холму, и имађаше тада славенску, кијевској подобну, књигопечатњу. Ово су унијати, и зову се калуђери Базилијани. Млади сви брију браде, а старији подбријавају. У овоме Почајеву, како ми је казано, почела се је најприје у Пољској унија, и већа част прешла је к римокатолическој цркви; само у Украјини остала је једна част у нашем благочестију, која је сада потпала под империју

Москопоље — у ист. Арбанији, разорено г. 1769.; *извозник* — кочијаш; *Почајев* — унијатски манастир, сада у волинској губернији, близу аустр. границе; *Екатарина Алексијевна* — царица Катарина II. (1762.—1796); *имјевшега* — који је имао; *Базилијани* — Василијевци, калуђери реда св. Василија (тога су реда и сви православни калуђери); *Украјина* — већи део Мале Русије (на ист. граници Пољске); *благочестије* — „благочашће," права вера; *Нова Србија* — негдашње граничне области „Новая Сербія" и „Славяно-Сербія" (сада *херсонска* и *јекатеринославска губернија*), које су год. 1751. и доцније населили српски бегунци и други исељеници из Угарске и Турске.

сверусијскога самодршца Александра Павловића. На Петров дан био сам у Почајеву и у цркви, да видим службу унијатску, коју су основали да је, осим спомињања папе римског и додатка у символу вјере, сваколика како гођ и наша. У истој цркви видио сам и прелијепу једну икону Богоматере, о којој кажу Василијани да је једна од оније четирију, што је писао свети евангелист Лука.

Пролазак кроз Нову Србију, и гостољубије ондашње високе господе једнородаца.

По празнику Светије Апостола сутра дан продужим пут мој из Почајева, и 30. јунија 1782. године стигнем благополучно у Ново-Миргород у Новој Србији. Овђе нађем г-на мајора Јоана Скорића, мога најближега сусједа из Мећеђе у Далмацији, и друге млоге Србе. Њеки из Мађарске и Баната због различни у оно вријеме збивши се политически узрока, њеки из Србије, Босне и Ерцеговине од теготе ига турског, њеки из Далмације и Албаније због гонениja венецијанскога избјегли бијау и дошли у она времена у Русију, и населили ону, празну бившу, земљу, која се по њима и назвала *Нова*[*ја*] *Сербија*. И другу сам знатну господу познао ту: славнога Текелију генерала, генерале Чорбу и Хорвата из Баната, графа Ивана Подгоричанина из Црне

Александар Павловић — руски цар Александар I. (год. 1777.—1825.), ступио на престо 1801.; *Свети Апостоли* — Петар и Павле, 29. јуна; *Новомиргород* — сада у херсонској губернији.

Горе, генерала Пишчевића из Паштровића и књаза Анту Стратимировића, генерала из Новог Ерцега от Боке Которске. Од овога старинскога српскога књажескога Стратимировића кољена из Албаније, а корено из Зете, происходи и високоблагородна у Мађарској фамилија, од које је садашњи, свему српском народу бесмртни, карловачки архиепископ Стефан Стратимировић и друга, у Мљеткама пребивајућа, фамилија, наречена (по рђавом обичају) од имена претка јој њеког, Јововић од Стратимировић, како се може виђети у родословију исте фамилије, које се наоди при г-ђи Терезији у Тријесту, удовици покојнога капетана Јоана Јововића од Стратимировића. Од исте лозе прозивљу се јоште, без свакога придјевка, чисто Стратимировићи: у Мљеткама господар Матео и у Шибенику брат овог Богић, за којим је била у првом браку она Елена, која је била поводом многочувеној Буквици неумрлога Доситеа.

Сва горе поменута господа у Новој Србији дочекала су ме лијепо, и благороднодушно милостињом на пут обдарила. Особито од свију генерал Анто Стратимировић, који ме је држао у добру своме, вароши Дмитровици, десет дана, гостећи ме с млого официра

Паштровићи — племе и општина у Боци Которској; *Нови* или *Херцег Нови* или *Кастел Нови* — град и пристаниште у Боци (срезу которском); *Стефан Стратимировић* — архиепископ и митрополит карловачки од 9. нов. 1790. до 4. окт. 1836. год.; о његовој се породици говори као да је од старих зетских Балшића (Срацимировића); *Јелену* — кћер попа Аврама Симића помиње Доситије у II делу свога „Живота и прикљученија“ (8. књ. С. Књ. Задруге, стр. 21.).

Срба и Руса од његове региментe и полка, који се зваше „славјано-серпски полк.“ Чудо му мило бијаше забавничати и шалити се о свачем, а највише пришити штогођ калуђерима, кад би му руке дошли. Бијаше ми додијао својом шалом, из које једном за столом рече ми: „Зашто се тако млад покалуђери? Да си дошао у Русију, до сада би могао бити генерал.“ — Ја одговорим да су у моје дјетинство била три попа у мојој кући, ђе сам често виђао и калуђера̂, и зажелио ићи к њима у манастир Крупу, учити се, како ме је и моја мати у тешкој једној болести мојој завјетовала дати, као што ме је и дала од осам година, ђе ме, не знајући јоште што је бреме и тегота живљења калуђерскога у Далмацији, покалуђере у мојој 17. години.

За тим ме упита: „А како су те, Бога ти, калуђерили, и има ли ту која церемонија?“

Видећи ја да је он велики шаљивац и да свашта у шали прима, смислим казати оно што није, не би ли се барем доста насмејао. Почнем му дакле овако говорити:

„Ево каква је, господине, церемонија, када оће у Светој Гори и по свој турској земљи (који су обичај узели од Грка и у Далмацији) српски калуђери да дјака покалуђере. Једно јутро по јутрењи чујем ђе звони велико звоно, које зове у цркву на сабор. Ја нијесам знао на што ће тај сабор бити, и побојао сам се, да се не скупљају у цркву и да кога дјака или

полк — пук, пуковнија; *забавничати* (р.) — терати шалу.

момка не педипсају, као што обично чињау, кад који није дошао у цркву на јутрењу. У то вријеме био сам баш у штали код коња, и нијесам ћео ићи у цркву. Ал' ето ти иде један калуђер, и каже ми: „Ајде, зове те игуман, да идеш у цркву." — На то ја одговорим: „Ја сам био на јутрењи, што ћу сада у цркви?" — Калуђер рече: „Ја не знам, него оди брзо, зашто су се скупили сви калуђери, ђјаци и момци, и чекају јошт тебе."

Пођем ја; а када дођо у цркву, пита ме игуман: „Желиш ли ти, Кириле, остати при манастиру и бити монах?"

Одговорим ја да желим од свега срца. „Добро," — вели, — „али знаш ли ти, синко, да онај, који мисли бити прави калуђер, ваља да буде игумну и свој старијој браћи покоран и у свему послушан?" — „Знам", одговорим, „и ја ћу бити."

Иг. Оћеш ли ти трпети све, што гођ тко о теби буде зло говорити, и оћеш ли све оно, што чујеш на једно уво, [да] пропустиш кроз друго?

Ја. Оћу.

Иг. А када тебе пошљу игуман и браћа у мир, да просиш милостињу за манастир, оћеш ли се ти стиђети просити и искати све, што је потребно манастиру?

Ја. Кад се други калуђери не стиде, зашто би се ја сам стидио?

педипсати (педепсати) — казнити, тући; *мир* — свет, народ.

Иг. Знаш ли да калуђер прави мора имати црн и тврд образ.

Ја. Ја га поцрнити не могу; него какав ми је Бог дао и створио, онаки ћу и имати.

Иг. То је лако: како су га стари наши нама поцрнили, тако ћемо и ми теби.

Ја. Ја сам свему покоран и подложан; чините, оче игумне, што знате.

Када они овај мој одговор чуше, повикаше сви у један глас тако, да се је црква разлежала: „*Достојан, достојан* и *прекодостојан* брат наш Герасим!“ Кад ја ово име саслуша, реко: „Та ја се не зовем *Герасим*, него *Кирил.*“ На то ми сви скупа одговоре: „Од Кирила Герасим, од човека калуђер; то тако мора бити, јер се другојачије неће боја примити за образ.“

По овој церемонији говори ми игуман: „Ајдемо, синко! Ваља да се вјенчаш с манастиром, од кога се не можеш нигда до гроба твога одлучити.“ Мислим ја у себи: „Мајко моја! Какво ће то друго вјенчање бити?“

Изиђемо сви из цркве, ал' кад оно ја видим пред вратије црквеније у порти све посуде од кујне (маћупнице), које на ме метнуше, а њеке около мене објесише. Дјаци сви запалили велике свијеће и пођоше преда мном, а игуман и сви калуђери за мном, и тако три пут око манастира обиђемо, појући сви у један глас: *Вјенчава се с овијем манастиром Крупом брат наш Герасим Зелић.*

По окончанију овога процесијона дођемо унутра у портиг, ђе све с мене скину; за тим се ижљубе игуман и сви калуђери са мном, као својим нововјенчаним братом.

Како се ово сврши, нама' полетим у ћелију, шчепам зрцало (огледало) и погледим се у њему, ал' имам шта и видити: мој образ црн као угљен. Узмем таки сапуна цијелу фунту и поитим на ријеку Крупу, која ту испред врата манастирскије тече, мислећи у себи: док је боја овако скора, да је оперем; но залуду мука! Сав сапун потрошим, а црнило оста, које ми је у образ ушло, кад су ме калуђери с манастиром вјенчавали; и остадо црн, како онда, тако и данас.“

Док сам ја ову басну приповиједао, мал' не попуцаше официри од смија, а сувише књаз Анто Стратимировић. Послије стаде исти Анто расказивати официром около стола, како је прије мене био код њега из манастира Савине, из Каштела Новога, архимандрит Инокентије; како се он (књаз) почео на обједу нешто смија ради о калуђери шалити, које је реченога архимандрита тако увриједило и у живац дирнуло, да је у пол обједа устао и побјегао из дома, „а овај се свештеник,“ вели, „не љути и не срди нимало, макар шта човек говорио.“ На то му ја одговорим: „Богме, господине књаже, који човек оди по свијету, ономе се не ваља срдити ни противити, ни

процесион — процесија, литија; *портиг* — портик (porticus) — трем, ходник (са стубовима) под кровом; *Савина* — манастир код Херцег-Новога у Боци.

за истину, а камоли што се господин сулаца, само да развесели своје госте за обједом.

Тај час зазвони, на које му дође слуга, и по заповијести донесе један шакет рубљи. Извади књаз 50 рубљи у сребру и, метнувши ји на један сребрен тањир, рече оним около стола: „Ваља, господо моја, овом свештенику, оћете л' нећете л', давати милостињу, зашто су знали калуђери крупски кога у свијет шаљу, а не како су Савинци послали свога Инокентију, да се за једну бесједу ражљути и побјегне с ручка.“

Сви они официри мећу на бљудо, који 10, који 15 рубљи у сребру, и даду ји мени. Када ја пребројим, нађем 346 рубљи. „Помози, Боже и света Богородицо!“ помислим у себи, „мећер није залуду ни измислити какву басну, кад који љуби слушати, која даје корист а не вријеђа никога, како ни мој калуђерски чин. Зашто, како су Грци и Србљи изгубили царство, морају по Турској калуђери живљети по вишој части с прошњом.“

По благопријатном угошченију и шчедром дару упоменутије генерала и господе српскије и малорускије официра, одлучим се из Дмитровице од љубезнога књаза и генерала Антонија Стратимировића, подобна заиста странољубивому Аврааму, и, кроз Нову Србију идући, стигнем у Кременчуг град, покрај кога тече велика ријека Бористене, то јест

сулацати се — шалити се; *шакет* (sacchetto) — врећица, кеса; *по вишој части* — већим делом; *шчедар* (штедар) — издашан; *Кременчуг* — окружно место у губернији полтавској.

Дњепер, која упада у Црно Море код Херсона и граничи међу Србијом и Малом Русијом.

Из Кременчуга дођем у град Полтаву, ђе је велики и неумрли император Петар Алексијевић разбио шведског краља и змаја Карла Дванаестога, године 1709., 27. јунија. Ту сам имао срећу наћи г-на епископа Никифора Теотоћи, родом из Крфа, који бијаше Грк прави, али добродјетелију и страноључбијем прави Рус, који ме је примио, угостио и нашао пригоду, те сам провидио град, и трећи дан одлучим се поћи у манастир Лубенски.

У овом манастиру бијаше тада началник архимандрит Дамаскин Арцижан, родом Вла из Букурешта, но муж неисказане добродјетељи и гостољубија. Овај ме је човек држао у свом манастиру и дому 14 дана, угошчавајући ме и возећи ме са собом у својије каруца на 6 коња у млоге малорусијске господе на објед, која бише у граду Лубенском. У овом манастиру почивају нетљене и цјелокупне мошти светог Атанасије, патријарха цариградског, прозваног Пателарија, родом из Ципра, који је из Цариграда избјегао од варварског ига турског при цару Алексију, оцу Петра Великог, и избрао по царском

Дњепар — у старо време *Бористене*, велика река у Русији, извире у округу бјелском губерније смоленске, утиче код Очакова у Црно Море; *Србија* — Нова Србија; *Петар Алексијевић* — славни руски цар Петар Велики (г. 1682.—1725.); *Полтава* — главно место у губернији полтавској; опис овога боја види у »Историји Карла XII« од Волтера (41. књ. С. Књ. Задр., стр. 119.—122.); *Лубни* — окружно место у губернији полтавској, на реци Сули; *нетљени* — неиструнули; *Ципар* — острво Кипар.

указу себи тај Лубенски манастир, да у њему живот свој оконча. Колико свијета и благоговјејније христјана, наипаче господе, долазе са свом својом фамилијом к њему на поклоненије, и то не само из све империје русијске, него и из самог пољског краљевства; и колико се ту милостиње доноси и оставља: — није могуће исказати!

Једва ме отпусти речени архимандрит да пођем у Кијев, куд ме оправи на својије кочи[ја] и на четири коња с препоручителним писмом на синодалнаго архимандрита у кијевској лаври Зосима. Тако из Лубенскога манастира стигнем шести дан у славни малорусијски престолни град Кијев и Печерску царску лавру, која се наоди усред тврдињице на једном холму, и испод којега тече ријека упоменута,595Бористене или Дњепер. У овом Кијеву има мужескије манастира 6, а женскаго пола 3. У Печерској лаври јест началник архимандрит Зосима. У Николајевском манастиру налазе се цјелокупне мошти свете великомученице Варваре, којој је њезин отац Диоскор усјекнуо главу, за узрок што је дала три прозора на бањи начинити, во имја свете и нераздјелне тројице. У Софијском манастиву више Подолија на бријегу јест резиденција митрополита од све Мале Русије. У Пе-

благоговјејни — побожни: *наипаче* — особито, нарочито; *синодални* — који припада Св. Синоду руском; *во имја* — ва (у) име; *резиденција* — столица; *у битије моје* — за мога бављења; *Подолије* — *Подол* — подграђе (део) Кијева на Дњепру; *Мала Русија* — заједничко име за четири губерније руске: кијевску, черниговску, полтавску и харковску.

черској лаври и у две пештере у битије моје налазило се 500 калуђера.

У Подолију има три манастира женска. Први је Флоровачки, ђе су се примале у монахиње саме благородне дјевице и училе свакому художеству и рукодјелију. У друга два манастира примају се дјевице за наученије, од куда излазе и могу посјагнути за мужа, ако доброволно неће ући у чин монашески.

Горе напоменути старац архимандрит Зосима примио ме је драговољно у Кијевопечерску лавру, и опредјелио ми је келију и општу трапезу. Ту ме је препоручио иконописцу и учитељу јеромонаху Теофану, који ми је нама' дао прописе од различитије фигура и састава тијела человјеческог у самој кости, а после у одјејанију. Трудио сам се дан и ноћ, да што прије постигнем ово рукодјелије, и будући да сам рисовати почео у мјесецу нојемвру, када су дани кратки, а ноћи дугачке, зато сам више при свијећи радио него при дану. Свако би јутро предавали наше прописе учитељу, који имађаше 25 ученика, и када би изумињавао моје рисовање, гледао би у мене и говорио би ми: „Оче Герасиме! Ти си се прије неђе учио рисовати.“ На које би му ја одговорио: да нијесам никад ни видио до сад учитеља и иконописца,

---

монахиња — калуђерица; *художество* — уметност; *рукодјелије* — ручни рад; *посјагнути* — посегнути, поћи; *иконописац* — сликар ӥкôнâ; *одјејаније* — одело; *рисовати* (р.) — цртати; *изумињавати* — оцењивати.

но да сам често у дјетинство моје лапишом шарао и од древета крстиће градио, гледајући на светогорске крсте. Он би ми затим рекао да сам ја у ово кратко вријеме боље у рисовању поступио, него ли они који уче од три године.

Послије пет мјесеци почеше ми се очи засјењавати и сузити, како би једну уру рисовао, а то ни од шта другог, него од свијеће, што би скоро свагда до по ноћи рисовао и прама свијеће писао. Кажем ја то мојем учитељу, а он ми одговори да то није само од свијеће, него и зато, што сам већ ушао у љета; „јер — вели — онај, који оће да ово рукодјелије научи, ваља јошт у дјетинству да почне. И ти можеш у три љета совршено постигнути иконописаније, али ти могу казати да ћеш, ако ти Бог удуљи живот, јошт прије времена изгубити вид. Зато — вели — остави ти тај посао; та и онако си свештеник, можеш имати свагди свој хљеб, а и овђе у Кијеву, у манастиру ком оћеш, знај да ће те свагди драговољно примити.“ — На то му ја одговорим: „Ја имам мој манастир, у који се желим повратити, ђе је мој постриг.“

Тако по савјету овога мога учитеља оставим ово рукодјелије и поживим у лаври без икаква дјела, само што се сваки дан морало ићи три пута у цркву, а два пута за трапезу: то нам је био највећи посао! — Често би меречени архимандрит Зосима призивао

лапиш — лапис, писаљка; *дјело* — посао.

у саборно свјашчено служеније, и с њиме би био зван на обједе у разне господе, а особито у господина гувернатора Јеромолаја Ширкова.

Но са свијем овијем ја нијесам био задовољан, расуждавајући и мислећи посведневно у себи да сам се удалио толико преко свијета од мога манастира и отечества самог једног иконописанија ради, и да то постигнути не могу. Тако пожелим вратити се кући, али није трошка; а и с чим ћу доћи у мој манастир и у моје мени мило отечество — без заната и без сваке користи? Шта ће ми рећи калуђери, шта ли пријатељи? „Ђе си био, нигђе; шта си радио, ништа!“ А у Русији, туђој земљи, остати, са свијем тијем што је благочестиво царство и што је народ малорусијски особито, као и српски, странољубив, — не мога се приклонити. Тако смислим да барем коју књижицу или одежду донесем у мој манастир. Зато пођем просити митрополита Гаврила, да ми дозволи у својој епархији попросити милостињу на мој манастир. Но побојим се опет, да неће митрополит рећи: „Ти не имаш од твога манастира свидјетелства, да си дошао у Русију за милостињу, него за учити се иконописанију.“ Свакојако за мене незгода. Пођем дакле у њекије пријатеља и архимандрита савјетовати се, који ме напуте да представим митрополиту прошњу, и да у њој кажем: да сам, истина, дошао у Русију, у на-

свјашчено — свето, свештено; *расуждавати* — расуђивати, премишљати.

мјеренију, учити се иконописанију, но да је по савјету учитеља мога мени већ прошло оно вријеме, у коме би ја могао исто художество постигнути; и да га замолим, не би ли ми учинио милост и дао писмено дозволеније, да могу од Кијева до Херсона милостињу просити на харч. Тако представим моју прошњу упоменутоме митрополиту, и он ми заиста благоволи дати слободу и књигу, да могу просити речену милостињу на харч и вратити се у моје отечество, и то за три мјесеца срока (термина).

По полученију од митрополита Гаврила реченоје дозволеније с његовим печатом и потписом љета господња 1783. у мјесецу марту, пођем по Кијеву, ђе сам у 15 дана видио у себе 450 рубљи сребреније. Затим узмем од реченога гувернатора Ширкова пасош за три мјесеца од Кијева до Херсона, и обратно у Кијев; купим у Кијеву каруцу (кољаску) и два добра коња за 300 рубљи; најмим извошчика (кочијаша), који ће ме возити, и пођем преко Нипра и кроз Малу Русију, од града до града, од села до села, просити на харч. Трећи мјесец стигнем кроз Кременчуг у Херсон, баш када ми је изилазио срок (термин) мога пасоша, и када је вријеме било да се нађем у Кијеву.Ваља знати да су така правила (закони) у русијској империји, но за која ја знао нијесам, да сваког, био он ко му драго,

представити — поднети; *харч* — трошак; *прошња* — молба; *срок* (р.) — рок; *полученије* — добитак; *Нипер* — Дњепар (река).

иностран или русијски поданик, само ако му је срок пасошу изишао, а није се вратио тамо, одакле му је пасош, полиција уведе у затвор и оправи га под арестом тамо, ђе је пасош узео.

Тако дођем у Херсон и прикажем се полицији с пасошом, но они ми рекну: „Ђе сте били до сада, оче? Та требало би да се данас наодите у Кијеву, јер Вам је срок пасошу изишао.“ На то им ја кажем да сам страни човек, не давно дошао у Русију, и да закона русијскије не знам. Био сам се мало и препао, да ме неће под арестом отправити из Херсона у Кијев; но на моју срећу бијаше тада близу Херсона једна армада од 30.000 Руса с фелдмаршалом принципом Потемкином и с млогима генералма Руса и Срба, која иђаше на Кримеју, да изврши тестамент Петра Великог, то јест да разори царство татарско, који су Русима млого пута додијали били и све до Москве плијенили. Књаз Потемкин имађаше генералквартир у граду, а табор на исток града лежаше: све чадор до чадора покрај воде Дњепра. Страшно бијаше гледати толики свијет на једном мјесту, толико иљада кола и коња, возећи богажију и муницију, но почем бијаше војска на једном равном и широком пољу, није се могао опет човек насладити, гледајући генерале на каруца и на коњма

Херсон — главно место у губернији херсонској; *армада* — војска; *фелдмаршал* — најстарији ђенералски чин у [illegible] *принцип* — кнез; *Кримеја* — полуострво Крим (у [illegible] берн.); *генералквартир* — главни стан; *богажија* — [illegible]

Други дан отидем у табор, да потражим мога љубезнога генерала и књаза Антонија Стратимировића. Нађем га, ва истину, и јошт млого српскије официра, које нијесам прије ни виђео ни познавао.

Премда је мој пасош лежао у полицији, ја сам опет ишао по Херсону и по армади с књигом митрополитовом, и просио сам милостињу, но био сам се доста замислио, куда ћу поћи из Херсона, кад ми је вријеме пасошу изишло. Смислим да приступим до књаза Потемкина, да иштем пасош до Москве и у Санкт-Петрбург, и да просим свјатјејши синод, не би ли ми допустио да на мој манастир просим милостињу, с којом би могао купити њеколико круга књига за далматинске цркве, које су с књигама и данас врло оскудне. Тако пођем једно јутро из вароши у град к Потемкину, и угледам пред собом једне кочије (интов), које возе шест коња, и поред који два господина полако корачау. Поитим ја пјешице и стигнем ји прије него што уђу у град. Кад сам прошао покрај исте господе, поклонио сам им се пониско, и виђео сам на њима толике кавалерије (звезде), мислећи у себи: ово су њека велика господа. А када сам једно 10 кракљаји мимо истије прошао

Кнез Григорије Александровић Потемкин (Патјомкин) — чувени руски државник (г. 1738.—1791.), који се вешто умео удворити руској царици Катарини; за време преговора о миру после рата с Турском г. 1787.—1789. познат са својих вештачких обмана и лажних слика (о благостању рускога народа), које је удешавао царици на путу у Крим (отуда израз »Потемкинова села«); *свјатјејши* — пресвети; *круг* (коло) *књига* — књиге цркви потребне за целу годину; *кавалерија* (р.) — орден (одличје).

био, рече ми један њи по руски: *Постој, отац!* Станем ја и дочекам ји, а после упутим се с њима у град. На питање од куда сам, кажем им да сам из Далмације, испод венецијанске републике, и међу другим разговором искажем им моју жељу, да би рад био поклонити се књазу Потемкину. Истом уђемо у град, а један од њи пружи руку, говорећи: „У оном дому, баћушка, стоји књаз, а у оном његов ађутант, ђенерал Солтиков; пођите најпре к овом, он ће вас представити књазу Потемкину.“ Поклоним се ја њима и благодарим, и затим уђем у двор, ђе Солтиков стоји. Послужитељ ме његов проведе кроз њекакве двије сале и доведе к њему, баш кад се чешљао и орпутерисао. На питање: шта оћу, раскажем му ја сва моја приљученија, а сувише да ми је пасошу срок изишао, и да желим од њ. свјетлости књаза други искати за Санкт-Петрбург. Замолим га такође, да ме представи књазу. На то ми он рекне: *Хорошо, баћушка, садис!* Ја сједнем и почекам, док се он није спремио и обукао, које кад учини, одведе ме књазу и представи ме. Кад књаз саслуша моју молбу, заповједи нама' да ми се даде пасош, и то без срока у Петрбург.

Овај Потемкин имао је у Росији после царја највећу власт на суву и на мору, мло-

један њи — један *од (између)* њих; *баћушка* (руски) — отац; *стоји* — станује; *орпутерисати* — прашити косу (господски обичај прошлога века); *хорошо* (р.) — добро, лепо; *садись* (р.) — седи.

го странољубив и милостив, а особито прама иностраније монаха, зашто је и он мислио бити у младости монах, но судба му је опредјелила била други чин и шчастије, и тако је получио овог свијета ону славу, да је својом мудростију, храбростију и политиком млого добра учинио своме государу и отечеству.

Ја, имајући бесрочни пасош, не пођем никуд, но останем за њеко вријеме ту, познавајући се већ с млогим русијским и српским генералма, и желећи виђети шта ће бити од Кримеје, шта ли од старога татарскога хана, који бијаше свога млађега брата сагнао с престола, кога је Русија пре њеколико година поставила на престол, када је с Кримеом војевала и завладала, и с уговором и контрактом повратила хану, да у толико година плати Кримеа Русији толико милиона рубљи за рат и трошак, које је Русија потрошила, с њом војујући. Обремењени Татари дугом, умисле да га се избаве, и тако сметну с престола хана, кога је Русија метнула и који се потписао у трактату да ће плаћати Русији речену суму, а поставе његовога роднога брата, старога хана, да влада и управља татарскијем царством. Видећи млађи брат и хан своју срамоту и бешчестије, утече једну ноћ са својом кортом у Русију и потужи се императрици Екатарини II-ој. У тај час заповједи

шчастије — срећа; *государ* — господар (цар); *бесрочни* (р.) — без рока; *контракт* — уговор; *трактат* — уговор (међународни); *бешчестије* — срамота; *корта* — двор.

императрица књазу Потемкину да ступа са војском на границу Кримеје. Видећи Татари и стари хан да на њега иде сва сила русијскога оружја и да се налази у великој биједи, окружен русијском војском, пошљу у Цариград султану *Махмуду Трећем* и заишту помоћи; но султан им одговори да је њему доста било с Русијом ратовати, и да он више за живота свога неће више с њом војевати.

Видећи се речени хан у великој биједи и невољи, не имајући надежде у цару османскоме, а познавајући слабост татарску и силу русијску, уђе једну ноћ са свом својом фамилијом у војени корабаљ, и почне пловити у Цариград, да се тамо спасе. Но Руси, имајући шпионе у кримскоме двору, пошљу прије из Херсона двије нове армате фрегате и 6 галија, које хана на Црноме Мору дочекају, увате и доведу у Херсон у лазарет са свом својом кортом, метнувши га да 40 дана одстоји у контомацу. Ту сам очима мојима гледао хана, који бијаше стар 80 љета, бијеле браде, висок возрастом и с њиме његов син, млади хан, и сто Турака (Татара).

Видећи министри татарски да су без цара остали и да се један драговољно предао сили русијској, други пак заробио на Црном Мору, одлуче се не војевати, него добровољно поклонити се и предати русијској императрици Екатерини II-ој. Зато пошљу из Кримеје 12

императрица — царица; *Махмуд Трећи* — погрешно место Абдул-Хамид I (год. 1774.—1789.); *армате* — наоружане; *фрегата* — највећа врста ратних лађа; *лазарет* — карантин.

депутата у Херсон принципу Григорију Потемкину, и предаду му кључе од Кримеје. Лијепо ји је Потемкин примио, и овђе сам видио великије церемонија од оније варвара, но које не заслужују да се подробно опишу и вријеме, а и папир, губе.

Таки је русијска војска ступила у Кримеју и онђе се утврдила; и тако је кримска сила пала под власт русијску без једнога фишека праа и без једног мртвог човека. Нама' је Русија послала у Кримеју толико фамилија Руса, које су се населиле између Татара, да се науче језику турскоме, а Турци језику рускоме. За Русе сазидане таки благочестиве цркве, а Турцима су остале у слободи њиове џамије, ђе оџе по свом обичају вичу слободно на мунарима, и зову Турке у џамије, као и звона цркви христијанскије.

У мјесецу августу тог љета појави се у русијској армади (војсци) чума, то јест куга, и у њекијем селије понад Дњепром близу Херсона. Тај час раздијеле солдате болесне од здравије, и изгоне све фамилије из села напоље, обашка здраве, а обашка болесне, а куће предаду огњу. У 45-ти дан нестане куге, но са свијем тијем, ко би се ћео вратити из Херсона у Малу Русију, морао би 24 дана у контумацу стајати. У пошљедњем септемврa мјесеца вратим се ја из Херсона у Малу Русију, управ у речени Лубенски манастир, к моме љубезноме пријатељу архимандриту Дамаскину

депутат — посланик (изасланик); *таки* — одмах.

Арцижану, и откријем му получен бесрочни пасош од књаза Потемкина за Москву и Петрбург. Такође и моје намјереније, да желим поћи до свјатјејшаго синода и просити, не би ли ми дозволили просити коју годину у Русији милостињу, што је калуђерски свагди, окром у Русији и Аустрији, некада био занат и обичај. Ово моје намјереније узе речени архимандрит на расужденије и поче ме отечески и пријатељски савјетовати, говорећи ми: „Оче Герасиме, ти мореш сада тијем пасошем поћи у Петрбург, али се бојим, да ћеш залуду ићи и то, што си стекао, потрошити. Зашто, прво, немаш од твога манастира свидјетелства, да си дошао у Русију за милостињу; а друго, у Русији има толико страније архимандрита из Јерусалима, из свете Атонске Горе и из млогије другије страна; него, ако оћеш послушати мога савјета и мислиш твоме отечеству добро и корист учинити, врати се ти у Далмацију и код каквог епископа постави се архимандрит; затим узми од истога твог манастира свидјетелство с печатом за милостињу, а од оближњег каквог епископа да си од истога манастира, и врати се онда у Русију са свидјетелствама, и, како архимандрит, можеш добити од свјатјејшаго синода дозволеније, да просиш по Русији коју годину милостињу.“

Одвећ ми се допадне савјет пријатеља овог, и све учиним, као што ме је он савје-

---

свјатјејши — пресвети; *страна* — земља.

товао, но будући да се зима приближавала, зато сам морао остати јошт ову зиму у Русији, код овог чесног, поштеног и странољубивог архимандрита.

Године 1784., када је наступала света четиридесетница и почело се пролеће приближавати, намјерим одлучити се од Русије обратно, но кроз Црно Море из Херсона у Цариград, једно, што ми је мање трошка и труда, а друго, да видим онај од дјетинства желајеми и славни град и столицу греческије благочестивије цара, кога последњи за гордост и гријехе изгубише.

Тако се опростим с мојим прељубезним пријатељом архимандритом, одлучим се од манастира Лубња за Херсон и стигнем у град Кременчуг, који ми бијаше насред пута и у којем сам се три дана задржао, за опростити се с њекијем пријатељи. Идући један дан кроз град, угледам једнога калуђера, који иђаше мени на сусрет. Кад се сретнемо, поклони ми се до земље, говорећи: *Благослови, баћушка!* Упитам га ја по руски: од куда је отац свети; а он ми одговори да је родом из Боке, из Каштела Новога, монах Садот Ивковић. Кад ми ово каза, одговорим му и ја да сам из Далмације, од манастира Крупе, јеромонах Герасим Зелић. Онда ме загрли овај монах и стаде ме љубити, говорећи; „Хвала Богу, да видим једнога патриоту послије толико година." Одведем га на мој квартир, и разго-

желајеми — жељени; *патриота* (*саотечественик* и *народник*) — земљак.

воримо се ту њеколико ура. Међу другима каже ми да и он жели вратити се у своје отечество. То ми је тако мило било, колико да сам видио роднога мога брата, расуждавајући у себи: Бог зна шта се може мени случити на путу, болест или смрт. Тако ћу се барем у случају смрти њему исповједити, ако и није свештеник, и може ме погрепсти. Осим тога знађаше каравлашки и мало талијански језик, а ја не знађа ван матерњи.

Видећи га одрпана, у једној од вуне хаљини, и сува, да му не би кљешти на образу коже уватио, такође да је увалио велике црне очи у главу, као да се ни на Божић хљеба није најео, помислим у себи: „Ово је некакав пустињак и светац, а мој земљак, који се осушио от велика поста и воздержанија, кога је Бог послао преда ме, да ми буде друг до мога отечества.“ Не знајући ја каква хитра и лукава лисица лежи покривена у срцу овог, речем му ја: „Ивковићу! Oћеш ли поћи са мном, ја ћу те повести одавле до Херсона на мојије каруца и на моме харчу?“ — Вели: „Oћу, брате, и Бог ми је послао такога благодјетеља. Али се морам одовле повратити у Кијев, да купим њеколико књижица и понесем у отечество, јер знате, вели, да је врло трудно код нас добити коју књигу.“ — Ја сам био купио за се њеколико књига у Кијеву, да понесем у манастир Крупу, а новце сам штедио, што сам имао, за пут у Цариград и

кљешти — кљештима (стари 6. п. мн.); *воздержаније* — уздржавање (од јела); *благодјетељ* — добротвор; *харч* — трошак.

7*

у свету Атонску Гору, зашто сам имао намјереније свратити се овамо и поклонити онијем светијем мјестам, које сам од моје младости желио и пророковао. Окупи ме дакле овај Ивковић — и за 8 дана путујући — те се вратим натраг у Кијев. Ту купи сваки себи што је ћео, и пођем и паки поклонити се у двије подземне пештере, ђе почивају разна свете, цјелокупне мошти. Тако и по други пут поздравим моје благодјетеље и пријатеље, и пошљемо напријед књиге на једним кол'ма у Нову Србију, у Новомиргород; а ми пођемо други дан за књигама и стигнемо извошчика, који преко једне локве, која се зими следила била, а сад отпуштати се почела, нарене коње с коли, провали лед и упадне у воду са свим нашим књигама. Срећом није било дубоко, зато је све извадио, но књиге су нам се биле јако покврасиле, тако, да смо ји морали у Новомиргороду њеколико дана сушити и после у сандуке спремати. По овом послу смислимо као сутра из Новомиргорода, с књигама заједно, у Херсон путовати, куд нам је ваљало с онакијем тешкијем и натоваренијем књигама 8 дана кроз необитајема поља и равне пустине проћи; а као данас по подне отидемо ја и мој хитри Ивковић у генерала Петра Текелије, да нам даде пасош до Херсона, за границу из Русије. Но, будући да му није

извошчик — кочијаш; *нарене* (м. *нажене*) — нагна; *необитајем* — у ком се не станује (не „обитава“); *за границу* (р.) — на страну.

онда било секретара, зато нам није могао дати, него нам је казао да ујутру дођемо.

Сутрадан говорим ја Ивковићу: „Ајдемо најприје пасоше узети, а послије ћемо се оправити, како и човека с књигама.“ — Он ми на то одговори: „Брате! Ја идем донијети пасоше, а ти, почем си вјештији, сложи књиге у сандуке, пак нека човек иде полагано: ми ћемо га с кочијом нашом брзо стигнути.“ Ја, како чисти, срдечни и нелицемјерни Далматин, не познавајући духа лицемјерног, а особито неблагодарног Ивковића, повјеровам му и послушам га. Тако он оде генералу, а ја останем опремати извошчика с књигама, и упрегнем моја два коња у кочију, да таки, како дође онај с пасоши, пођемо за књигама. Купим такође све, што је потребно путу и што ће трајати 12 дана до Херсона. Имао сам канавету од 4 боце, пуне ракије, што ће нам бити до Цариграда, но нијесам знао да мој содруг пијаше по двије олбе (квартуча) и повише ракије на дан, који бијаше узео, кријући од мене, један дрвени ћуп меда, да му је лакше пити. Међу тим дође и он, а ја га таки упитам: „Камо пасоши, да видим?“ — На то ми одговори: „Ево ји, него ајдемо, брате! Видићеш ји у кочија, идући.“ — Ко му не би вјеровао?

Партисмо из Миргорода, и разговарасмо се које шта. Стигосмо до подне кола с књи-

канавета — канаве, бочњак (суд у ком стоје боце); *олба* — холба, ица; *квартуч* — млетачка мера, мало мања од данашњег литра; *партити* — поћи, кренути се.

гама, а затим станемо, да коњи почину и позобљу зоб. Док смо се ту одмарали, питам ја њега опет: „Камо пасоши, да видим?“ — А он: „Ево ји, вели, шта би ји ја гледао? До Херсона неће нас нико за пасош питати.“ — На то ја ућутим. Ко би се сумњати могао на истога, да је он онакова невјернога, лукавога и неблагодарнога срца: узети ја њега, као мога брата и земљака, у моју каруцу и о моме трошку, из Кременчуга до Кијева, а из Кијева до Херсона, возити га тамо амо, около хиљаду врсти, то јест 600 скоро венецијанские миља, и на моме харчу!..

Страсне недеље пред Воскресеније стигнемо благополучно у Херсон. Ту ми једва даде пасош; но кад ја виђо пасош, мука ме спопаде: само један једини, и у њему овако стоји: „Монах Симеон (а мени се прије казао Садот) Ивковић из Миргорода до Херсона с једном каруцом сљедујет с будушчим до Херсона и за границу.“ Кад ја прочита и виђо да мени пасош извадио није, чисто се помамим и за мало чудо не учиним. Тај час изгнам га из мога друштва и квартира, и по свијетломе Воскресенију пођем генералу Ханибалу, бившу тада у Херсону, који је најприје био Турчин (Арапин), а послије се крстио и добар христјанин био, и којега сам ја јошт од прије познавао, кад сам био код Потемкина

врста (р. *верста*) — ґеогр. мера (километар и 67 м.); *венецијанска миља* — исто што и морска миља (1,845 км.); *благополучно* — срећно; *сљедујет* — иде (путује); *с будушчим* — с пратиоцем.

и узео пасош за Петрбург. Кажем му све о Ивковићу, о његовој невјери и пријевари, и зато ми нама' даде пасош за границу, да се не мучим и не враћам к Текели у Новомиргород. Затим продам у Херсону кочију и коње, и спремим се сасвим, чекајући само да се какав брод (корабаљ) врати из Херсона, натоварен пшеницом у Цариград.

Повратак из Русије преко Црног Мора и Цариграда.

По свијетлом Христовом Воскресенију намјери се један грчки корабаљ, напуњен пшеницом у Херсону, за Александрију. Погодим се с капетаном до Цариграда за 50 турскије гроша, и пођем из Херсона 10. априла 1784. године. Други дан дођемо под турски весма крјепки град Очаков. Овај је град, над Црним Морем, био кључ од Цариграда; но Руси га освојише 6. декемвра 1788. љета. У Очакову пребудемо 6 дана, а седми се одлучимо кроз Црно Море за Цариград.

Црно Море није црно, него како и друго море свога наравнога вида и образа, и зато га је свијет назвао црним, што је исто море био гроб млогијем и што је млогу мајку за сином, млогу сестру за братом и млогу љубу за мужом у црно завило одјејаније, како што

Очаков (и *Оцаков*, у нашим народним песмама „Озија") — град у херсонској губернији (округ одески) на ушћу Дњепра; *наравни* — природни; *вид* — лик, изглед; *образ* — слика; *одјејаније* — одело.

и мене и моје сапутешественике мало није прогутало. Други дан нашег пловења подигне се страшна и ужасна бурја, која је три дана и три ноћи трајала. Чрез то вријеме ништа о другом не мислисмо, него о милостивом Богу, предавајући му и препоручујући му душу, и гледећи када ће нас дубоко прогутати море. Наш се корабаљ сад спушташе низ ужасне волне у бездну морску, а сад се дизаше уз њи, чини ми се, до више облака. За три дана не виђосмо ми ни неба ни који крај земље. Истом се четврти дан утиша вјетар или, да речем, вјетрови, јер су се, мислим, сви вјетрови на свијету били скупили и договорили, да узваре онаку силу ширине и дубљине морске. Мало по мало укажу нам се планине од Европе и Азије; угледа се и ферар велики, који стоји на једном високом торњу на каналу Цариградском, путником ноћу за правило, да се не разбију. Пловећи ми напријед, погледамо око себе и угледамо толике бачве, капуте, маце свијећа, арборе од бродова, ђе пливају по мору, зашто се било њеколико корабаља утопило, кад је оно три дана море бјеснило. Уђемо у канал од Цариграда, и посве брзо корабаљ иђаше, зашто стоји Црно Море повише Марморнога Мора и Бијелога, које се састаје под Цариградом. Гледам око себе у томе дугоме 18 миља млетачкије ка-

---

чрез то вријеме — за то вријеме; *волна* — вал, талас; *маца* — свежањ; *арбор* — катарка; *канал цариградски* (и *канал од Цариграда*) — Боспор, 33 км. дуга морска отока из Црнога Мора у Мраморно.

налу, и од стране Европе и од стране Азије, покрај мора, толике, могу се звати, градове, толике батерије и лубарде, које стоје, као да ји је когођ руком насадио и накитио, једне против другије.

Мало за тим стигнемо на ноћ у Бујук-дере, велику варош, ђе су двори и ђардини и великољепне башче свију иностраније министера, амбашадура, који сједе у Цариграду, и кад се појави у Цариграду куга, од куда ријетко избива, онда речени министри иду из Галате, ђе у Цариграду живе, и сједе у Бујугдеријама. Свакога љета, по три по четири мјесеца, изиђу министри у Бујугдерије и уживају лијепу воду, чист воздух и ђардине. Сутрадан дођемо из Бујук-дера у Цариград, којег ја једва чека да видим и који је на седам холмова создан. Априла 28. 1784. године уђемо у пристаниште његово.

Гледајући неисказану величину овога града и расуждавајући о њему, чиј је био прије и чиј ли је сада, подузму ме двострука чувства: радост и жалост! Радост, што ме је судба у њега донијела, што сам од дјетинства мога желио; а жалост, што овако прекрасно мјесто у рукама варвара лежи. Величина овога града не може се подробно описати, нити свезане око њега вароши. Од стране

Бујук-дере („велика долина") — село до Цариграда (на Боспору); *ђардин* — врт, градина; *инострани* — туђински, туђоземски; *амбашадур* (амбасадор) — посланик (највишега ранга); *Галата* — трговачки део (као засебан град или подграђе) Цариграда; *холмови* — хумови, брдашца; *чувство* — осећање.

Европе леже: Галата, Балук-пазар (од рибе пазар, пијаца), Топана, Арнаући, Нихори, арменска слобода, Бујук-дере; а од стране Азије, једну малу миљу преко мора, види се Халкидон, ђе је четврти сабор био при цару Маркиону и патријарху цариградском Анатолију и папи римском Леву, и то на Диоскора патријарха александријског и Евтиха архимандрита његова, оба еретика.

Ко би могао избројити неишчислене оне турске високе мунаре на џамија, које су биле све прије благочестиве цркве, и ђе се сад пењу оџе турске на дан по трипут и вичу да Турци иду у џамије, Бога молити. Оџе ове, вичући на мунарије, служе намјесто звона християнскије.

Византија је на једном холму над морем, ђе су били грчкије цара, а сада турскије, двори, покривени оловом. Ту се види млого куба на подобије оније, које су по манастирије над црквама високим, од трула.

Близу Византије лежи Света Софија, која је сад султанова џамија. Ту иде султан свакога петка публично клањати се, и ко гођ хоће од Мухамеданове вјере. Изнад Свете Софије, около великога олтара, са стране сваке, виде се по два велика у висину мунара, од бијелога мрмора. Мало подаље на једноме хол-

---

Топана — подграђе „Топ-хане" (арсенал); *Арнаући* — „Арнаут-кјеј," село на Боспору; *Нихори* (Нео хори) — *Јени кјеј* („ново село"); *арменски* — јерменски; *слобода* — село; *четврти сабор* (васељенски) — био је у Халкидону (у Малој Азији) г. 451.; *неишчислени* — небројени; *публично* — јавно.

му има једна велика џамија, ђе стоје сада дервиши (турски калуђери) и ђе се кују турскије новци; а прије је био манастир светога Теодора Студита. Патријарх цариградски стоји у једном малом манастиру и простој једној цркви, која је доста подугачка и широка, и близу Фенари. На вратије му стоји кулук, то јест стража, по 40 Турака, који га чувају, више поради рђава случаја од Турака и може бити да не побјегне, него што би му они варвари чест давали. Недалеко одавде јест меток, манастир, ђе стоји патријарх јерусалимски, храм светога Георгија. Кад сам виђео садашње стање овог неисказаног велељепија греческије благочестивије цара, сузе су ме од жалости обливале.

Улице цариградске јесу посве тијесне, на подобије венецијанскије контрада, и млого нечисте, зашто турска полиција не набљудава тако чистоћу, као полиција другије европејскије градова.

На квартиру сам стајао у Галати, у венецијанскога баила Агоштин Гарзони у старом баилаћу с његовим капиџијом, њеким Црногорцем, и желио сам млого и премлого виђети патријарха цариградског Гаврила и

стоји — станује (од *стајати* — живети, бавити се); *Фенара (Фанар* или *Фењер)* — део Цариграда (у ком живе Грци), назван по кули светлињи (фењеру), која је ту била некада; *метох* — имање (земља, кућа, црква), приложено манастиру (упореди стр. 113. вр. 10.—12.); *на подобије* — налик, слично; *контрада* — улица; *набљудавати* — пазити на што; *баил (баило)* — посланик (некада само млетачки, затим и других држава); *баилаћ* (и *баилач*) — посланство (зграда у којој живи посланик).

цјеливати свету десницу, али не знам грчки ни турски. Тако ми мој Црногорац једног Арбанаса за толмача нађе, с којим и пођем.

Кад дођемо на врата од патријаршије, ђе је турски кулук, ту нас уздрже, а један Турчин оде казати протосингелу. Једва мало пречекасмо, ето ти иде с Турчином архидјакон патријархов, који нас поведе унутра. То је било около 5 часа после подне у мјесецу маију. Кад нас доведе у једну велику салу, ђе су прострте најлепше тапеје, које се у Мисиру праве, угледам 6 лица с брадама и 6 свјетовније, ђе сједе с прекрштеним ногама и с чибуци у устије, дугачкије од четири до пет лаката. Упитам ја мога толмача по српски: које је свети отац патријарх? А он ми одговори: оно, што сједи у сриједи међу пет митрополита. Пођем к њему, метнем велику метанију и пољубим га у десницу; тако исто и мој толмач, на које нас благослови обема рукама. Оне друге нијесмо љубили у руку, него смо се само поклонили на десно и на лијево. Затим извадим ја из џепа једне златошвене бројанице, које ми је даровала игуманија у Кијеву, манастира Флоридског, и пружим исте патријарху као један мали дар. Он погледи и упита мога толмача, шта је оно, а овај му одговори, турски, да су бројанице, које му поклањам, поради што сам имао срећу примити благословеније. Када прими бројанице, метне ји код себе и рече, тур-

---

тапеа — тепих, простирка; *златошвен* — златом везен.

ски, да сједнемо. Ја мислим да сам извадио коју дузину рушпија, не би онолико у њи гледао нити запиткавао шта је, него би брже шчепао; али види да су бројанице и зрна, сашита сувом златном срмом, а кита велика од злата, пак опет пита. Мало сам се био и застидио, што сам му дао, и покајао, али веће доцкан бијаше.

Једва ја и мој толмач сједосмо на лијеву руку од патријарха, ето ти архидјакон носи свакоме по чибук, којије више бијаше у сали него бројаница, и ми узмемо. Затим донесе архидјакон кафу без захара. Мој толмач пуши и за ђекојим димом сркне кафу; али ја крваве ваљам и знојим се од муке, не могући ни дима од дувана трпити, а камо ли чибук у уста метнути, зашто сам дотлен био заклети непријатељ лулеџијама; но сад сам у патријарха први пут морао лулу запалити, бојећи се да ми за зло не прими. Пита ме преко толмача патријарх, од кога сам мјеста и одакле идем. Одговорим ја да сам из Далмације испод республике мљетачке, од манастира Крупе, и да сам дошао из Русије у Цариград. Упита ме затим: колико има тамо манастира и цркви? Кажем ја: три благочестива манастира и до 50 цркви. Више ме није ништа питао, него се разговарао с онијем митрополити и Грци по турски и по грчки, али ја не знам о чему.

дузина — туце; *рушпија* — рушпа (златан, млетачки и турски, новац) исто што и *цекин* или дукат; *захар* (р. *сахар*) — шећер; *лулеџија* — пушач (који пуши на лулу).

Ту смо сједили пол уре, докле није мој толмач испразнио лулу; затим устанемо, пољубимо у руку патријарха и пођемо. Кад смо били ван, питам ја мога толмача: „Бога ти, о чему су они разговарали, после кад сам казао колико има у Далмацији цркви?“ — Вели: „Каже онђе патријарх да у Далмацији христјани нису православни христјани.“

Право рећи, то ме је врло соблазнило, и поче ми излазити из срца оно благоговјеинство, које сам до онога часа имао. Почнем расуждавати, за који је узрок то патријарх говорио; и падне ми у памет да је зато, једно, што у Далмацији нијесмо имали онда епископа; а друго, што Далматини нијесу нигда, како и данас, слали арача патријарху, како су научни гулити народ они христијански, који под турскијем игом живу, за које сам добро увјерен од млогије Срба и Бугара, који су долазили у Цариград и Свету Гору. Шта грчки епископи чине у Турској од христјана, а сувише од Срба и Бугара, који се у попова грчкије преко толмача исповиједају, — то није могуће описати; а жалосно би било и слушати, зашто заиста тамошњи народи, који у Христа вјерују, горе међу двије ватре, и то већ од четири стотине година.

ван — напољу; *соблазнити* — увредити, наљутити; *благоговјеинство* (од *благоговјејни*, побожни) — побожност; *арач* — харач. данак; *иго* — јарам; *стање* (на стр. 111.) — стајање, бављење.

Пут у свету Атонску Гору, и у њој стање ради грчкога језика.

Послије два мјесеца мога бављења у Цариграду, узмем од баила (министра) Агостина Гарзони па̀тент, да пођем у Свету Гору и да ми Турци не могу нигђе узети арача, и погодим се с једним грчкијем капетаном од корабља за 30 турскије гроша, да ме сврати у Свету Гору (почем он иђаше у Солуник), у пристаниште зовомо Кап Соколиви. Тако се 12. јулија 1784. года из Цариграда кренемо, но кад смо били поред Светом Гором, није ћео господар од брода да ме малом барком извезе и скрене с пута, и да ме сврати у Атонску Гору, него ме повезе у Солуник и нехотећа.

Но кад сам видио овај град знаменити, нијесам се више срдио. Он лежи при једном доста великом брду, јест велики и тврд. У овоме граду у оно вријеме свети апостол Павел њеколико посланица јест писао. Град је стародреван, и зданија млога близу паденија. У њему је понајвеће число Турака, но има и Јевреја, Грка и Бугара. Грци су се с бугарском нацијом тако помијешали, да се не зна које је Грк, које ли Бугар. Ту се говори и грчки и бугарски, а понајвише турски. Овђе сам ишао у цркву бившу светог Димитрије Мироточца, садашњу пак турску џамију, ђе му се у врху олтара види од мармора сази-

---

патенат — отворено писмо, допуштење; *Солуник* (Тесалоник) — Солун; *зовомо* — које се зове; *нација* — народност.

дати гроб, над којијем вавијек гори једно кандило од сребра, које Турци жегу, и за оне новце јелеј купују, што христијански народ даје милостињу, кад долази на поклоненије. Но је ли онђе под гробом свето тијело, које потврђују, Бог зна?

У овој цркви светог Димитрије налазе се млоге дебеле и високе колоне, које држе волат (ћемер) од цркве. Из овије колона теку њеке капље, подобне јелеју, но јелеј доиста није, зашто сам ја добро примјечавао и дивио се. А како би из једног натуралнога камена и мармора могла тећи њека масна материја? Зато сам остао посве увјерен да оно морају бити каква чудеса светог Димитрије, кога и Турци почитују. Ово многи не би вјеровали да је наравно. — Ишао сам затим у цркву, ђе почивају нетљене мошти светог Григорије Пателарија, који је био архијереј, а служио покрит, из смиренија, за кувара калуђером. У Солуну има један грчки митрополит, кога сам такође поздравио.

Трећи дан мојег ту бављења одлучим се одавде, а шести стигнем у Свету Гору, зашто од Солуна до Свете Горе по мору мало више има од 100 венецијанскије миља. Колику сам радост чувствовао, пловећи од Солуна до Атона, није ми могуће описати, размишљавајући да ме је судба већ тамо довела, куда сам желио од младије мојије година поћи, то јест,

јелеј — уље, зејтин; *колоне* — стубови; *примјечавати* — опажати; *натурални* — природни, истински; *нетљене* — целокупне; *покрит* (покривен) — прерушен.

да видим и да се поклоним онијем, ва истину, светим мјестам. А кад сам ступио ногом из барке на суво, учинило ми се као да ме је обузело одвећ пријатно њеко благоуханије, које ни у оније манастирије и пештерама у Кијеву и у Фрушкој Гори, ђе сам се грешни удостојио поклонити онијем светим моштима, више нијесам могао ошчутити. Радујући се и благодарећи Богу и творцу моме, што сам овамо дошао, дођем у Кареј, ђе сви манастири имају своје метоке, то јест куће с једном малом црквом, ђе долазе из манастира и пребивају, и које чине као једну варош. Овђе има једна најстарија црква, која се зове грчки „протајса вратарица“ и која је прије свије манастира у Светој Гори саздана; зато се и зове најстарија. Овђе суди турски ага, имајући 24 пандура Турака и Грка, са четири старца калуђера, које зову Грци „проестоси,“ то [јест] одабрата из свије манастира. И да се догоди међу калуђери која смутња, онда ага има власт поставити кривога у пержун (што Грци зову „пиргу“) и, сувише, избити по ногу, по турском обичају.

Из Кареи пођем најприје у српску царску лавру Хилендар, и ту се поклоним; затим: у бугарски манастир Зограф, у велику царску лавру, ђе веле да има до 500 калуђера; у Соропотаму, у Ватопед, у Котломушу,

---

благоуханије — благовоње, пријатан задах; *ошчутити* — oћутити, осетити; *Кареј* (и *Кареја*) — као градић (насред полуострва), у ком живе занатлије и трговци, и станује турски кајмакам („ага бостанџи“); *пержун* (од тал. prigione) — затвор.

у Ставроникиту, у Каракал, у Пантелејмон, у Филотеј и пророка Илије. Овај се зове руски манастир, што има који калуђер и русијски, но понајвише су у њему Грци. Кад сам се поклонио свијем манастир'ма, ђе су ме у сваком понуђавали, да се код њи приопшчим, обећавајући ми да ће ми послије дати хрисовуле, свидјетелства, који имају толико од русијските цара на годину, коју су плаћу дали монастирима светогорскијем у она времена благочестиви русијски цари; по поклоненију мом вратим се на Карej и најмим једну камару. Када дође мени онђе прва субота у Кареји, и видим по оној вароши по њеколико стотина калуђера, свије црније, као чавке, зачудим се, не знајући ја да је обичај калуђерима сабирати се сваке суботе ту. Пустињаци доносе ту своја различита рукодјелија, препитавајући се својим сопственим потом и трудом, а манастирци купују и разносе по свијету. Та рукодјелија јесу крсти, бројанице, ножићи, жличице и друге којекакве ствари: ове дакле узимају калуђери и дају на дар народу, да могу од њега лакше милостињу измолити, од које Светогорци понајвише живу.

Сви манастири имају од Свете Горе на двору своје кмете, земље, благо и проче; и могли би добро живљети, да не плаћа Света Гора (како су ми исти казивали калуђери, што

приопшчити се — придружити се; *хрисовуља* (и *хрисовуљ*) — chrysobullon, повеља са златним печатом; *камара* — соба; *препитавати се* -- хранити се; *пот* — зној; *жличица* — ожичица (кашичица); *на двору* — изван, напољу.

ја нијесам могао вјеровати) 12 хиљада рушпија у злату Турком за 12 хиљада калуђера на годину. Све земље и кмете дала је манастирима светогорскијем, како кажу Грци, султанша Калимарија, то јест: „Добра Марија," што је купила за своје новце, кад је остарила била код султана Мурата, то јест цара турског, и зато, по допуштењу овога, морала од њега отићи. Ова Калимарија била је кћи краља српскога Ђурђа Бранковича, коју је Ђурађ, њезин отац, од стра дао Мурату II. султану года 1436. за жену. Но кад је остарила, отпустио је султан, и пошла је кроз Солун у своје отечество умријети.

Веће сам све манастире обишао био и видио велика царска зданија и украшенија, а особито иконе и питуре на зидовије по црквама. Једну суботу изиђем ја на овај калуђерски сабор, и видим ђе се за мном и около мене велика чета калуђера скупљаше и нешто ми говораше по грчки, али што — ја нијесам разумио ништа, зашто нијесам знао тај језик. Ето ти у њеко доба дође к мени један старац бијеле браде до појаса и поче са мном говорити по бугарски. Нијесам му могао, истина, сваку ријеч разумјети, али сам се опет радовао, само да га питам, зашто су се онолики калуђери били около мене скупили, и

султанша (р.) — султанка, султанија; *Добра Марија* — кћи деспота (не краља) Ђурђа Смедеревца, удата за Мурата II г. 1435., оставши удовицом у младим годинама, провела је неко време код оца и браће, а затим на својим добрима (у југоист. Македонији), где је и умрла, у дубокој старости, г. 1487. (у Јежеву код Сера); *питура* (тал.) — слика, сликарски посао.

шта су о мени говорили по грчки. На питање моје каже ми овај старац: да су ме калуђери они питали, одакле сам, и јесам ли дошао у Свету Гору, да се у који манастир приопшчим. Овај се старац звао Пајсије, и био је из манастира Зографа. У даљем разговору каже ми и то, да су једни од оније калуђера говорили да сам нијем, други да не знам никаква језика, а трећи да је карао све ове, по гречески, говорећи: „Оставите сиромаа човека; не видите ли да је то Бугарин дебеле главе?“ Кад сам ово од старца разумио, мало нијесам од стида упао у земљу, и смислим да пођем у каква пустињака и да будем у њега који мјесец, да покушам: јесам ли растове дебеле главе, као што гордељиви Грци с овијем ријечма укоравају свакога Србина и Бугарина, размишљавајући: када нијесам могао постигнути питуре, за узрок мојије прошлије љета, барем мало да научим по гречески, који је језик лијеп и сладак, али и трудан за научити га, а особито човеку од 30 љета, јошт који ни доста трошка нема у кеси, да чисто и совершено научи.

Послије њеколико дана нађем једног толмача, да пође са мном по ћелиотије, који закупе у кога манастира ћелију и интрадицу, и уживају ји док су живи, а послије смрти, ако имају млађега свога, а оно остаје при њему, но мора манастиру плаћати сваке године оно уречено. Тако нађем од Котломушина

совершено — савршено, потпуно; *ћелиотије(х)* — ћелијашима; *интрадица* — мали доходак, рентица.

манастира једнога старца, по имену Појсеја, и с њиме његова два млађа, једног јеромонаха Вартоломеа, а другог монаха Неофита; и погодим се са старцем, да ми даде собу, кост и да ме уче грчки, а да му ја плаћам сваког мјесеца по пет гроша турскије. Кажем такође мом толмачу да каже овијем трема, да ми у сваку ствар заповиједају, што им је од потребе, како своме најмлађему, обећавајући се да ћу ји слушати драговољно, само да прије научим гречески говорити.

Како сам дошао к њима, нама' ми је дао мој учитељ Вартоломеј буквар, да учим: алфа, вита и пр. Ово сам ја брзо научио и већ и без срицања ријечи читати почео, које кад виђе мој даскало Вартоломеј, даде ми осмогласник. А кад сам и ово већ изучио био, даде ми да научим литургију грчки и да онђе служим, зашто сви пустињаци и ћелијаши имају сваки своју малу црквицу, посве украшену, почем је Грцима дала природа да своје цркве украшавају. За два мјесеца пречитам октоих и научим литургију, но говорити није ми се јоште дало; а разумјети сам могао по њешто, кад би ми казали по грчки: *Каме тин фотија*, *анапсе то ћери*, *фере та ксила*, *неро*; то јест: „Наложи ватру, ужежи свијећу, донеси дрва, воде.“ Ја му не би из прва ништа разумио, а он би ми почео чинити рукама

кост — храна; *алфа, вита и пр.* — аз, буки, веди.... (а, б, в...); *даскало* (и *даскал*) — учитељ; *октоих* — осмогласник (књига црквених песама, о служби Божјој, на осам гласова).

којекакве моте или знаменија, као једном нијемцу, и онда би истом разумио и опслужио, пак би послије таки записао како се то каже. Једва би који пут дошао к нама какав калуђер, који зна грчки и српски, или бугарски или руски, и ја би га молио, да ми истолкује оно, што сам грчки написао, и да ми каже на српски; а кад би ми казао, записао би таки, поред грчкије оније ријечи, и српске, и научио би наизуст. Пуно сам се ползовао и из књига, гледајући у наше и у грчке, како би се тукавала ријеч у ријеч, а особито у псалтир, апостол и еванђелије.

Тако сам у пет мјесеци већ све разумијевао и с њима се по грчки разговарао, ако и не чисто, као они, а оно тако, да су ме разумјели шта хоћу. Ја сам с мојијем даскалом Вартоломеом у цркви страну држао, читао каноне у октоиху и минеју. Ја би му служио сваке недеље и празника по гречески литургију; и поближњи пустињаци, који не би имали свештеника, да им служи, када би им дошао светац и храм њиове црквице, долазили би к мом учитељу и молили би га, да ме пусти, да дођем у очи онога храма и да попујем на вечерњу, јутрењу и летургију, а после би ми дали јести и пити и до петнаест турскије пара. Зашто, када коме пустињаку дође храм свете своје црквице, онда

мота (тал.) — знак, миг; *знаменије* — знак; *тукавати* — тумачити; *држати страну* — певати за једном певницом у цркви; *канон* — врста црквене песме; *минеј* (menaeum) — књига црквених песама за поједине месеце (сем „месечних“ има и „општи“ и „празнични“ минеј).

један другом долази на поклоненије, а овај им мора дати ручак и вечеру, и то им у зајму и обичају стоји.

У ово пет мјесеци нијесам ћео нигда отићи с мојим учитељем Вартоломеом на Кареј, докле гођ нијесам грчки научио, да се могу с онијем Грци калуђери разговарати, који су ми говорили да сам Бугарин растове дебеле главе. Једну суботу одем с мојим даскалом тамо, ђе се скупило било млого стотина монаха. Зачуде се речени монаси, кад ме угледаше, не знајући одакле изнико послије близу шест мјесеци; а ја сваком, ко ми на пут дође, називљем: *Кали мера, патер агије! Ти камете, пос пернате ис тин игиан сас?* то јест: „Добро јутро, оче свети! Што чините, како се налазите у здрављу?" Сви се зачуде кад чују ђе ја по гречески говорим, и говоре ми да сам и прије знао, но нијесам само ћео говорити. Кажем им ја да ја прије нијесам знао ни једне рјечице, него да сам за овије шест мјесеци научио у мога даскала оца Вартоломеа, придодавајући им да су они узрок, што сам научио, да им покажем да нијесам дебеле главе, као што су мислили. Они то нијесу мени ћели да вјерују, него су питали мојег учитеља, је ли то тако; а он им је одговорио да није другојачије. Онда се они стану међу собом разговарати, говорећи: „Ми смо растове дебеле главе, који одамо по десет година по српском и бугарском народу, и не моремо њихова језика да научимо, а он по грчки научи за 6 мјесеци."

Ту на Кареји дође к мени један из манастира Филотеа стерофилака, и поче ми говорити и молити ме, да дођем у њиов манастир за клисару и да попујем у цркви, будући да су се свештеници разишли били за милостињу по свијету. По совјету мога учитеља отидем тамо и погодим се с овим калуђером, да им ја служим у манастиру без плаће, а они да ми даду јести и пити без плаће. Стајао сам у Филотеју више од два мјесеца, служећи на јутрењи, вечерњи и литургију сваке недеље и празника, и светећи сваке суботе у пекарници водицу, прије него што почну хљеб мијесити, зашто је обичај по свије манастири светогорские, да се најпре брашно светом водом покропи, пре него што почну заквасивати, да им тако Бог уберићети хљеб. И доиста, примјетио сам њеко чудо у овоме хљебу, будући да га сви манастири мијесе и раскувавају на њеке мале сомуниће, подобне једној просфори, и то на ријетко сито, пак се на објединије и на вечери даје свакоме калуђеру по један онај сомунић: и ако ће човјек бити најгладнији, не море га свега појести! И по овоме сам расуждавао да ту мора бити њеко чудо од Богоматере, која је онђе била и оставила благословеније, да буде оно мјесто жилишче монашеское, они' који се одреку коначно сујетнога овог мира.

стерофилака — јамачно „скевофилака“ (види на стр. 121. врсту 7. озго); *просфора* — поскурица; *на објединије(х)* — на објединма (ручковима); *жилишче* — место живљења.

Послије 2 мјесеца оставим ја горе напоменути манастир Филотеју и поповање, и дођем на Кареј, чекати неће ли се трефити који корабаљ, да могу с њиме отићи у Цариград. Стојећи ту њеко вријеме, дође к мени из манастира Котломуша старјешина, кога зову тамо скевофилака, и замоли ме, да дођем у суботу тамо и да по српски појем на вечерњи и јутрењи с једне стране, како и на летургији „Благослови, душе," с десне стране, и да очитам „Вјерују" и „Оче наш," будући да су му дошли толики поклоници Срби и Бугари у манастир, које је довео један калуђер путник истога манастира. Молио ме је такође, да тамо будем при ручку и вечери, да се с њима разговарам. Отидем ја тамо и учиним све по вољи скевофилака.

По литургији сједну калуђери у трапези сви око свога стола, да објеђују, а страни поклоници на другу страну трапезе, ђе сам ја у горњем челу како игуман сједио. Овије поклоника било је до седамдесет лица, и повиша част од њи састајаше се из старије и брадатије стараца, но врло богатије, који су дошли на поклоненије у Свету Гору и донијели, да раздијеле, шчедру милостињу монастирима светогорскијем. Ја сам се с њима млого разговарао, и питао сам Бугаре, имају ли они у својој земљи епископа и свештеника од свог рода. На то ми одговоре да су у њи епископи и свештеници све сами Грци, и да

трефити се — десити се; *шчедру* — обилату.

се врло ријетко ђегођ нађе Бугарин. Упитам ји за тим, како се исповиједају и како разумију, кад им свештеник с олтара навјешћује грчки? Одговоре: „То све преко толмача бива.“ Јошт ми и то казаше да, када који старјешина или старјешица тамо умре, не смиједу њиови свештеници ни по што погрепсти, докле прије не изброје епископу њиову по 100 и по 500 турскије гроша. Како је која фамилија богата, тако и нарезују овај арач на мртва тјелеса; а сувише, ако се случи да дође из Цариграда који епископ, јер нису ови задовољни са милостињом, коју свакога љета од народа збирају и како што им је назначено у ферману османскога цара, него преко тога много више истјазују. Ови епископи имају код сваке цркве свога свјетскога епитропа, такође Грка, и осим што за вјенчање и крштење преко мјере ишту, пишу јошт којекакве клетве и проклињу народ, ако неће скупити толико и толико кеса. У овим клетвама тако веле: „Што им се родило, не живило; што усију жита, да им земљу не пробије; не имали у свом занату и труду среће ни благослова Божијег; да им се ватра угаси, и да им дом опусти; у дому им се звјерови плодили, а не христјани!“ и тако даље. Ове клетве пошљу својим епитропом, то јест намјесником, а ови ји на највећи празник после литургије прочитају у цркви и преко толмача народу раскажу. Народ, бојећи се кле-

---

истјазавати — извлачити, отимати; *епитроп* — тутор.

тве црковног архипастира свога, онолико кеса скупи, колико је расказано, и пошље, не би ли ји клетве опростио, и благослов добио.

Међу овим разговором запитам ја њи, колико је који манастирима милостиње донео? На то ми одговоре: колико је који могао: њеки 500, њеки 800, а њеки и 1000 у злату рушпија; и најсиромашнији донео је био 100 цекина. Ја ји погледим, на њиово одијело, зачудим се и рекнем: „Толико милостиње носите, а који вас не зна, волио би вама милостињу удијелити.“ — На то ми одговоре: „Ми би могли носити и скерлетне и свилене аљине, али не смијемо од Турака.“ — Ја мало уђутим, погладим браду и рекнем, да се сиромаси не саблазне и не украте светогорскијем манастирима милостиње: „Ви сте, христјани, посве добро учинили, што сте донијели овим пустиником толико богату милостињу, да се могу бијeдни откупљивати од турскога зулума и живљети у слободи по своме закону, који Бога моле сваки дан за вас и род христијански. Но боље би учинили били, да сте полак те суме код куће оставили; да сте затим између себе изабрали најпаметнија 4 човјека, од вашије кнезова, и једног свештеника или калуђера из ког манастира; и да сте ји послали патријарху у Цариград, да га просе у име цијелога бугарскога народа, не би ли вам дао владику и попове од ваше нације, које цио народ разуме, који би вас исповиједали и настављали усмено, а не преко толмача, јер је доиста то жалосна исповјед.

Ако ли пак патријарх то учинио не би, а оно да му исти депутати кажу да ће поћи великом везиру, а и самом цару, казати да су они вјерни поданици цареви и да плаћају поштено арач, али да не имају душевније пастира свога језика и рода, чији би глас могли разумјети, него да им патријарх шаље владике и калуђере грчке, којије ви језика не разумијете. Тако мислим да вас патријарх не би смио пустити цару на тужбу, него би вас услишао.“

Када ово разумјеше Бугари, повикаше сви у један глас: „За Бога, оче, то нам нико није знао прије казати; него оди ти с нама у нашу земљу, пак ћемо ти дати толико кеса, колико оћеш, и отиди са 4 кнеза патријарху у Цариград.“ На то сам ја казао да сам из друге земље и царства, и да не умијем говорити по турски; него има у Светој Гори и манастирије српскије, у Хилендару, у Зографу, калуђера, који знаду језике грчки и турски; тако, нека они то учине, ако љубе свој језик и род. Али су ми одговорили да они таковога човека не могу нигђе наћи. Молили су ме затим свакојако и обећавали оно, што ја оћу, само да с њима пођем; али мени није било до Бугарске, него сам једва чекао да нађем какву прилику за Цариград, и да пођем к баилу, узети пасош, да се могу у моје отечество вратити, а послије у Русију за милостињу.

Докле смо се ми овако разговарали, били су калуђери устали с ручка, а мени рекли да сједим и да се с поклоницп разговарам донле,

докле они оће, како што смо и сједили и више од две уре разговарали се. После смо устали, благодарили Богу и разишли се.

Обратни пут из Атонске Горе у Цариград;

ту пребивање и произведеније на степен архимандритства, с њекими прије и послије тога догађаји.

Намислим оставити Свету Гору и вратити се у отечество, но бојао сам се от Венецијана, зашто нијесам од њи имао пасоша за Русију. Зато сам расудио да се вратим у Цариград и да узмем од министра венецијанскога пасош за отечество. Тако пођем из Атонске Горе 24. јануарија 1785. и стигнем у Цариград благополучно 10. фервуарија тог истог љета, ђе ме једва дочекаше сви они християни, који се наођау у служби реченога баила; сувише пак капиција Јово и капетан Нико Црногорац. Ови ме замоле, да останем ону зиму и четиридесетницу код министра за капелана, говорећи да се већ од њеколико година исповједили и причестили нијесу, из узрока што грчки не знају и што се врло ријетко збива да овдје какав српски свештеник дође. Но ја им кажем да сам дошао баилу, искати пасош, а не за капелана; и да би, стојећи у Цариграду, и последњу пару потрошио, тако да послије не би имао с чим би се у отечество вратио. На ово ми они одговоре да ће ме они представити баилу, и да ће га просити, да ми даде у староме баилаћу јело, пиће

и квартир забадава за оно вријеме, докле би тамо стајао и служио.

По кратком расужденију намислим остати, једно, да боље научим грчки, друго, да боље разгледим Цариград, а треће, што би, служећи њеко вријеме при министру венецијанске поданике, имао већу слободу и чест код Венецијана, а при том средство улучио, да ме речени министер препоручи патријарху, не би ли ме за услуге моје посветио патријарх архимандритом, по савјету лубенскога архимандрита Дамаскина; јер ми нигда не излазаше из мисли втори пут у Русију, којим би могао бити полезан мојој обитељи у постригу, ђе бијаше велика оскудост правилније црквеније књига и риза, како и у осталим манастирима и црквама по свој Далмацији и данас. Тако останем ту, и служио сам шест мјесеци оне христјане, исповиједајући ји и причашћивајући у капели министра руског Булгакова. У овој сам капели ја за оно вријеме више служио него капелан, зашто овај бијаше непрестано слаб и болешљив. Но није ми залуду било, зашто би ме често, кад би служио, речени министер Булгаков устављао код себе на објед. Млого сам пута служио и у грчкој цркви светитеља Николаја у Балукпазару, у посту великом и после Воскресенија, и то грчки.

Док сам био у Цариграду, сазнао сам био млоге архијереје и калуђере, зашто се тамо врло ријетко нађе који мирски свештеник, него све сами калуђери из Свете Горе и дру-

гије страна, и ови бијау по црквама цариградскијем пароси. Често сам ишао патријарху вселенскоме Гаврилу и патријарху јерусалимскоме Авраамију. Овај је последњи био муж светог живота, и разговарао сам се с њим франко језиком греческим, како и с архиепископом синајским Кирилом, који ме млого мољаше, да се приопшчим у синајски манастир свете Екатарине, објећавајући ми дати хрисовуле, то јест декрете, русијскије царева, да идем с њима у Русију, и да донесем жаловање, то јест пенсију, што су речени цари пожаловали синајском манастиру. Но љубов мога отечества није ми дала да се од мога манастира Крупе оцијепим, ђе сам се постригао и покалуђерио.

Овога прољећа и љета обишао сам сав Цариград, желећи све у њему виђети. Прва два мјесеца водио сам свагда са собом толмача, кога сам плаћао и ра́нио; и кад сам већ сазнао био све улице по Цариграду, онда су ме и арачлије већ упознале биле. Ове арачлије сједе на свакоме кантону, питајући христјане и свакога, који није Турчин, за тескеру, је ли платио цару арач, то јест главницу. Који нема ове тескере, нама' га кулук узме под стражу, и одведе га у тамницу, ђе стоји дотле, док не плати; а ако не има, а он се мора онде од глади и скончати.

франко — слободно; *жаловање* (р.) — плата; *пожаловати* (р.) — даровати; *арачлија* — порезник; *кантон* — угао, рогаљ; *тескера* — уверење; *кулугџија* — стражар.

Одајући ја по Цариграду, куд ми је драго, отидем један дан виђети бивши манастир и велику цркву светога Теодора Студита, у горе опоменутије дрвиша. Идући тамо, зађем кроз њеке тијесне улице, куда прије нијесам пролазио, низ њеку страну, покрај једнога кантона, и чујем ђе ме зове Турчин: *Ха папас, папас! Ђел бурда, ђел бурда!* то јест: „О попе, попе! Врати се, врати се!“ Осјетим таки да је арачлија; али се учиним и невјешт, као да га не би разумијевао, и не обазрем се, само да видим шта ће бити. Нијесам 50 фати био од њега далеко отишао, ал' ето ти трчи за мном један кулугџија Турчин, ухвати ме за раме, молећи ме, да се вратим, да ме зове арачлија. Отресем се од Турчина, говорећи му по руски: *Пошол, Турок!* и проча; а он ме опет стане молити, да се вратим. Учиним ја то и дођем арачлији, који имађаше бијелу браду до појаса, а чибук у усти, и прекрстио бјаше ноге. Поче њешто турски говорити, но ја му одговорим: *Билмен турче* (не знам по турски)! Продужи он бесједу своју: *Фар ћијат, папас!* то јест: „Дај тескеру, попе!“ Веће ја разумијем шта он оће: извадим мој пасош с орлом великијем на печату од двије главе, што ми је књаз Потемкин дао био у Херсону за Петрбург. Када то виђеше Турци, постидише се и почеше ме молити, да им опростим, што су ме вратили, говорећи да сам *бојук папас москов*,

---

Пошол Турок! — Одлази, Турчине!

то јест „велики поп московски," што су на мени виђели крст, манторос, камилавку и у руци канадиндију, како у Булгакова архимандрита, и мислећи да сам јепископ. Зашто ваља знати да у Цариграду публично патријарх и сви митрополити и јепископи или не смију или неће да носе крсте на прсије, како ни расу и камилавку; него им служи намјесто расе џубе, а намјесто камилавке шал. Турци су у оно вријеме млого почитовали Русе, зашто су ји се јако бојали, памтећи јошт како им [је] фелдмаршал Ромјанцов за Дунавом разбио великог везира; а у Арципелагу под градом Чесмом или, као што једни изговарају, Чизмом принципи Орлов и Долгоруки сажегли флоту.

Често сам одио пред Византију покрај Свете Софије, од које на исток има једна велика пољана, као пијаца, на којој се види једна четвороуголна и удивителна, од различите паште, колона при земљи, на једној од мармора плочи, широкој четири лакта, а од дна до врха све по мало сведена и као игла зашиљена. На све четири стране ове четвороуголне колоне јесу изображена сва чудеса од сотворенија свијета, рождество и сва страданија Христова, воскресеније и вознесеније

манторос — калуђерски огртач; *канадиндија* (cana d'India) — трсковача, палица; *фелдмаршал* (гроф Петар Александровић) *Румјанцов*, „Задунајски" (г. 1725.—1796.) — потукао је г. 1770. са 17.000 руске војске код Кагула (у Бесарабији) 150.000 Турака; *Чесме* (Чешме) — приморски град у Малој Азији (према острву Хију), где су Руси г. 1770. спалили турске ратне лађе; *пашта* (паста) — смеса; *колона* — стуб.

до сошествија свјатаго духа; изрезани на тој колони образи (фигуре) фино, на подобије светогорскије креста, што режу на древу. Плоча, на којој стоји ова колона, бијаше повелика и имађаше на једној страни при земљи написана велика слова јелинска, а на другој римска.

Бивши ја у Светој Гори око 9 мјесеци, научио сам био по гречески, који језик јошт' и данас, послије 30 година, заборавио нијесам, и знао би одговорити, ако би ми ђегођ рекли: *Волгарос хондро-ћефалос*, то јест: „Бугарин растове дебеле главе," као што гордељиви Грци називају све славне народе: Србе, Русе, Бугаре, Крајнце, уједно, „Волгаре хондро-ћефале." Знајући дакле грчки језик, одао сам по Цариграду слободније и разговарао сам се са патријарси, Грци, а и са Турци из Ципра, Кандије и Мореје, јер сви Турци у ова три острова говоре међу собом грчки.

Тако сам овај други пут боље разгледао Цариград, а особито цркву Свете Софије, коју је саздао велики и славни император Јустинијан, од рождества Христова 524. При царствовању истога императора преставио се такође истога љета и свети Сава Освјашчени, који је живио 94 љета, како што се пише у кијевскоме календару, и кога сам цјеливао кроз стакло у Венецији, у цркви светог Антонина; какоти и светога Атанасију, патријарха александријскаго, у цркви светог Захарије; светога Јоана милостивог, у цркви светог Јоана де

сошествије — силазак; *С. Осв.* — С. Освећени (5. децембра).

Брагола; и икону свете Богородице, коју је написао свети евангелист Лука, у цркви Светог Марка, која су света тјелеса са иконом донешена из Цариграда у Венецију, кад су Венецијани, Французи и Енглези држали Цариград 40 година, а после изгнани од грчкије цара. На Светој Софији види се премлоги прозора, и веле Грци да онђе има толико прозора, колико у години дана. Идући покрај њезине цимиторије, бројао сам моје коракљаје, желећи знати колико је дугачка, и набројо сам 500 у дуљину. Ширину нијесам могао избројити, зашто је с једне стране зид, и врата од цимиторије затворена, а с друге стране близу јесу турске куће. Ова је црква била сва изнутра написата фино и мозаично (како што су ми њеки Грци казивали) и представљала је цијелу историју от Адама до Христа, и от Христа до вознесенија, но то су послије проклети Турци све, што су могли досегнути, с кречом замазали и обијелили, осим њешто на кубами неба, што нијесу могли у висину доватити. Речени император начинио је и ону колону више Свете Софије и пред Византијом, ђе су његови двори били.

Мало даље од исте колоне види се од бронзе, на подобије велике змије, салита фигура, као она Мојсеова змија у пустињи. Реп јој је усађен у земљу, а глава јој је одбијена, у шупљину пак њезину набацала су турска дјеца камења. Ова је змија дебела као дијете

написати — насликати; *цимиторија* — гробље.

од 16 година у појасу. Грци приповедају да је Леон Премудри, император грчки, у исту змију затворио био кугу, и, кад су Турци освојили били Цариград, мислили су да су Грци у њој сакрили благо, то јест злато, и зато су јој одбили главу; но том је приликом куга изишла, и зато нигда ова болест не избива из Цариграда. Ово је само једна басна, коју прости Грци приповедају и мисле да је истина, нити ја ово могу вјеровати.

Ја, пролазећи млого пута покрај речене колоне и разгледајући оне изрезане фигуре и писмо на плочи под истом колоном, помислим: онђе доиста стоји написано који је цар грчки њу саздао. Из љубопитства подигнем се 30. јунија ујутру прије сунца, узмем карте и лапиш, пођем из Галате и дођем к истој колони. Погледам око себе, а оно нијђе никога; баш бијаше почело сунце ограњивати. Приложим дакле моју канадиндију уз колону, и почнем лапишом писати она елинска (грчка) слова. Но не прође њеколико минута, ал' јето ти њеколико Турака, и нешто ми по турски говоре. Ја им одговорим: *Билмен турче*, и не окренем се, него уитим да докончам оне ријечи, које не бијау у земљи; но кад погледим око себе, а оно видим више од 20 Турака. Устанем и помислим: „Нуто биједе, сад си пропао!“ и уплашим се тако, да су уза ме као њеки мрави гмиљели. Крв ми је већ утрнула била, па опет се нијесам дао познати

Лео Премудри — Лав VI, византијски император (886.—911.); *карте* — хартије; *гмиљети* (хмилѣти) — милети.

да сам се препао. Испрва не бијаше дошло млого, него њеколико сиромака, но кад виђо Турке с јатагани и по два пиштоља за појасом, у сребро филдеграно окована и позлаћена, ђе се више и више скупљаше, јошт више утрне у мени крв. Запитају ме затим, турски, шта онђе радим, а ја им одговорим: *Билмен турче*, то јест „Не знам турски.“ После ме запитају: *Билирис румче* (Знаш ли грчки)? Одговорим: *Билим*, да знам. Нама' послаше једнога Турчина, да доведе каквог Грка, који кад дође, запитају ме преко њега, што овђе чиним. Кажем ја да сам рад знати ко је ову чудну колону начинио и колико јој има година, и да сам зато овамо дошао, да прочитам. Запитају ме дакле, колико јој има година? Ја им одговорим да не знам, зашто не видим число, које је, као и млоги редови, лежало у земљи. Онда један извади свој јатаган (велики нож) и поче покрај оне плоче копати земљу. Ја се онда мало повратим и ослободим, видећи да су и они ради знати колико година има, како је начињена. Они копају земљу, а ја се бијем по памети: како ћу се од њи избавити и какву ћу им лаж продати. Срећа, те сам читао у грчком хронографу прије историју од созданија цариградска до взјатија истога Турками од Грка, и зато сам као од прилике већ знао. Док Турци земљу копаше, каже мени Грк да сам упао у велику биједу; то ме пуно устраши, а особито примјетивши ја на њему да о мени сажа-

филдеграно — „филигран,“ извезено сребром; *хронограф* — летописац; *созданије* — подигнуће, саздање; *взјатије* — заузеће.

лује. Међутим врвило је све више и више Турака, као на какво чудо, и чињаше ми се да ји има више од стотине около мене и оне колоне.

Кад Турчин нешто земље ископа, видим ја да се јошт дан и година не види; ништа мање, клекнем и, шарајући по карти, чиним винту да пишем, и штудирам: шта ћу да им кажем. Мало затим дигнем се и кажем толмачу, да каже Турком да има хиљада, триста и пет година, од како је начињена иста колона, и да ју је начинио грчки цар Јустинијан, који је саздао и Свету Софију. Послије овог отвјета стану се Турци међу собом разговарати, гледајући уза ме и низа ме и мјерећи ме очима, ђе имам крст, манторос и панакамилавку, коју у Цариграду ни патријарх публично не носи. Најпосле ме упитају, од куда сам и када сам дошао у Цариград? Ја им кажем да сам из Русије, да сам већ шест мјесеци у Цариграду, и да стојим код амбасадура русијскога Булгакова, показујући свијем пасош од принципа Потемкина, на којем пасошу бијау [ставили] напечаћено један орел двоглавни. Онда један најстарији Турчин, помаивајући руком, рече по турски: *Ајде папас, ајде папас!* а они други сви стадоше се разлазити. После тога и ја нама' узмем пут мој. Ту ме је сам Господ Бог избавио, да ме нису Турци исјекли на комаде, како што су посјекли мало прије на њеколико мјесеца једнога Грка, само што је

чинити винту — претварати се; *отвјет* — одговор; *панакамилавка* — и *паракамилавка* — црни вео који носе калуђери поврх камилавке; *орел* (р.) — орао.

стао и на једније врати њешто на горњем прагу написато грчки почео гледати. Ја могу благодарити и Русом, јер сам видио да ми је и пасош од Потемкина пуно помогао, зашто када виђоше на пасошу орла од двије главе, стадоше међу собом говорити: *Бојук папас москов!* И може бити приписаше ми ђе сам иностран и невјешт њиову обичају и варварству. Тако ме пустише здрава, а ја ти брже боље бјежи, обзирући се почесто, да који за мном не трчи.

Ја сам нама' пошао патријарху цариградскоме Гаврилу, који баш онда, са два митрополита и пет до шест грчке господе, сјеђаше у сали. То је било на две уре прије подне. Поклоним се и пољубим истога у руку, а он ми рече: *Катисете*, то јест „Сједите." Сједнем ја и дадем му ону карту, да прочита. Погледа у њу, даде и другим око себе, те они погледаше; ма ми се чињаше да ни један не могаше подигнути оније ријечи, будући да су елиногреческе и скраћене под титлом. Упита патријарх одакле сам оно преписао. Ја му кажем: „С оне плоче, на којој стоји она колона на пијаци више Свете Софије". — „А јесу ли те," рече, „видили Турци?" — Раскажем на то сву историју, како су ме ту нашли, како сам се с њима преко толмача разговарао и најпосле растао. Сви се стану дивити и крстити, говорећи: *Ехис перисотера то тихи пара то гноми*, то јест: „Више имаш среће него

Русом **— Русима;** ***ма*** **— али;** ***подигнути*** **— разумети;** ***титла*** **— старински знак за скраћивање речи (Г҃дь =** ***Господь*****).**

памети.“ — Затим дозваше граматика (учитеља) и дадоше му ону карту, да истолкује на просто гречески. Док сам ја попио кафу, донио је и граматико ону карту истолмачену, о којој су и мени дали копију, но која ми се у толико година странствованија веће изгубила. Али се опомињем да је у њој стајало да је император Јустинијан Велики ону колону начинити дао.

После овога посла од колоне до њеколико дана бијаше пала киша. Један дан пођем ја кроз улицу (контраду), кроз Балук-пазар, то јест од рибе контраду (трговину), ђе бијаше велико блато и вода разливена. У тој улици бијаше један мали као мостић од камења, но врло узак, тако да, кад који с једне стране, на камење наступи, сви с друге стране чекати морају, докле гођ онај који је прије наступио не пређе. Тако се случи да ја прије наступим, него један Турчин пеливан, холица, који ти насусрет супроћ мене иђаше у жутије папуча и чарапа од коже, и у димлија цр̓љеније, које му се вукоше до земље. Мислећи он да ћу се ја вратити натраг или му се уклонити у оно блато, иђаше управ к мени. За мном иђау јошт чељади, а за њим никога не бијаше, него чекау млоги остраг подалеко и гледау како ћемо се нас два разминути. Њему је лако било само пет или шест кораклаја повратити се, а мени и онима који су за мном ишли — и педесет, кад би хотјели да се ради њега вратимо. Турчин тај имађаше за појасом

пеливан — ратник, рвач, опсенар, који иде по конопцу; *контрада* (трговина) — чаршија; *холица* — охолица, обесан човек.

јатаган и два пиштоља сребром окована, као што и сваки Турчин тамо оружје носи, јер је оно турски Бог, а особито младије пеливана у Цариграду. Сретосмо се, и говори он мени: *Ђитир, папас!* то јест: „Уклони се, попе!“ Ја њему одговорим по руски: *Пошол, Турок!* Ја би се био вратио, али видим за собом толико народа што чека, а жао ми је, да у блато до под колено ступим и моје дуге аљине окаљам. Он неће, а може, а ја би ћео, ал’ не могу, ван да у блато уђем. Видим ја да се приправља мене у блато турнути, али ја њега предварим, и он сам скочи у исто. За тим прођем ја и они који су за мном били, а он изиђе на мост тај од камења и стане отресати блато с ногу, мумлајући и псујући *ђаур папас.* Бојао сам се, да за мном не пођe, но остане срећом, а ја се удаљим оданде. Ево шта ће учинити младост и дрзновеније и, да право речем, лудост, чему се сад и сам чудим и кајем, зашто сам се доиста са животом мојим онда играо у граду међу варварима.

Кад сам се од онога мјеста подалеко удаљио, ето ти видим покрај себе једнога Грка, који је за мном брзо ишао, докле ме је стигао. Назове ми: *Кали мера, патер ајгије!* то јест: „Добро јутро, свети оче!“ — „*Дулосас* (Слуга Ваш)“ одговорим ја. — Почне мене тај Грк питати: „Од које сте стране? молим.“ —Речем ја: „Зашто ме питаш?“ — Вели: „Зашто сам видио када сте бацили онога Турчина у блато, и видим да сте страни човек, а да не знате што су Турци; јер да Вас је био онај Турчин убио,

ко би Вас могао повратити. Видим и то, да сте свештеник вјере наше греческе, зато сам трчао за Вами, да Вам кажем да други пут то не чините.“ Овом Грку ја благодарим и вратим се нама' на мој квартир, но другом улицом, бојећи се да се опет не сусретнем његођ с оцијем Турчином.

У почетку јунија упали се по Цариграду куга и велики помор. Сви се инострани министри почеше спремати, како и мој бапло Агостин Гарзони, да бјеже у Бојугдере, да се затворе тамо у своје палате и да се ни с ким не мијешају. Зовне и мене мој бапло, да с њим идем, но ја сам већ закључио био да идем у моје отечество. Него сам молио да ми даде пасош за Далмацију, које и получим. Почнем га такође молити, да ме чим обдари, говорећи да сам му служио његове чиновнике шест мјесеци и да се сад у отечество желим с којом чешћу вратити. Упита ме Гарзони, шта би ја желио? А ја му одговорим: ништа друго, него да ме препоручи нашему патријарху, да ме постави овај архимандритом на име мога манастира Крупе. Овај добри министер заповједи тај час своме драгоману, да ме ујутру поведе патријарху Гаврилу и да га поздрави од његове стране, да ме произведе на степен архимандритства. У јутро око 10 часов пођем ја с реченим драгоманом патријарху, који ме представи и препоручи од стране министра венецијанскога Агостина Гарзони. На то ми говори патријарх: „Сви су се епископи и митрополити уклонили из Цариграда од ове бо-

лести, то јест куге, а ја сам не могу служити. Дакле ћу те послати с мојим архидјаконом патријарху јерусалимскоме, који има код себе два архијереа, и он ће те посветити за архимандрита. Када ту пописмо кафу, дозове он свога архидјакона и рече му по грчески, који сам језик ја већ добро разумијевао: „Узми тога јеромонаха, и пођите блажењејшему патријарху Аврааму, пак га поздрави од моје стране, да рукоположи овог јеромонаха на архимандритство.“ Устанем ја, поклоним се патријарху и цјеливам му десницу, које и мој драгоман учини. Овај се врати затим министру, а ја пођем с архидјаконом у патријарха Авраама, коме архидјакон прикаже све, како му је заповјеђено. После њиовог разговора рече мени исти патријарх: „Дођите прекосјутра у варош Нихори, и спремите се за служ-бу; ту ћу Вас поставити архимандритом.“

Сутрадан, то јест 18. јунија 1785. дођем ја у варош Нихори, а 19. служим саборно са истим патријархом, с друга два архијереа и два свештеника и три дијакона, ђе ме посвети за архимандрита; и тај сам дан имао чест бити с патријархом, и са служашчима, на обједу. Прије обједа даде мени патријарх патенту поради посвјашченија на архимандритство, која овако гласи.[1]

Знајући ја да у Далмацији има толико благочестивије црква, три манастира и до

[1] Види у „Прилозима“ бр. 3.

Нихори — Јени-кјеј (на Боспору); *служашчи* — који служи; *патенат* (и *патента*) — повеља; *посвјашченије* — посвећење.

50.000 душа, а да не има тамо никаковије свети мошти, кромје у Задру светога Симеона, и то не у нашије руку; а знајући и то, да Јего Блаженејшество има частица животворјашчаго креста, усудим се и замолим га, да ми да коју частицу от овога креста, поради благоговјејнства далматинскије християна, објешчавајући да ћу ја наклоњати и, док сам жив, настојати у далматинскије христјана, за милостињу наклонити јерусалимскијем од гроба Господња путником; што нијесам поманкао (не хвалећи се) архимандриту Игњатију, пречесному мужу, наклонити милостињу у њеколико година мога владања у Далмацији над црквама и над народом благочестиваго восточнога вјероисповједанија. По долгом мојем разговору и објешчанију моме, наклоненија ради милостиње гробу Господњу, зовне ме патријарх Авраамиј, који сјеђаше са прекрштеним ногама на своме креветићу, а ми сви на споду, простртом тапеами мисирским, говорећи: „Оди овђе, свети архимандрите!“ Устанем ја и одем к њему, а он скине са себе један светогорски крст, укован у сребро и позлаћен, како гођ и ланац, и рече ми: „Приклони главу.“ Ја то учиним, а он ми метне сам исти крест на врат, говорећи ми овије ријечи: „*Туне примите, туне дадите!*“ додавајући ми ово: „У томе кресту

јего блажењејшество — његово преблаженство (титула патријархова); *частица* — делић; *животворјашчи крест* — животворни крст (на ком је Спаситељ био распет); *објешчавати* — обећавати; *наклоњати* — пружати, давати; *поманкати* — пропустити, изоставити; *долги* — дуги; *спод* — под (патос); *тапеа* — простирка, ћилим; *туне* — бесплатно.

има част добра от свјатаго и животворјашчег древа: даривам га, не само Вам, него свијем христјаном, а сувише светој обитељи, Успенију пресвете Богородице, манастиру Крупи Вашој.“

Послије ове церемоније и овије ријечи цјеливам му ја десницу и сједнем на моје мјесто. Мало после даде ми исти патријарх другу патенту, то јест свидјетелство, за архимандритство и за увјереније животворјашчаго древа. И ову патенту ја прилажем овђе, која је такође, као и прва, с грчког језика на славенски преведена. Ево како гласи.[1]

Исти патријарх дао ми је један златовезени прибедреник, њеколико јерусалимскије бројаница, од седефли иконица и крстића, како и штампатије разрјешителније патријаршескије благословенија, грамата, које се при концу човеческом и исповеди и покајанију од духовника очитавају и на прси умршег закопавају. Видећи ја толико себе обдарена од реченаго блажењејшаго оца, замислим с чим би ја могао истога взаимно обдарити, не имајући онолико, колико би се пристојало онакој великој особи дати на свети Божји гроб једну част милостиње, да ме упише и усинови моје име ономе светоме мјесту. Послије обједа при мојему одлученију усудим се у карти завијени 20 златника при цјеловању свете деснице у исту метнути, с молбом: „Примите аки Христос

[1]) Види у „Прилозима“ бр. 4.

грамата — повеља; *взаимно* — узајмице; *свј. и животв. древо* — свето и животворно дрво; *аки Христос* — као Христос.

од убогија вдови два лепта“. Но он није хтео ни по што примити, говорећи ми: „Нијесам Вами казао: *Туне пријасте, туне дадите!*“ Видећи ја да неће да прими, оставим исте златнике покрај њега на постељи, но тако, да он не види, и одем из његовог двора. Мучно је сад наћи онаку душу и архијереа, који шчедро и драгоцјене вешчи дарива, а дара не прима. Он бијаше Ђурђијан, како ми је други код њега архијереј казивао. Њега су Турци још малена заробили, то јест од оца и матере купили, зашто је онда обичај био код Ђурђијана, да (отац) у потреби своју дјецу Турцима продају. Овај обичај трајао је до 1784. године, докле није императрица русијска велика Екатарина Втора својим оружјем покорила исто царство Ђурђијанско. Од Турака купи послије ово дијете јерусалимски патријарх, воспита, научи, покалуђери, које с временом на престол патријарха јерусалимског под именом Авраамија ступи.

Пресели се мој министер у Бујугдере и затвори двор, а ја останем у Цариграду, чекајући прилику какву за Свету Гору. Био сам се познао у Цариграду с њеком господом грчком, с капиџијами Стефаном и Алексом Мишуолом, који су ми дали у Фенари у Цариграду у свом двору квартир, но и они су били од куге побјегли у Арнаућу. Једва сам чекао да нађем прилику какву, само да идем из Ца-

---

убогија вдови — сиромашне удовице; *лепта* — новчић, потура; *туне пријасте* — бесплатно примисте; *Ђурђијани* — *Грузини*, народ у азијско-руским закавкаским областима; *капиџије* — дворски стражари (на спољним вратима сарајским).

риграда, бојећи се да и мене куга не покоси, како што косијаше по њеколико стотина на дан. Тога љета била је иста болест и у Далмацији: у Сплиту и у Косову.

Не ваља да проминем овђе написати и три чуда, која су ми се истога љета догодила у Цариграду. Прво, случи се да се прије Воскресенија упознам с једним старијем монахом из Анатолије од Трапесонда, који имађаше једнога слугу од 16 љета, како и с једним дјаконом из Крфа, кога сам виђао у Русији, у Кијеву, у манастиру Свете Екатарине, метоку синајском. Тако се договоримо нас тројица, да проведемо сва три дана свијетлог Воскресенија Христова заједно, и то у Галати [у] Балук-пазару, у једној механи (крчми) грчкој, ђе бијаше на квартиру онај старац монах. Први дан Воскресенија Христова и водени илити свијетли понедељник проведемо весело и на ручку и на вечери. У вторник сједнемо около уре ноћи да вечерамо, и јела нам приносаше слуга овога монаха, који такође заједно с нама јеђаше. Примјетим ја да ово момче попоједе, пак устане, те и у леген изблује. То два-три-пут учини. Питам ја њега по гречески: „Шта ти се догодило, те бљујеш?" — Он ми одговори: да га глава боли и да му је на препони отекло као једно јаје. Не сјећам се ја јошт да је то куга. — Питам затим његовога старца, што му је? А он

Анатолија (и *Анадолија*) -- турско име за Малу Азију; *Трапесонд* (*Трапезунт*) — главно место у вилајету и санџаку трапезунтском (у азијској Турској).

вели: „Дијете се ово два дана играло и скакало, пак га боли глава, и напела му се жљезда на препони.“ Вјерујем ово старцу, зашто кад сам био дијете, ово се и мени од велика скакања догађало. Али се почнем сумњати да није куга, и ја куриоз видити каква је то жлијезда! Тако ужежем малу свијећу и принудим дијете, које до мене сјеђаше, да ми тај оток открије. Видим да се напело нешто на препони као јаје и да је поцрљенило, а само мало на врху бијаше модро. Опипам прстима, а оно тврдо како камен. Онда се ја устрашим и кажем по руски ономе ђакону да је то куга. Онда се дигнемо ја и ђакон, и побјегнемо из његове камаре, али куда ћемо сад? Бајлач затворен, а обноћ не смије се од Турака никуда. Тако смо морали сву ноћ провести на суфиту (поду) под кровом, разговарајући се шта ће од нас два бити, ако оно куга буде, и молећи се Богу да нас сачува, зашто смо сви заједно ова три дана били у истој камари с оним старцем и момчетом, јели, пили и један до другога лежали две ноћи.

Једва дочекасмо да сване, јер од страа и мисли нећe сан на очи да дође. Када сване, сиђемо низ шкале, куцнемо у врата нашега старца домаћина и запитамо: шта му ради момче? Одговори: „Апетане калименос (Умро је сирома)!“ Провиримо ми кроз врата и погледамо, али он лежи наузнак, и руке му на прсима. Ђакон се више бојаше него ја. Говорим му ја: „Ти

куриоз — радовнао; *бајлач* (банлач, банлаћ) — посланство; *камара* — комора, соба; *шкале* — стубе, степенице.

нијеси пипао и ватао кугу, као ја, и мање се имаш бојати, али ћу ја отићи.“ Ту се опростимо и ижљубимо, и бјежи куд који знаде.

Дођем ја у мој баилаћ на квартир и не кажем ником ништа што ми се догодило, зашто би ме нама’ послали из баилаћа. Чекам сваки дан и час, кад ће ме што забољети, али, хвала Богу, ја све читав и здрав. Но свако би јутро, прије него би отворио прозор, себе умио и квасином (сирћетом) свуда помазао, и Богу се врућо помолио, а послије моју кафу попио и лулу испушио. Пушити је свагда добро против злотворнога воздуха и куге, како што су ми ту Грци казали. Једно јутро вели мени Јово капиџија: „Пођите, оче, и исповједите и причестите једнога старца у доњем старом баилаћу, који се врло разболео.“ Тај час отидем ја тамо и опслужим, исповидим и причестим, а до 6 часо̆в престави се мој старац од куге. Ово ме је пуно престрашило, но опет сам у себи мислио: „Када није она прва прионула за ме, неће ни ова, а јошт овог нијесам додирнуо, како што сам онога слугу старчевог.“

Стојећи у Фенари у двору речените браће Мишуола, није ми било тешко и далеко одити у обе цркве, ђе сједе патријарси цариградски и јерусалимски. А бијаше близу мога квартира и једна крчма (механа) грчка, ђе сам добро био познан, зашто сам обједовао сваки дан. Један дан видим на слуги, који ми доносјаше јела, на слијепије очију као два печата од црљена скерлета. Упитам га ја, шта

му је оно, а он ми каже да га од јутрос боли глава. Обједујем ја и отидем мало поспавати. То је баш било у суботу. Мало затим устанем и пођем у бутигу једном Грку терзији, који знађаше мало по руски говорити, што је научио био наодећи се с Руси у вријеме флоте под Орловом. Овај ме је Грк молио, да сваки дан долазим к њему и да се с њим разговарам. Сједимо ја и он на банку о балкуну, као на једном кревету, пушимо и пијемо кафу без захара, разговарајући се пуно два часа. Упитам ја њега: „Је ли пономар звао у цркву на вечерњу?“ — Вели: „Није, али ће брзо.“ У тај минут пронесу Турци једног мртваца покрај нас, само што се не отраше о нас, јер је улица та врло тијесна била, као што су млоге у Цариграду. Упитам ја терзију: „Кога амали, прекужени Турци, пронесоше?“ — Каже ми: „Оно је Јанаћи Јоан умро, ђе Ви идете на објед,“ а кад ја распитам, а оно баш онај, који је мени сваки дан јела доносио, и онај исти најпошљедњи дан, када је умро нама’ послије подне.

Сједећи ту и размишљавајући како ми се не може прилика да јави за Свету Гору или за Солунић, удари ме њешто под лијеву сису тако, како да би ми ко бургијом срце вртио (бушио), а у глави кроз мозак тако пролети како стријела. Обузме ме њеки мртви зној: прислоним чибук покрај себе и наслоним главу на десну руку. Упита ме терзија, што ми је,

---

бутига — продавница, дућан; *балкун* — ћепенак; *пономар* (рус.) — звонар; (стр. 147.) *кварат уре* — четврт часа.

а ја му одговорим да сам скорбан, ђе не могу наћи брод за Свету Гору или Салуник, а не кажем управо шта ми је, јер би ме тај час послао од себе. Не видим часа, да звона грчка звону у цркву на вечерњу; један кварат уре онако пролијетајући ми као стријеле кроз мозак од главе, чекајући да зову у цркву, ал' поче служитељ црковни по свије улица од оне парохије из свега гласа викати, растежући: *Орисете ис тин еклисијан*, то јест: „Изволите у цркву.“ Међу тим сам мислио, сједећи код онога кројача, да је дошла и на ме куга, него да идем у јерусалимску цркву, која ми бијаше најближа, да се исповедим, и, ако би ћео онај свештеник, да се таки причестим, јербо ми се чињаше да ону ноћ ваља умријети. Једва допрем до цркве, станем на лијеву страну у најгорњи стол близу двери, но једва сам стајао: тако ми је мука била и у глави њека жигавица. Од срамоте нијесам могао сјести, јер је стајао и патријарх Авраамиј и сав народ, а пјевци су растезали и напињали се, који ће љепше појати и глас свој подигнути, и — право рећи — који зна грчки и разуме гласове, онога се душа не може насладити, слушајући подобне ангелу гласове.

Сврши се вечерња, и намислим најпоследњи пут поцјеливати све иконе, а сувише светог Харалампија, кога Грци држе протектора (заштититеља) од кужне болести. Чекао сам више од једног четврта часа, докле нису цјеливали они прекужници, који бијау измождени и изнемогли од болести и изгледау као

на полак мртви. Видим ја ђе по цјеливању икона сваки иде на десну страну једном источнику покрај зида, више кога виси велика икона светог великомученика Георгија, који је патрон оне цркве. И ја дакле поцјеливам све иконе, помолим се са сузама Богу и отидем на источник онај: заватим у малом сићу воде, умијем се и напијем се, увјеравајући се да је оно њека чудотворна вода. У тај ма' падне ми на памет, да је на мени у крсту животворјашчеје дрво, што ми је даровао патријарх. Тако разапнѐм себи њедра, узмем у десну руку воде и поквасим се онђе, ђе ми бургија срце врти; затим узмем онај крст и начиним три пута знаменије крста онђе, ђе ме непрестано већ читаве две уре жигаше и бољаше, читајући: *Распеншу сја тебје*, *Христе*, *и једин од воин копијем* и прочаја. Послије, него сам се оном водом опрао, напио и прекрстио, престане ми (о, дивнаго чуда!) у онај минут бол, како у срцу, тако и у глави, и чињаше ми се као да с мене сиђе тегоба од иљаду ока. Тако изиђем здрав читав из цркве, и не потражим више свештеника да ме исповједи, него одем брзо оном терзији и кажем му све, како ме је забољело у оном минуту, кад су покрај нас пронијели онога мртваца кужног; како сам се у цркви молио Богу, опрао водом и прекрстио три пута на оном мјесту животворјашчим крстом, ђе ме бољаше; и како

источник — извор; *патрон* — заштитник; *сић* — суд за воду (бакрач, кова); *распеншу сја тебје* — теби који си био распет; *једин од* (треба *от*) *воин* — један војник.

ми је у онај минут бол престала. Веће ја не знам је ли била куга, није ли, еле знам да је мени таки лакше било. Истина, рекао би онај терзија, да је њешто од стра, а њешто од вјетра или воздуха кужног мртваца било, које [је] ону бољу приузроковало, јер кад онај вјетар задане човека, може га таки окужити; а да ме је само вјера моја спасла.

Ова су се три чуда мени у Цариграду догодила: прво, ђе ја опипа кужнога слугу старога оног монаха, и оста здрав; друго, ђе ја исповједи кужнога старца и пречести, и не разболе се; треће, што је најстрашније за мене, ђе ја би у среди ватре и не изгоро, него се јошт чудесним оним начином онога зла опрости. Може се заиста рећи да су ово чудеса, и да без Божије воље и допуштења не може човјек погинути. Ја ово тврдо вјерујем и исповједујем, зашто сам ово сам искусио на себи. И, ако ово читајући, хоће који вјеровати, нека вјерује; ако ли неће, а оно ја га не нагоним.

И патријарх Гаврил бијаше се преселио из патријаршије у варош Куручесме, у љетне своје дворове и ђардине. Јулија 6. пођем га поздравити и благословеније од њега узети, ђе сам се с њиме разговарао више од по часа. Ту ме је с кафом и табаком послужио, које је у Грка и Турака највиша чест госту. Кад попијем кафу и испушим лулу, устанем, благодарим му, на најучтивији начин, на препоруки за архимандритство, цјеливам му десницу и

Куручесме — велико село на Боспору, североисточно од Цариграда; *табак* — дуван.

одем. Сутрадан пуче глас по Цариграду, да се патријарх Гаврил преставио од куге, а видио сам и ја, ђе му јуче бијау на слијепом оку два печата од скерлета. Ту сам се опет јако уплашио, знајући да сам му јуче руку цјеливао, но опет не толико, колико прије, зашто сам веће био стра огуглао и привикао. Сва духовна лица, колико ји [је] гођ у Цариграду било: митрополити, епископи, архимандрити и сви други свештеници и калуђери дођу му на погреб. Осим ови били су и сви грчки принципи, господа и први трговци. Отидем и ја, да видим славни тај његов погреб. По совршењу литургије и опела, ђе сам и ја добио свијећу од либрице и цекин у злату, обнели су га три пута око цркве четири духовна лица, и погребли су га у тој истој цркви.

Ја нама' по погребу патријарха овог усугубим мој труд., да нађем какву прилику и да бјежим из Цариграда, бојећи се да и ја ту кости не оставим. Срећом пође 16. јулија 1785. један брод из Цариграда у Солун, који ја на моју ползу употребим. Но прије овога одем најпре баилу венецијанском, и замолим да ми даде пасош за отечество, које он драговољно учини. Он је мени овај пасош дао на талијанском језику, но ја га доводим овђе на српском; ево како гласи.[1]

[1] Види у „Прилозима“ бр. 5.

либрица — литрица; *усугубити* — удвостручити.

ДРУГИ ДИЈЕЛ

ОД ПРОИЗВЕДЕНИЈА НА СТЕПЕН АРХИМАНДРИТСТВА ДО ПОСТАВЉЕНИЈА НА ГЕНЕРАЛ-ВИКАРСТВО.

Полазак из Цариграда и, на Солун, Смирну у Азији, Тријест, Мљетке и Задар, дошествије у манастир Крупу.

С овим баиловим пасошом на 16. јулија п. н. 1785. партимо из Цариграда у Солун, а из Солуна у Свету Гору, ђе ми бијаше остало њешто мало богажије на Кареји у типикарници Светога Са̂ве, српскога просвјетитеља. Ту сам купио један повелики крест од 12 празника за 80 гроша, у који сам из малога креста извадио оно свјато и животворјашчеје дрво, и више свјатија у исто уложио, с намјеренијем да га окујем у сребро и украсим, како се више може. Крест овај, повративши

дошествије — долазак; *п. н.* — по новом (календару); *партимо* — пођемо; *богажија* — пртљаг; *типикарница Св. Саве* — испосница Св. Саве (хилендарски метох); *12 празника* — 12 изрезаних светих ликова; *свјатија* — свете (Тројице?).

се втори пут из Русије 1789., оковао сам у Бечу филдеграно, и тежи, с дрветом, рубинима, 28 дијаманта и с другим различитим драгоцјеним камењем, пет фунти.

Јулија 25. одлучим се из Атонске Горе за Скопуло, а из Скопула дођем у Анатолије, лежеће у Азији, град Смирну 15. августа баш у подне, сљедователно после летургије, Успенија Богородице. Ту изиђем из брода и пођем једном улицом питати Грка, ђе је дом господара Стефана Куртовића, втораго странољубиваго Авраама, које и сазнам. Идући тамо, виђо једнога Турчина, ђе продаје воду и лед, а ја готов би изданути од жеђи и врућине, јер није шала шест дана од Скопула до Смирне путовати и на кораблју се пећи од сунца. Узмем дакле од Турчина за пару леда и олбу (квартуч) воде, метнем лед у воду, а када се бијаше истопио, испразним олбу на два душка. Затим нађем реченога Куртовића, кога нијесам прије познавао, но за кога сам чуо у Светој Гори, и он ме лијепо прими. Не прођу два часа, а ја осјетим да сам слаб, јер је почео онај лед и вода у мени, запаљеном од сунца на мору, дејствовати. Пробије ме санчија, како из пушке. Шест недеља лежао сам у постељи, и већ се нијесам надао да ћу оздравити. Три су ме љекара лијечила и остављала. Већ сам био елеосвјашченије, исповједаније и причашченије имао,

Скопуло — Скопело, острво у Јегејском Мору; *Смирна* — главно место у Малој Азији; *санчија* — протисли; *елеосвјашченије* — последње миропомазање; *причашченије* — причешће.

и сваки сам се час моме концу надао. Десет дана лежао сам у тој злочестој огњуштини и нијесам знао за себе, но после тога почео сам се мало по мало к себи враћати. Кад сам се био мало поткрепио, онда ме пошље господар Стефан са својим слугом и на једном коњу у Бернаву, више Смирне два часа, у свој двор и ђардине од делиције, поради здрава воздуха, и да ту чекам, докле не пође који његов корабаљ у Тријест. Послије 15 дана мога ту пребивања, пише ми исти господар, и пошље ми коња, да дођем у Смирну, да ће ме укрцати у његов брод, ђе је капетан Јевто Вучетић Драшкичевић, и да тако идем у Тријест и отечество.

Тако 10. октовра пођемо из Смирне, и други дан дођемо у Чесму или Чизму, град турски у Азији, да допунимо ту корабаљ грожђем сувијем, смоквама и памуком. У овој Чесми запалио је у време рата русијскога са Турцима славни адмирал Орлов сву флоту турског капетан-паше 1770. љета, ђе се јошт онда виђау арбори у мору од корабаља и фрегата турскије. Уђемо и у Хију (о Хијос), остров капетан-паше, ђе роди млого свиле, тамјана, мастига, лимунова и неранџи. Овђе је богат народ, и више има Грка него Турака. Окто-

делиција — задовољство, уживање; *Чесме* — види напомену на стр. 129. ове књиге; *капетан-паша* — „капудан-паша," велики адмирал турски (врховни заповедник поморске војске турске); *арбор* — катарка; *мастига* — мастика, тришља (pistacia lentiscus L.), из које се добива нека смола, што се употребљава за разне ликере.

вра 14. отишли смо из Чесме, и пошли смо управо у Тријест, пловећи низ Архипелаг.

Кад сам се дијелио у Смирни од господара Стефана Куртовића, мужа одвећ милостива, добра, поштена и странољубива, благодарио сам му најумилније на његовом странопримству и угошченију, и питао сам га, шта су га стала моја три љекара, да му платим. Он ми одговори да су љекари плаћени и да не мислим о њима, него вели: „Примите, оче архимандрите, ово 15 рушпија за парусију, и молите за нас грјешније Бога, и простите, ако Вас нијесам могао послужити у чему, како би ваљало.“ Онда су ми потекле сузе низ лице, видећи овако врућа христијанина: што би се ја њему извињавао за онолики око мене у болести труд и трошак, то се он извињује, што ми је ону услугу учинио, коју ми не би онако врућо учинио ни отац ни мати, нит' ико други од рода мога.

Једрили смо лијепо од Чесме до под Крф; али нас под Крфом ували страшна бурја. Од тремунтана три дана и три ноћи није се нит' јело нит' пило, него се непрестано гледало када ће нас море прождријети, а четврти дан угледамо Занат (о Заћито), [па...] у лазарет, ђе капетан поправи све, што му је вјетар покварио био. Одавде се кренемо даље, и осамнаести дан из Чесме стигнемо благополучно у Тријест, ђе смо стајали у лазарету (конту-

---

парусија — већи дар манастиру; *Крф* — велико острво у Јонском Мору; *тремунтан (трамунтан)* — северозападни ветар; *Занат* — острво Занте у Јонском Мору (онда млетачко).

мацији) 41 дан. Декемврија 12. изиђемо ујутру из лазарета и уђемо у Тријест, ђе сам провео с добријем и благороднијем господар'ма и трговцима све празнике рождества Христова, а особито код Јове Куртовића, који се весма извињавао због петице оне, напријед упоменуте, говорећи да је онда нешто љут био, и код Петра Паликуће, Стефана Ризнића, Јове Поповића, Анте Квекића, Димитрије Рајевића и млогије другије, који су ме к себи призивали и частили до пол месојеђа на обједије својије.

Из Тријеста пишем у манастир Крупу, тако и мојој фамилији и синовцима: попу Пантелејмону и попу Симеону Зелићу, да сам благополучно дошао из Цариграда у Тријест и да сам у Цариграду постао архимандритом. А они из Крупе ми отпишу да се радују мом благополучном пришествију послије толико година и часги, коју сам получио од патријарха, дајући ми при том на знање да, прије него дођем у Далмацију, пођем у Венецију к митрополиту Софронију Кутовали, који је послије мене дошао и од республике потврђен, и који је и Далмацију и Албанију под својом епархијом имао. Кажу ми такође да је крчкога манастира архимандрит Никанор Скочић, речени Богуновић, у Далмацији учињен викаријом од упоменутога митрополита Кутовали, и да се весма оружа против мога карактера и

пришествије — долазак; *Албанија* — и овде значи исто што и Бока Которска; *карактер* — звање.

части, што сам се поставио у Цариграду архимандритом на мој манастир Крупу.

Искушеније зависти и пакости од тадашњега у Далмацији генерал-викарија Скочића архимандрита.

По светом Богојавленију отидем из Тријеста у Венецију, и ту проведем све месојеђе до средопосне недеље. Представим реченому митрополиту моје патенте патријарха Авраама, и замолим га, да ми исте потврди, да ме тако у његовој дијецези призна свако за архимандрита. Но будући да јеречени архимандрит и викариј Скочић прије мене у Венецију писмом својим предварио и с неправеднијем клеветама увјешчао господина Кутовађу, да ме не потврди, зато ми није патенте моје одобрио. Ништа мање вратим се ја страсне недеље из Венеције у Задар, а одавде у манастир Крупу 1786., ђе сам провео с братијом мојом тридневно свијетло Христово Воскресеније у весељу и радости. Четврти дан одем с јеромонахом Кирилом Драгошем и јеродјаконом Исаијом Омчикусом у монастир Крку, реченому викарију, да га поздравим и да се послије пет љета видимо и поразговоримо. Донесемо му такође писмо препоручително од игумана Теодосије Вукчевића и све братије крупске, да би се удостојио речени викариј писати у Венецију г-ну архиепископу Кутовали, не би

предварити — претећи; *увјешчати* — наговорити.

ли ми потврдио и одобрио патенту, у којој стоји да сам рукоположен за архимандрита у манастир Крупу, с уговором: да ће свагда Зелић архимандрит признавати Скочића и да ће му достојну чест одавати, како архимандриту манастира Крке, а сувише како викарију. Но будући да је речени Скочић, напојен славољубијем, прије Зелића постављен архимандритом на име сва три манастира, зато мишљаше да не може други архимандритом постати, докле је он жив, у друга два манастира, Крупу и Драговић. Колико сам ја увјешчавао овога Скочића, да се сложе сва три манастира и да пошљу са мном, или и он сам да иде, ако оће, у Русију с препорукама и печати од сва три манастира за милостињу, но да најпре идемо реченому митрополиту Кутовали и да просимо од њега препоруку с граматом за милостињу, представљајући му колико су потребна три далматинска манастира, тако и педесет и пет благочестивије цркви, не имајући ни нужни књига ни другије црковније ствари. Говорио сам му и то: „Ако се тако сагласимо и пођемо у Русију с допуштењем и пасошом венецијанске республике, и ако се представимо свјатјејшему синоду, да ће исти, а може бити и сама императрица Екатарина, пожаловати толике наше цркве, и да ће нам књига црквеније, које се ниђе на другом мјесту не печатају ван у Русији, и другије којекаквије црквеније ствари у име милостиње дати; зашто смо,

грамата — повеља; *пожаловати* — обдарити.

прво, једнога народа и закона, а друго, оно је царство врло богато и пространо, а људи одвећ добри и странољубиви. Но све ово моје увјешчаније буде залуду, зашто му проклета завист и тшчеславије його не допусти познати благополучије тријy манастира и 55 сиромашкије црква без књига правилније и без другије црковније вешчи, сосуда и окрута.

Међутим повратим се из Крке манастира у Крупу, и братија моја дадоше мени просително писмо на упоменутога митрополита, дајући му на знање, да сви крупски калуђери и братија познају архимандрита Герасима Зелића како заслуженога сина истога манастира, и да га примају за свога архимандрита и старјешину у манастиру Крупи, но поред тога да ће архимандрита Скочића признавати за архимандрита манастира Крке (а не Крупе) и за викарија истог митрополита у Венецији. Сви су се калуђери крупски потписали били на ово писмо митрополиту, који' је било 12, осим једног, који бијаше Јуда контра архимандрита Зелића, а слагаше се с Скочићем. Овај један от 12 к[алуђера] Јуда је био јавио упоменутоме Скочићу викарију: како су сва браћа крупска дали мени препоруку и потписали се, како су мене признали за свог архимандрита и како намјеравам поћи опет у Русију за милостињу. Тако се ја вратим, ништа не савршивши, из манастира Крке у моју Крупу, ко мојој браћи Крупљаном.

тшчеславије — велика таштина, славољубље; *јего* — његово; *благополучије* — срећа, благостање; *вешч* — ствар; *окрут* — одежда; *контра* — противу.

Мало затим отидем ја из Крупе у Задар, за поћи одавде у Венецију и пасапорт искати от мога принципа у Русију, а нијесам знао да је мене речени викариј оптужио код власти принципове у Задру. Један дан зовне ме чрез ађутанта Јеролимо Бергадин, капетан града, који управљаше намјесто проведитора генерала, апшента, и рекне ми: „Тебе је оптужио овђе викариј Скочић, да си ти, има пет година, пошао у Московију и да опет оћеш да пођеш.“ Ја онда нијесам знао језика талијанског нимало, а грчки сам могао добро говорити знао; зато ми је један капетан од мора, који бијаше Грек и ту се трефио, толмачио ми је, говорећи му ја: да сам ја био прије у Русији за постигнути питуру, но будући да ми је било вријеме од година прошло, зато нијесам могао получити; да сам затим у Цариграду служио код баила Авгостина Гарзони толико мјесеци за капелана, а најпосле, да сам се вратио у моје отечество, ђе сам нашао мој манастир у великој потреби и сиромаштву. Каже[м[му и то, да смо ми народа славенскога и закона восточнога, како гођ и сви Руси, и да су ме молила браћа моја од манастира, да пођем у Русију, за просити милостињу и донијети у мој манастир и отечествене цркве правилније црковније књига и риза, и то с допуштењем принципа венецијанског и архиепископа; ако ли пак ови не допусте, а оно да ћу се вратити у мој манастир Крупу. На концу му рек-

апшент (absent) — **који није ту, „одсутан“**; *за постигнути питуру* — **да бих изучио сликарство.**

нем да, ако одем у Русију, нећу ништа у њу однијети, него јошт из ње донијети у државу венецијанску и моје отечество.

Када је онај добри и безлобни старац разумио све моје ријечи и намјереније, одговори ми, преко толмача, да он похваљује моју ревност к мојој обитељи и отечеству старајући се. И рекне ми, преко тога, овако: „Моја су два сина у Венецији у сенату; ако ти је потреба, ја ћу ти дати писмо и препоручити, да ти у помоћи буду,“ како што ми је сутрадан и дао. Ја му на то срдечњејше благодарим и одлучим се од њега. Трећи дан мог у Задру бављења одем у Венецију, ђе сам благополучно стигао шести дан и вручио писма како митрополиту, тако и оним сенаторима. Митрополит ми је нама' потврдио моју од патријарха патенту, да ме има свак познати и почитовати за правилиог архимандрита манастира Крупе, и да до његова викарија прво мјесто и чест имам у Далмацији. А она два сенатора извадише ми од пет шавија пасош за Петрбург. Затим оде са мном мој добри пријатељ Мато Липовац великој у Венецији звијезди и властелину Франческу Фоскари, кога син бијаше у Петрбургу за амбасадура, то јест министра, републике венецијанске, по имену Фридерико Фошкари, и који ми даде препоруку писмену и незапечаћену на упоменутога министра свога сина у Петрбург.

срдечњејше — најсрдачније; *вручити* — уручити, предати; *пет шавија* — млетачко падлештво од пет чланова.

Затим пишем ја из Венеције мојим Крупљаном и мом добром пријатељу, господару Стефану Ђурићу, да сам получио у Венецији све што сам желио, како од митрополита потврђен тако од принципа пасош и јошт, преко тога, препоруку на министра у Петрбург, и да ћу скорим временом поћи у Русију. Исти Ђурић отпише ми у Венецију овако: „Кад си имао срећу получити све, што си желио, послушај мој савјет и врати се у Задар, да се помириш с архимандритом и викаријом Скочићем; јер кад види овај твоје пасоше, патенте и препоруку из Венеције на министра у Петрбург, онда ће се може бити и он приклонити к миру и сагласију, да од сва три манастира пође по један свештеник с тобом.“ А и ја сам ову жељу имао, сувише поради мира, бојећи се, да ме ђе на путу смрт не постигне, имајући на мени јазву мој во Христје брат. Тако послушам реченога мога пријатеља Стефана Ђурића, вратим се из Венеције у Далмацију, и пишем из Задра Скочићу умилно и рапско писмо, напомињући му светога апостола ријечи: *Братије! Да не заидет солнце во гњевје вашем!* и молећи га, да ми опрости, ако сам га у чему увредио, као човек, и да се смилује као отац на заблужденаго и погипшаго сина; придодавајући да ја идем на дуг пут, и да се коме од нас двојице случити може у тој јазви смрт. Јошт сам закључио писмо, да ћу, ако ми дозволи и на моје писмо одговори,

---

јазва — рӑна, повреда, завада; *рапско* — ропско, понизно; *солнце* — сунце; *заблуждени* — заблудели; *погибшій* — пропали.

из Задра управ у Крку манастир к њему доћи, да се помиримо и опростимо. Такођe и господар Стефан Ђурић писао му је и молио га је; запечатио је моје писмо у његово, и тако је послао по човеку у манастир реченом викарију, али све залуду! Он нит' је мени одговорио, нит' Ђурићу, него је јошт казао листодавцу да иде с Богом.

Млого сам се оскорбио био на мога љубезног благодјетеља Ђурића, укоравајући га, што ме је вратио с пута, те дангубим и трошим залуду, а до сад сам могао бити даље од Беча. И њему је било одвећ жао, што је учинио, но извинио је себе, а мене утјешио с овим ријечма: „Ти си учинио твоју христијанску и свештеническу дужност два пута, чему ти Бог и ја свједок и сав Задар; и твоја је савјест сада чиста. Пођи дакле сад с Богом. *Даст ти Господ по серцу твојему, и вес совјет твој исполнит!*“ Но пре него што сам пошао у Русију, отишао сам најпре у Крупу, да се опростим с мојом тамошњом братијом.

Второ путешествије у Русију преко Беча и Пољске.

Септембра 2. године 1786., по обједу, одлучим се ја из Крупе и дођем најпре у Грачац, докле су ме њеколико моје браће пратили. Сутрадан стигнем у Госпић са служитељем мојим, дјаком Дмитром (садашњим Митрофаном манастира Крке) Стоисављевићем и родним од

оскорбити се — наљутити се; *Даст ти* — нек ти да; *вес совјет* — сву жељу; *Грачац* — село под Велебитом.

сестре моје Мандалине синовцем Лазаром Дупором, коме не бијаше више од 12 љета. У Госпићу не усће ми се потписати на пасош, не знам из ког узрока, господин обрст (полковник) кантон-команда[нт] Луцени, а будући да сам нама' у вече коње вратио у Крупу, зато сам морао из Госпића узети кочију и коње од поште до Воштарије и Карлобага. Овде нађем старога и славнога јунака Јанка Калинића, полковника, у кога сам био и на конаку. У Карлобагу нађем прилику по мору до Тријеста, ђе ми се господин гувернатор Бригида, мој стари знанац и пријатељ, потпише на пасош, а росијски генерал-конзул, господин Спиридон Варуха, родом Грк, други даде за Русију.

Из Тријеста пођем 16. септемвра исте године, и стигнем тринаести дан у Вијену (Беч). Овде подворим русијског министра, принципа Голицина, који ми се потпише на пасош, да могу до Санкт-Петрбурга ићи. У Бечу најмим до Кракове ландкучера за 35 оландскије цекина, и тако 20. октовра пођем кроз Моравију и поглавите градове: Брин, Олмиц, Тропау, и стигнем петнаести дан у Галицију, град Краков, стару столицу краља пољскије. Кроз сред овог града тече једна не велика ријека, која граничи са Австријом и Полонијом. У

Оштарије — село у Лици (госпићски котар); *Карлобаг* (и *Баг*) — слободан град у Лици; *кантон-команд.* — командант стана; *подворити* — „учинити подворење," отићи на аудијенцију; *ландкучер* — путнички кочијаш; *Полонија* — Пољска; *Брин* (чешки *Брно*, нем. Brünn) — главно место у круновини Моравској; *Олмиц* (чеш. *Оломоуц*) — окр. место у Моравској; *Тропау* (чеш. *Опава*) — главно место у круновини Шлеској.

Краковији нијесам за дуго био, него сам се таки одавде кренуо и десети дан стигао у Варшаву, нову столицу краља пољског Станислава Поњатовског. Овђе сам се задржавао 12 дана, гледајући овај славни град, који лежи покрај велике ријеке Висле. Један дан око подне случи се да сретнем на путу једног господина, који бијаше грчки обучен. Ја му назовем: *Кали мера, автенди!* (Добро јутро, господине!). Када овај чу грчки језик, зачуди се и приступи к мени, питајући ме, од куда сам. Кажем да сам из Далмације. Затим упитам ја њега, од куда је он? Он ми одговори да је из Цариграда, да стоји овђе већ 12 година и да је код краља секретар, но да је закона римскога. Кад ја разумједо да је он код краља секретар, замолим га, да ме представи краљу, да га видим и да га замолим, не би ли ми дао пасош, да могу слободније кроз његово краљевство Полонију и Литванију до границе русијске проћи. На то ми он рекне да дођем сјутра у 11 часов пред краљев двор, да ће ме ту чекати; међутим вели: „Ја ћу јошт вечерас за те краљу говорити, и чућу шта ће казати.“

Сјутрадан дођем ја у уречено вријеме пред краљев двор и нађем пред вратије оног доброг и поштеног господина. Како ме види, таки одведе краљу Станиславу Поњатовском и представи ме. Поклоним се ја краљу, а он мене по руски пита: „Од куду, бaћушка?“ — Велим ја њему: „Ваше Величество! Ја сам из

Литванија — Литавска, пређе вел. кнежев. сједињена с Пољском: после деобе, с већим делом Пољске, припала Русији.

Далмације, республике венецијанске, и идем у Петрбург; него би желио од Вашег Величества пасош, да могу слободније проћи кроз краљевство и земље Вашег Величества.“ На то ми он одговори да ће дати. Заповједи таки његовом сенату да ми даде пасош, које овај и учини, и који ми донесе исти онај секретар Грк на мој квартир.

Овде може који помислити да краљ пољски није знао руски језик, но ваља знати да руски и пољски језик има малу разлику, будући да су Руси, Пољаци, Срби, Бугари, Чехи, Карниоли, Крајнци и Моравци све један једини народ, говорећи славенским језиком, но да само у језику имаду њеку разлику. Што се пак краља пољског Станислава каса, с којим сам се ја разговарао, он је био њеколико година у Петрбургу, као министер пољски, докле га није русијска императрица Екатарина Друга именовала и поставила краљем пољским; за које је он млого страдао, и за мало што није главу изгубио од сазаклетника у Варшави, но небо га је спасло, да дочека своју природну смрт и да најпосле кости своје остави у Русији.

После 12 дана мога у Варшави бављења одлучим се одавде и пођем у Литванију, ђе 24. декемвра стигнем у престолни град, зовоми Слуцки, у коме пребиваше принцип од Литуаније, Антоније Рађивило. У овоме граду има један благочестиви манастир, ђе сам био дра-

Карниоли — Словинци у Крањској, Корушкој, Штирској и Горици; *Крајнци* — Кајкавци у Хрватској и у Истри; *Моравци* — Чеси у Моравској; *касати се* — тицати се; *сазаклетник* — заверепик; *Слуцки* (и *Случ*) — окр. место у губернији минској.

говољно примљен и од оније калуђера добро угошчен, бивши ту на празник Христова рождества. У овом су се манастиру јошт од старог доба погребавали сви принципи и принципеше реченије Рађивила, будући да су у оно вријеме били благочестивог восточног вјероисповједанија. Исти принципи Рађивили јесу у оно вријеме и сазидали овај манастир, и у цркви овог манастира налазе се кивоти од бронзе, то јест гробнице њиове. Ја сам видио сва њиова тјелеса цјелокупна и нетљена, но мислим да су балсамирана, а не света. Послије је ова фамилија Рађивилова прешла к римокатолическој цркви, како и млоги прости народ. Но са свијем тијем остао је речени манастир Слуцки у своме благочестију и под покровителством исте фамилије и принципа Рађивила и до данас. Овај литвански принципат, како и дукâт од Варшаве, остао је и у конгресу вијенском, бившем 1814. љета, и припао је русијској империји, с предјели од Украјине.

Трећи дан по рождеству Христову, на светог првомученика и архидјакона Стефана, отидем с игумном реченога манастира Софронијом поздравити упоменутога Антонија Рађивила принципа, који нас врло љубезно прими и обојицу тај дан на обједа заустави. До обједа разговарали смо се о свачему; међу прочима казивао ми је принцип своју историју, како је био он у Задру и ручао ту код про-

Рађивил (Radziwill, у I. изд. *Радзивило*) — стара кнеж. породица литавска: *Антоније* погрешно м. *Карла* (1734.—1790.); *принципеша* — кнегиња; *принципат* — кнежевина; *дукат* — војводство.

ведитор-генерала од Далмације и Албаније у години 1771., када је ишао у Босну великом везиру, а из Босне у Цариград, у вријеме конфедерације принципа пољскије противу свога краља, упоменутога Станислава Поњатовског, кога је русијска императрица Екатарина Втора покривала, и зато послала била оружје и војску против бунтовника пољски. Ту нам [је] казао такође да су онда млоги принципи пољски послани били њеко вријеме у заточеније, а да је Рађивило њекако утекао био и послије се с краљем помирио.

Четврти дан по рождеству Христову одлучим се из Слуцкога и пођем кроз овај принципат и његове лугове даље, возећи се на саоница, зашто је био велики снијег и пòмр̂зао. Ја и мој ђјак Стоисављевић трпили смо којекако зиму, али мали мој нећак не могаше је сносити; зато сам се морао свагда раније на конак устављати, који сам наимо свагда у крчмама. Ове крчме држали су понајвише Жиди, и то ми је било најгоре, јер ови у суботу никад не имађау огња, нит' врућа јела, него би себи ова у петак јошт за сунца скували и преправили, а после ватру за[пре]ћали. Тако би сваке суботе, путујући кроз Полонију, живио без икаква варива врућа. Једва сам чекао да дођем у Русију и да се избавим конака и смрада чивутскога, а особито гада (ушију), који миљаше по нама, као мрави, и којима све постеље бијау напуњене

Ст. Поњатовски — последњи краљ пољски (г. 1764.—1795.); *покривати* — штитити; *помрзао* (помрзли) — смр̂зао, мраз.

и натучене. Него могу истиину казати, да никакав народ у свијету не набљудава по своме закону све празнике, нити почитују благ дан, као Чивути суботу у пољској земљи, које сам мојим очима примјетио. Да се коме Чивутину упали дом или дућан, ђе се милиони налазе, они ће пустити да све изгоре, а неће се приватити да угасе; шта више, неће гледати ни да свој живот спасу од огња. Овако набљудавају Јевреји и у Турској, у Цариграду, Солуну и Смирни, ђе сам бивао и видио, своје суботно празновање по закону Мојсеову, како је дано од Бога у четвртој заповиједи. Већ Чивути у Аустрији, Францији, Талијанској и Милану нису таки, као пољски и турски. О, да би христјани празновали овако своју недељу, која пада таки после суботе, за славу Христова воскресенија, без сваког рукодјелија и путешествија! Но ово се код нас понајвише у овај дан почиње и свршује, особито у Далмацији, Боки Которској и Црној Гори. И овђе не хвалим Чивуте нити осуђујем христјане, него говорим истину.

Преодољеније указнаго забрањенија на граници,

по којему не пропушташе се без нарочнога позволенија никаква духовна иностранa лица ради милостиње у империју русијску.

Једва с помоћу Божијом стигнем 30. јануара 1787. љета на границу русијску, у град Бјелинич, на форпост, недалеко града Моги-

преодољеније — одољење; *Бјелиничи* — на Друту, десној притоци Дњепровој, у губерн. могилевској; *форпост* — предстража.

лова и Склова у Бијелој Русији. У Могилову сјеђаше један русијски губернатор, по имену Герасим Черемисов, и један епископ; а у Склову славни и странољубиви Србин генерал Симеон Зорич, на којег сам имао препоруку од калуђера манастира Крупе, и у чијем сам корпусу намислио био оставити реченога нећака мог Лазара Дупора. Представим команданту русијскоме од границе моје пасоше, надајући се, да ће ме нама' пустити, да пођем у Русију и у Ст. Петрбург. Но кад сам чуо од истог команданта, који бијаше козак и полковник, родом из Черкаска града, лежећег насред ријеке Дона више Азова и Таганрога над Црним Морем, да се без сопственог ордина (дозволенија) од свјатјејшег синода не имају никаква духовна и иностранa лица пропустити кроз границу у империју русијску, баш да би био сам патријарх цариградски, — за мало ми није дошао један колпо од велике десперације, расуђујући: куда ћу сада? Назад у отечество? Тамо сад преко толике земље не мого, што сам почти све потрошио, што сам имао. А како би се од срамоте натраг и вратио, без икакви користи мом отечеству и манастиру учинити? Зима и лед бијаше тако, да човек не могаше трпљети, а особито ми, који смо дошли од Адријатическог Мора и

Могилов — главно место у могилевској губернији (у западној Русији), на реци Дњепру; *Склов* (управо *Шклов*) — окружно место у могил. губерн. на Дњепру; *Бела Русија* — у старо доба средњи део Велике Русије (сада губерније: минска, витепска, могилевска, гродњанска, ковњанска. виљанска, волињска и подољска); *сопствени* — нарочити; *ордин* — наредба; *колпо* — удар, капља; *десперација* — очајање; *почти* (р.) — готово.

слатке умјерене климе у сјевер, ђе по шест мјесеци лежи снијег и лед сваке године, дебео за један фат и више.

То чувши, вратим се у крчму њеког Чивута, ђе сам био на квартиру на пољској граници. Близу ове крчме стајаше директор пољски од догане (дација) и имађаше код себе до 200 војника пољског краља, који чуваше границу, да се од руске стране не чине контробанди, како што и козаци чуваше од пољске стране. Овај град Бјелинич лежи на русијској страни, и у њему су житељи сви римокатолическог закона. Ту има један калуђерски манастир, но у њему су унијати и зову се Базилијани. Цркве неунитске нејма ни једне. На пољској страни бијаше ту само један овај чивутски бирцауз и дом господина директора, са квартири његовије војника. Овђе раздјељује Руску и Пољску једна не велика ријека, која је зими вавијек смрзнута, и куда се без моста свуда може преко леда прећи, ако би и лубарде возили, како што се и све ријеке по империјуму руском смрзну и следе. Ту стојећа, звао би ме почти сваки дан пољски овај директор на објед и на вечеру. Тако сам се упознао био с русијским командантом, реченим полковником, и с млогијем другијем помањим официр'ма и војници, све сами козаци и правије христјани. А и руски официри звали

догана — царинарница; *дација* — царина; *контробанад* кријумчарење; *црква неунитска* — источну, православну, цркву зову католици „несједињеном“ или и „грчко-несједињеном“; *бирцауз* — биртија, крчма; *империјум* — империја, царевина.

су ме њеколико пута на објед, сажалујући што ме не смију пропустити.

Међу тијем временом расудио сам писати у Русију, у речени Могилов, гувернатору Черемисову и јепископу Антонију, и молити ји, да даду заповијед команданту на граници, да би ме само до Могилова пустио, да могу њима моја дјела у Русију објавити. Тако и учиним, но јепископ ми одговори да то не стоји у његовој власти, него у гувернаторовој, и да сожалује што ми не може у овоме помоћи; а гувернатор ми отпише, да пођем у Толочин, град близу Риге, и да је он писао тамошњем команданту од границе и мајору, да ме по осмотру (визити) пусти у Русију. Како добијем ово писмо, нама' одем у Толочин и покажем оно писмо генерала гувернатора команданту од границе. Но кад овај писмо прочита, рекне ми да он није никаква ордина и заповиједи примио од гувернатора, да ме пропусти у Русију. Ево ти опет натраг моје весеље, а напријед скорб и печал до смрти.

Вратим се и паки из Толочина у Бјелинич, и пишем по пошти упоменутоме Зоричу, не би ли ми примио дијете у корпус; а он ми одговори да ће га драговољно примити, како ме само пропусте у Русију. Од Бјелинича до Шклова има 60 венецијанские миља; дакле, како ћу га послати? По другом не смијем, а сам не могу, зашто ме не пушћаше прећи преко границе.

Рига — главно место у лифландској губернији (у северозападној Русији), на реци Двини; *осмотр* (р.) — преглед.

Веће изгубим сву надежду виђети Петрбург и Русију, и намислим поћи у Молдавију, а оданде у Цариград и у свету Атонску Гору, макар све пјешице апостолски, и просећи путем, ишао. Али што ћу са дјететом? Не могу га свуда нејака повлачити, а трошак се био веће прикучио концу. Овако очајан и безрасудно дрзновен, одлучим: сам дијете повести Зоричу и видити овог. Но како ћу? Ту је чвор, а бојао сам се јако Сибирије. Но нужда закон мијења! Измислим дакле ову мајсторију: једну недељу ујутру рано подраним, узмем дијете са собом и торбицу, као да ћу што купити у граду, на русијској страни, на пијаци, за ручак, зашто на пољској страни нема ништа на продају. Дођем капетану русијском од страже и поздравим га, по обичају русијском, празником недељним. Упита ме он, куда сам подранио, а ја му кажем да идем на пазар што купити за објед, и да сам дијете са мном зато повео, да по њему оно што купим пошљем дјеци за ручак, јер ћу ја остати у Базилијана на летургији и ручку, и истом на вечер вратити се. Пропусти мене капетан, који врло добар христјанин бијаше; но ја не одем на пијацу или Базилијаном у манастир, него управ на крај града у варош, ђе ме чекају два добра коња упрегнута у саонице, које ми је Чивутин нашао и погодио за 12 оландеза у злату. Овај је Чивутин био мој домаћин, у кога сам на квартиру на пољској страни био. Нико

дрзновен — дрзак, врло смео; *поздравити кога празником* (р,) — честитати коме празник; *оландез* — холандски дукат.

није знао куда ћу ја, само мој дјак Дмитар Стоисављевић и мој домаћин и пољски господин директор од дугане. Толико што сједо у саонице, које бијау непокривене, а оно udari снијег тако, да се прста пред очима није видило. Мој Жид гони коње све у скок, рекао би човек да лете, но после стану, јер је нови снијег засуо био пут коњма до трбуа. Тешке жалости! Што ћу сад? Коњи сташе насред пута. Морао је дакле Чивутин мој наћи друге коње у једном русијском селу, а своје оставити. Тако стигнем у две уре ноћи, кроз Могилов, у Шклов, мјесто мојег намјеренија.

У Шклову потражим њекога Димитрија Поњавицу, Србина из Сарајева, који стајаше у Зорића и кога сам сазнао у Задру, јер је био ујац господе Зорза и Матеа Ћирића, и нађем га. Овај оде Зорићу, каже да сам дошао с дјететом и представи ме у једној страни двора њему, јер је онда имао млого гостију од господе руске. Како ме види Зорић, удиви се и запита ме: како сам се усудио доћи, говорећи, ако сазнаду на граници Руси и уфате ме, да ме могу јошт у Сибирију послати. Предадем му ја дијете и разговорим се с њиме једну уру, докле сам њешто вечерао и докле су коњи мало отпочинули и позобали зоб. Затим с њим се опростим и пођем, а он ми даде 15 холандеза у злату, говорећи ми: „Не старај се за дијете; и, ако те пропусте у Русију,

толико што — тек што; *Зорзи* (по млетачком) — Ђорђе.

ја ћу знати какву ћу милостињу дати манастиру Крупи.“ Сједнем на саонице и, путујући цијелу ноћ, осванем у Бјелиничу прије сунца.

Осјете се Руси у вече да мене нема, не видећи ме вас дан, да сам се вратио с пазара и од Базилијана; и речени капетан, који ме је пропустио, даде таки полковнику на знање да мене нема. Нама’ пошаљу по граници 1000 козака на коњма, да ме траже и да ме увате, ако ме нађу да се враћам из Русије. Пошљу такође у Базилијана, да питају за ме. Но будући да је била ноћ и страшан снијег падао, нико мојом срећом није чуо у Базилијана, нити је манастир когођ отворио, да могу знати јесам ли у њему или не? Враћајући се ујутру рано, дођем реченоме капетану и поздравим га; а он ми срдито одговори: „Ђе сте јуче били, и ђе сте ноћили?“ — Ја му кажем да сам јуче био на пазару, и да сам ту купио што ми је било од потребе и послао по дјетету на квартир; затим да сам био у Базилијана на летургији, који су ме уставили на објед; и будући да је ваздан јуче ишао снијег, зато да ми нијесу дали поћи, и да сам тако код истије преноћио. — Онда ми рече: „Изволите поћи у стражу, и пречекајте.“ Пошље затим каплара на мој квартир, да види је ли мој нећак онђе. Овђе сам се највише устрашио био, знајући да дијете није тамо; но опет сам се уфао у капурала, будући да сам га млого пута на-

уфати се (старо *упъвати*) — надати се; *капурал* — каплар.

појио ракијом и пивом. Надао сам се дакле да ће капетану казати, када се врати, да је дијете код квартира, то јест да ће слагати, као што је и слагао, и тако ме спасао. Дозове мене послије капетан и каже ми да ја синоћ пуковник мало није све побио, што су ме пустили и што се синоћ нијесам повратио. Затим отпусти ме у квартир.

Мој господин директор пољски и Жид домаћин били су се јако оскорбали, мислећи да су се сјетили Руси ће сам био. Но мене је Бог и срећа избавила, да не страдам више него што ми надлеже страданија и дуги пути унапредак.

Чујемо гласе, да императрица руссијска Екатарина Втора иде кроз Склов у Кијев и у Кримеју, да се крунише (љета 1787.) и да ће јој император Јосиф Други и Станислав крањ пољски у Кијево на сусрет доћи. Тако по савјету пољског оног директора, мога пријатеља, пођем све покрај границе руссијске, 500 врсти илити венецијанскијо миља, од Бјелинича до Васиљкова, на границу руссијску и пољску, од Кијева 30 миља далеко. Ту ме Руси зауставе и мајор командант руски. Када види овај моје пасоше и препоруку на министра мљетачкога у Петрбург, рече ми: „Ја Вас не смијем пустити у Русију, него ћу послати ове пасоше губернатору Николају Ивановићу Ширкову, будући да је дошла у Кијев императрица, принцип Григорије Потемкин,

надлежати — припадати; *Васиљков* — окружно место у губернији кијевској, на реци Стугни.

граф фелдмаршал Андреј Ромјанцов и све министерство. Зато изволите у лазарет на квартир, чекати од гувернатора резолуцију илити одговор.“ Ово бијаше вторе недеље великог поста.

Чекао сам ту 16 дана, а не бијаше мајору никаква одговора од гувернатора; а свако јутро и вечер шиљаше ми мајор једног официра, да види је ли ми што од потребе. Један пут дође исти официр, и каже ми да ће ујутру мајор поћи у Кијев. Ово јутро устанем ја рано, отидем к мајору и замолим га, да напомене гувернатору о мени, ако ме не мисли пропустити у Русију, да ми врати моје пасоше и писма, да идем у Молдавију. Овај добри мајор није заборавио моје прошње и, кад је опремио своје послове, напоменуо је о мени гувернатору. — Овај му одговори: „Чекај, доклен пођем фелдмаршала Ромјанцова упитати;“ а опет овај Ромјанцов одговори гувернатору: „Чекај, доклен пођем упитати императрице,“ којој је показао моје пасоше. Императрица, видећи моје пасоше, заповједи да се пусти онај инострани архимандрит. Ромјанцов пише то Ширкову, а Ширков мајору команданту од границе овако:

„По указу Јеја Императорскаго Величества Императрици Екатарини Алексијевни Второј, и прочаја, повељевајетсја пропустит в Росију и сљедоват в Санкт Петрбург венецијанској республики далматинскаго свјатоуспенскаго манастира Крупи архимандриту Герасиму Зеличу, кромје задржанија и пр.“

Гувернатор Ширков.

Четврти дан врати се мајор из Кијева и даде ме звати. Кад дођем к њему и поздравим га, а он ми одговори: *Баћушка! Поздрављају Вас с дорогоју в Санкт-Петрбург!* — Ја, како сам био изгубио надежду, нијесам вјеровао, и помислим да се шали; тако му одговорим: *Господин мајор! Ви шутите со мнoју*, то јест: „Ви се шалите са мном.“ Но он оде у другу камару и донесе онај царски горе упоменути указ, од кога сам узео копију. Тај час даде ми пошту, те ја одем у Кијев управ упоменутоме гувернатору, кога сам још од прије добро познавао, кад сам био у Кијеву 1782. године и из Варшаве донио му писмо од његова сина, који се онда учио у Варшави. Тада сам имао чест код њега и обједовати. Кад сам дошао у Кијев била је субота, и запитам га, ко ми има дати пасош за Петрбург, а он ми одговори да је то његово дјело. Упитам га затим, како би се удостојио видити и десницу цјеливати велике и благочестиве императрице, а он ми одговори да идем и да запитам духовника Јеја Императорскаго Величества, Јоана Памфилова претопопа, говорећи да ће ме он најбоље упутити.

Нама' по обједу отидем у Печерску лавру прије вечерње; но кад уђем у собу и видим овог духовника императричина, упропастим се и изван ума будем, видећи на њему кафтан

поздр. Вас с дор. в С.-П. — честитам Вам пут у Петроград; *камара* — комора, соба; *његово дјело* — његов посао (ствар); *јеја* — ње, њен.

(доламу) сву златоткану, парчеву. Духовник овај прими ме весма лијепо и — по взаимном цјеловању лица и руку, по обичају свега русијског свештенства, — рече ми да сједнем, које ја и учиним. Пита ме затим шта желим и коју потребу имам, а ја му одговорим да сам инострани, из Далмације, архимандрит, и да желим виђети императрицу и цјеливати јој десницу, но „да ми не може нико то благодјејаније издјелати, осим Вашег превелебија.“ — Упита ме, ђе сам на квартиру; а ја му кажем да сам у грчком трактиру. — „Добро!“ вели, „Ја ћу доложити Јеја Императорскому Величеству за Ваше желаније вечерас; и, ако Вам буде позвољети, оћу Вам извјестити.“

Мало послије отиде овај протопоп Памфилов питати императрицу, у којем манастиру изволи сјутрадан слушати свету летургију; а она одговори: у Печерској царској великој лаври. Овом приликом питао је такође, би ли слободно било једном далматинском архимандриту подворити Јеја императорско Величество и цјеливати десницу; а она то дозволи.

Ја сам био у трактиру, то јест локанди, на прошпекту међу тврдињицом Кијевом и Подолијем (варошом) у једнога Грка, ђе су толики архимандрити и игумани били на квартиру, који су прије мене дошли из разније

парча (придев *парчев*) — брокат (скупоцена тканина, проткана златом и сребром); *взаимно* — узајмично; *превелебије* (велика власт) — епископска титула; *трактир* — гостионица; *доложити* (р.) — доставити; *локанда* — гостионица; *прошпект* — проспект (изглед), велика правилна улица.

манастира, из Мале Русије, поклонити се императрици. Сви ми бијасмо сабрали се у једној соби и разговарали се; јето ти, видимо по вечерњи кроз прозор од кристала, ђе дође и стаде једна кољаска (каруца) са шест коња. Куцну њеко у врата наше собе, и уђе лакеј (камарер) упоменутога царскога духовника и упита: *Јест ли здјес далматски архимандрит Зелић?* — Тргнем се ја и речем: „Шта изволите?“ — *Духовник Јеја Величества Вас здје ожидајет!* — бијаше му одговор. Тај час изиђем пред њега и поклоним му се, а он ми говори: „Ја сам, баћушка, доложио императрици за Вас, и она јест дозволила Вам до руки заутра. Она придет у Печерску лавру на службу, и Ви придите и станите унутри во олтарје, и по совершенији служби изидите со служашчим митрополитом, архијереји и јереји, и цјелујте Јеја Величества руку; но не дерзните никакого доношенија (молебна писма) Јеј дати, дља чего је запрешчено од министерства на пути не утруждат Јеја Императорскоје Величество.“ Ја му се поклоним и благодарим.

Сјутра у девет часов дођем ја у Печерску лавру и станем у олтару близу проскомидије, како се могу на летургији нагледати царице, која је стајала на десној страни пред троном (престолом), за њу нарочно здјеланим. Сва је црква простртa била зеленом чо-

здје (и *здјес*) — овде; *ожидајет* — очекује; *до руки* — прићи руци; *не дерзните* — немојте се усудити; *дља* — за; *утруждать* — трудити кога, досађивати коме; *проскомидија* — део олтара, где се чува св. причешће.

јом и од врати црквеније до врата Печерскога манастира, ђе је императрица изишла из кароце и ишла до цркве пјешице, поради благоговјејнства, а могла је кароца доћи до врата црквеније. Све су њене даме и камерјунгфере стајале за императрицом с десне стране, а мушки пол, то јест министри и генерали, на лијевој страни остраг. Такође и цесар Јосиф II и краљ Станислав на лијевој страни били су у цркви, и стајали су напред, а њиови генерали и министри остраг. Свету је летургију служио у ту недељу царевић Антоније митрополит, син цара грузинскога и ђурђијанскога, са 24 лица, које јепископа, које архимандрита, које протопопа, архиђакона и ђакона, а началствовао је упоменути духовник царски у митри. Сви архијереји и архимандрити у Русији употребљавају на глави митру при светом служенију. На служби су одговарали императричини пјевци, то јест појачи, но на хору а не на земљи. Њи 24 било је тамо, сљедователно 24 гласа лијепа и један од другог различита. Ови пјевци појали су по нотама, и није могуће описати како су наслаждавали и увесељавали слух човјеческі. Сам император Јосиф II и краљ Станислав похвалили су то пјеније и казали су да више услађују слух ови гласови человјечески, него ли у римској цркви оргуље и све инстру-

---

благоговјејнство (и *благоговјеинство*) — побожност; *камерјунгфер* — дворска госпођица; *грузински* — у руском оно исто што и „ђурђијански;“ *митра* — владичанска капа; *сљедовател-но* — дакле.

менте музичне, које римљани употребљују при богослуженију своме.

Оконча се божествена служба, и архидјакон изнесе антидор и нафору. У Русији начине толико лепчића, што служашчи даје великијем особам на златном бљуду. Сам митрополит царевић изиђе на царске двери и даде императрици просфору, која га је поцјеловала у руку, како и он њу; и свим служашчим епископима и архимандритом, ђе сам и ја и архимандрит Доротеј најпоследњи били, достојала је дати десницу, коју смо цјеловали, како и она взаимно нашу. И који су гођ ту јепископи и архимандрити били, свакога је она цјеливала у руку; но њој ваља послије повторити, јер је таки у Русији обичај. Епископи цјелују взаимно руку архимандриту, но овај послије повтори јепископа цјеливати; исто тако архимандрити цјелују руку при поздравленију простим свештеником, но ови повторе то архимандриту. Ово је у Русији, у клеру и духовенству, прекрасни обичај: ђе се гођ срету, били знани или незнани, цјелују се најприје у оба образа, а потом један другога у руку, но свагда мањи вишему од себе чином и карактером повтори рукоцјелованије, и по том разликује се тамо чест од чести и карактер од карактера.

римљани — римокатолици; *антидор* — хлеб који се даје вернима по свршетку службе у цркви; *бљудо* — чинија, тањир; *царске двери* — света (средња) врата („двари“) на олтару; *просфора* — поскурица; *клер* — свештенство; *карактер* — звање, занимање; *чест* (р.) — част, почаст.

Бавио сам се у Кијеву шест дана, док сам поздравио Јего Високопреосвјашченство господина митрополита Самуила, који ми бијаше познан јошт кад сам први пут био у Русији и Кијеву; тако и њеке архимандрите и игумне, и прочу господу знанце.

Седми дан пођем из Кијева, ударим преко ријеке Бористена (Дњепра) кроз градове Чернигов, Могилов и Шклов, ђе сам се задржао у поменутога славнога Зорића два дана, коме сам јошт више препоручио мог нећака, и који ми је дао писмо и препоруку у Петрбург на свог роднога брата генерала Давида Зорића Онаранчића. Овога ја, идући у Петрбург, сретнем на путу: из Петрбурга у Шклов ишао је; но зато опет поздравим га и вручим му писмо, које му брат његов писао. Прочита он и рече ми: „Жао ми је, да ме нијесте затекли у Петрбургу; али пођите господину Теодору Јанковићу директору, ком ћу ја из Шклова писати и Вас препоручити.“

Идући у Петрбург кроз град Твер, имао сам срећу поклонити се светим моштем светитеља Арсенија, јепископа тверског.

ђенерала Зорића (Симеона) — помиње, као свога „благодјетеља,“ Доситије у II књ. „Живота и приључ.“ (стр. 23., 130. и 137. Задр. изд.); г. 1778. подигао, на свом имању у Шклову, „племићску школу“ (доцнији „кадетски корпус“); *Тодор Јанковић, Миријевски* (1741.—1814.) — чувени Србин педагог: најпре окружни школски надзорник банатских српских и романских основних школа (1773.—1782.), затим директор основних школа у петроградској губернији, члан школске комисије, управитељ учитељске семинарије и прве главне народне школе у Петрограду; *Твер* — главно место у губернији тверској, на реци Волзи.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

сам провео вријеме от 2? марта до 20 маја а послије платити и квартир и све трошкове за јело и пиће. и, кад сам из Петрбурга одлазио дао ми је 50 холандескије цекина у злату на пут, за трошак. Вала да овдје исповједим истину, да су венецијански властитељи и принципи били посве добри и милостиви за своје подане, само што је ово пакосно добро кварила и поцрњавала њека политика (од [illegible] самије от штата).

На велики страсни петак пошао сам у царску лавру, Невски манастир, који носи име од ријеке Нево и у коме сједи митрополит Гаврил. Приказао му се, како првом члену свјатјејшег синода, кому је било наговјешчено прије од кијевскога митрополита

подданный — државанин, „поданик", [illegible] искрен поступак, *подвала*, [illegible] dei III) — највећа политичка [illegible] у Млецима.

Самуила за моје пропушченије у Русију по указу Јеја Императорског Величества императрице Екатарине Вторе. По поздраву обичајном упита исти митрополит мене, за какво сам дјело дошао у Петрбург? Одговорим му ја да ћу по празнику свијетлог Христовог Воскресенија извјестити Јего Високопреосвјашченство и свјатјејши синод о томе. Запита ме после, знам ли гречески и би ли могао на Воскресеније читати јевангелије гречески, коме одговорим да знам и читати и писати и говорити грчки, сљедовательно, да могу и јевангелије очитати. Тако ми нареди да се спремим и да ујутру рано на Воскресеније дођем саборно с њима служити. Но ваљало ми се прије исповједити и савјест очистити. Тако сам на велику суботу пошао у исти манастир синодалному духовнику и члену, архимандриту Варлааму, исповједити се, који је био и исповједник јошт императрице Елисавете, старац од 80 до 90 година. Добро сам се познао са овијем старцем, који ће ми при моме отлученију из Санкт-Петрбурга пријатељски казати колико далеко человјеческа злоба и завист може доброме намјеренију и человјеческоме благополучију препјатствовати, како што се са мном случило, које ћу мало доле изјаснити.

Приспије дан свете Пасхе, ђе се и ја грешни удостоји с митрополитом и прочими архијереји и архимандрити саборно имјети свјашчено служеније. У тај дан читано је, као

благополучије — срећа; *препјатствовати* — спречавати, чинити препреке.

што је свим познато, евангелије: „*В начаље бје слово* и пр.,“ но на 24 језика од разни служашчи лица. По совршенију служби отидемо сви у двор митрополитов, да честитамо митрополиту празник Воскресенија Христова. Тако исто дошли су били и велики књаз Павел Петровић и књагиња, са височајшом својом дјецом, и прочи принципи и велможи, који су онда били на служби, митрополиту на поздравленије празника, који је сваком дао по три црљена јаја, како што је у Русији обичај. Ту су онда до три часа послије подне раздјељивана била јаја, доклен није приспјело време обједа. На овај објед био сам и ја са служашчими од митрополита устављен.

Оне свијетле седмице млога су ме господа просила к себи на објед, и шиљали би своју каруцу са 2, 4 и 6 коња, да ме довезе, зашто како би сам нашао њиове домове, да не пошљу дигнути ме, у онаком славном и великом граду! Особито ме је пак призивала стара графиња Марија, мати фелдмаршала Андрије Ромјанцова, којој онда бијаше сто и десет љета, и која ми је казивала да је при Петру Великом императору служила његовој императрици Екатарини Првој као камерјунгфер; такође и књаз Чернишев, Строганов, Демидов и млога друга господа и трговци, којије се странољубије ко иностраним сана церковнаго персонам не може подробно описати, нити је могуће вјеровати ономе, који није био у Русији.

В начаље бје слово — У почетку беше реч; *поздравленије* — честитање; *сан* — чин; *персона* — личност.

Од Воскресенија до недеље свјатих мироносиц возао сам се по Петрбургу до Кронштата, ђе је велики Петар начинио један изредни арсенал за корабље.

Град Санкт-Петрбург јест врло велики; палате и домови у њему јесу све од камена. Посред града тече ријека велика, Нева, која раздјељује град, ђе се виде млоги канали, уведени од исте ријеке, на подобије лијепе Венеције. Улице су управне и широке; палата је царска велика и четвороуголна, од три висока посве апартамента, и има двоја велика врата, ђе на једна каруце у двор улазе, а на друга излазе. У кортама може стати около сто кароца по 6 коња упрегнутије. На плошчади (пијаци) једној, недалеко Исакијеве цркве, стоји монумент, то јест штатуа на коњу, императора Петра Великог, која је искусно с коњем у једно салита, у његовом одијелу и с шкрљаком (шеширом) на глави, који лијевом руком држи узду, а десном пруженом показује преко Неве на сенат, у Васиљевском Острову лежећи. Под коњем се види једна страшна и велика аждаја, илити змај, која је хотјела проождријети Петра Великаго и сву његову империју, и која се с њим млого борила, докле је није побиједио, но најпосле стао јој је на своме коњу једном ногом за врат, а другом на реп. Она змија илити аждаја алигорически значи и изображава великога Карла Дванаестога,

нед. свј. мироносиц — друга недеља после светле (ускршње); *апартаменат* — одељење куће; *корта* — двориште; *монуменат* — споменик; *искусно* — вештачки; *алигорически* — алегоријски, у преносном значењу.

краља шведског, кога је Велики Петар под Полтавом у Малој Русији побиједио и до конца његову армаду заробио. Из ове битке утекао је Карл једва главом, рањен и без обзира, у Бендер, под покровителство отоманско, 27. јунија 1709 љета.

Монумент стоји на једном великом и посве високом, цјелокупном камену, у двоје вишем и дебљем, него је онај, от њеколико печа сињега мармора, сазидан у Бечу пред библиотеком и двором царским, монумент на коњу славнога и неумрлога императора и цесара Јосифа II, који после своје матере даде слободу народу восточног закона и да могу цркве градити по градовије свије у империји. Монумент Петра Великог јест воздвигла императрица Екатарина Друга; и камен, на коме стоји, који је донешен од брегова балтијског мора, уз ријеку Неву, сижином и хитрошћу њекога Грка из Леванта, зовомог Карбури, ограђен је наоколо с зашиљеним гвожђем, на врху позлаћеним, а на оном камену стоји с једне стране по руски, а с друге латински са златним слови написано: *Б. М. Петар I велики император всеросијски, отец отечества, и Јекатарина II императрица всеросијскаја*, и проч.

По мироносној недјељи пошље ме речени Фошкари у својој каруци, и са својијем теологом, препоручити м[итрополиту] Гаврилу, који ми рече да до 10 дана дођем и представим се синоду. По недељи свјатих мироносиц, у апри-

Бендер — окр. м. и тврдиња у Бесарабији на Дњестру; *печа* — комад; *сижина (р.)* — лукавство; *Б. М.* — Божијеју милостију.

лу, пошао сам у свјатјејши синод, да се представим и да покажем свидјетелства од мога манастира и од митрополита Софроније Кутовали из Венеције с доношенијем (шупљиком), ђе овај проси да би ми дозволили за њеко вријеме просити милостињу у Русији на мој упоменути манастир Крупу. Дошао сам у 10 часов пред подне. Кад сам ушао у једну превелику салу, кроз коју се иде у другу, ђе се синод сабираше, чињаше ми се да у првој има до 500 младића, с једне и друге стране сале, који сједјаху један до другога и сви писаху. Стајао сам пред вратије од сале синода четврт часа; ал' јето ти изиђе један господин, који ми узе моје карте, и рече ми: *Баћушка, здјес подождите!* Затим се врати у синод. Ту сам чекао један велики час, ал' ето ти изиђе исти секретар синодални, и говори ми: *Изволите, баћушка, прињат Ваше бумашке (карте); много сожаљејет свјатјејши синод, что не может здјелат Вам удовољствије по Вашему прошенију*, и нама' се врати у синод.

Кад сам ове ријечи чуо, у мало од печали да ми није дошао један колпо, што за мене у оно вријеме није могао бити виши и убивателнији. Нико не може себи представити у каквој сам био скорби и печали, кад сам ријечи свјатјејшег синода саслушао, расуждавајући о себи да сам у туђем царству, не познавајући никога, а без новца. Што сам имао,

доношеније (шупљика) — *суплика*, молба, молбено писмо; *принять* — примити; *карте* — хартије; *Баћ., здј. под.* — Оче, овде причекајте; *бумашки* — хартијице; *колпо* — удар (капља).

оно сам од Адријатическог до Балтическог Мора све потрошио; с чим ћу се дакле вратити у моје отечество? Зар без сваке користи? О, великог нешчастија, срамоте и бешчестија! Шта ће ми рећи пријатељи? Како ли ће ми се подсмијевати непријатељи, кад се вратим у отечество без пользе и користи из Русије, која прима и шчедро награђује иностране, који долазе у њу за милостињу: „Сам ја, и најпрви пут што из Далмације дођо, и не имам среће получити никакве милости од свјатјејшаго синода,“ — сам у себи ово говорећи.

Не знајући ја тому узрока, почео сам у мисли осуждавати нестраноприимство и немилосрдије свјатјејшаго синода, које на мени самом они показаше. А то сам неправедно мислио, јер је завистљиви супостат рода и благополучија человјеческога употребио био једнога мога у отечеству непријатеља за сосуд, и писмом својим предварио у свјатјејши синод о мојем пришествију у Петрбург, и то чрез Венецију и пароха министра русијскога, о коме ћу на своме мјесту подробније писати.

Изишао сам из синода пун жалости, скорби и печали, и отишао сам управо упоменутоме Јанковичу учитељу, коме ме бијаше препоручио Зорич. Овоме сам исказао све моје нешчастије и шта ми је одговорио свјатјејши синод на моје прошеније; но он ме утјешаваше, да толико не скорбим, да ће он поћи

бешчестије — срам; *шчедро* — издашно; *нестраноприимство* — негостољубље; *супостат* — непријатељ, противник; *сосуд* — суд, оруђе; *предварити* — претећи.

митрополиту, молити га и препоручити ме, увјеравајући ме, да му је велики пријатељ. Сјутрадан повратим се ја истоме Јанковићу, да чујем одговор; а он ми рече: „Ја сам јуче ишао господину митрополиту и просио га, да би се на Вас смиловао; а он је одговорио да Вам речем: да представите другу прошњу свјатјејшему синоду, и да у њој речете да сте дошли до министра венецијанскога, и да сте сад остали без трошка, сљедователно, да просите од свјатјејшег синода дозволеније, да можете по путу просити милостињу за трошак.“ Тако ја учиним другу прошњу и представим свјатјејшем синоду, а до осам дана получим дозволеније, како што овдје вели.[1]

Кад сам овај указ получио и видио ђе ми њеком политиком три мјесеца срока (термина) дају до пољске границе, и да се више не могу задржавати у Русији, онда сам се јошт више опечалио, размишљавајући: прво, што не могу дочекати у Петрбургу императрице из Крима; друго, што не могу више средства улучити, виђети је и предати јој једно доношеније (прошњу) за милостињу; а треће, што ми запрешчују у Петрбургу просити милостињу. С чим ћу дакле платити извошчика од поште, не имајући више код себе него само пет цекина холандскије? Дан и ноћ размишљавао сам како би више от даног оног срока от синода у Русији могао које време заостати. Синод ме шаље, а императрица далеко; и да би је ђегођ на путу и срио, не даду

[1]) Види у „Прилозима“ бр. 6.

до ње. Нијесам дакле ником могао више прибјегнути и молити се, осим крупској во истину чудотворној Богородици, да ме она настави.

По пријатију упоменутог синодалног указа и књиге пођем најпре с истом књигом преосвјашчењејшему господину митрополиту Гаврилу у Невски манастир и кажем му да ја не имам с чим ни из Петрбурга изићи, него да ми исти учини коју помоћ и милостињу на пут. Он узе ону књигу моју и записа овако: *Гаврил митрополит рубљи 25.* Кад сам видио да ми даде митрополит ову суму, обрадовао сам се, ако је и малена, мислећи у себи: Када други у Петрбургу виде да ми је исти митрополит и синод запретио у Петрбургу просити, а он сам живи у истоме и дао ми на пут 25 рубљи милостиње, онда ће ми и други штогођ дати, особито што су ме млоги принципи и господа сазнали, будући да сам мојом срећом на Воскресеније служио саборно с митрополитом у Невском манастиру.

От митрополита пошао сам старој графињи Марији Ромјанцовој, матери славног фелдмаршала Ромјанцова, која ме је драговољно примила и милостињом шчедро наградила; јошт к тому препоручила и на својој кољаски (кочији) послала Никити Никитичу Демидову. Овај ме опет даље препоручио, и тако, један другоме препоручивајући ме, учинили су то, да сам ја с њиовим милостињама и странољубијем задовољан постао, осим што

наставити — поучити; *пријатије* — примање.

су ме угошчавали и на објед призивали. Маија 5. чињаше један пребогати мјешчанин велики објед у новоспаском приходу, на ком бијау: речени митрополит, четири епископа и архимандрита (члени синодални) и млога висока лица мушког и женског пола — са свим до 60 персона. На овај објед призове и мене домувладика. При концу обједа обично сваки стојаше весео, а сувише домувладика, који с ликворима различитијем напијаше у здравље императрице и све фамилије царске, затим митрополита и осталије његовије у присутствију и при столу пријатеља. Затим устаде на ноге и поче овако говорити: „В. В. П. и сва господо моја и пријатељи! Ја имам шчастије данас Вас виђети у моме малом дому господу духовну и свјетовну, све моје благодјетеље и пријатеље; но сувише се радујем да ми је Господ Бог послао у мој дом једног иностраног из далеке земље архимандрита, који је данас међу нама и који се враћа у своје даљно отечество. Зато се смилујте да му учинимо милостињу за његов тако дугачак пут.“

Чувши ја овај његов разговор, застидим се, да ко не помисли да га ја нијесам напутио, а ја га нигда до онога часа нијесам ни видио нити с њиме говорио. Затим узе једно сребрено бљудо, и он први метну на њега 100 рубљи у сребру, пак пође около стола од јед-

мјешчанин — грађанин; *приход* — парохија; *домувладика* — домаћин; *ликвори* (ликери) — фина пића; *В. В. П.* — „Ваше Високопреосвјашченство;“ *шчастије* — срећа.

ног до другог, од који сваки мећаше што му могућно бијаше. Најпосле донесе к мени, говорећи: „Изволите, баћушка, прињат сију малују милостињу.“ Кад сам видео онђе сабраније 1500 готовије рубљи, онда сам у себи помислио да ме Бог и моје обитељи крупска Богородица јоште није заборавила, и да је иста задунула Духом Светијем онога доброга и страноъубивога господина, да ме на објед зове. У исто вријеме за столом стаде ми говорити господин митрополит: *Отец архимандрит! Ја Вас совјетују что би изволили јехат из Петрбурга у Ваше отечество.* — На то му ја одговорим: *Ваше Високопреосвјашченство! Ја бих давно појехал (партио), али чекам от министра венецијанског Фридерика Фошкари отпушченије.* — Нијесам знао ја узрока, зашто митрополит мени опомиње да ја одлазим из Петрбурга, али ми је послије пало на ум да су ми отредили само три мјесеца срока, а послије да се не задржавам у Русији. Но ја продуљујем вријеме, не би ли се приближила императрица, да би је ђегођ на путу срио и мојy јој прошњу дао, коју сам већ био зготовио и у џепу држао; а сувише даде ми упоменута стара графиња Марија Ромјанцова препоруку на принцезу Наришкинову, која је била камерјунгфер онда при императрици и најпрва дама, и која би ме могла представити императрици, у случају ако је ђе сретнем.

прињат (принять) — примити; *что* — да; *јехат* — ићи.

Сјутрадан намислим отходити из Петрбурга; зато отидем митрополиту, захвалити и руку пољубити. Запросим га такође, да би ми свјатјејши синод по крајњей мјери подарио један круг црковније књига за мој манастир, када нијесам имао срећу више милости од свјатјејшаго синода получити. На то ми митрополит одговори: „Када будете у Москви, јавите се архиепископу Платону, који ће имати од синода повељеније, да Вам даде један круг књига.“ Ја му се поклоним, благодарим му и цјеливам га у руку. Затим пођем поздравити упоменутога мога духовника Варлааму, који ме с њеким сожаленијем упита, јесам ли се штогођ помогао с милостињом за трошак у Петрбургу на пут; а ја му одговорим да сам се штогођ помогао за трошак, али не знам каквијем ћу образом доћи у моје отечество, у манастир, не носећи у њега ни књига ни риза. У дугом с њим разговору усудим се (јер ми је био духовник) потужити на немилосрдије и нестранољубије свјатјејшаго синода прама мене инострaног пришелца из тако даљне земље Далмације, и који сам први пут дошао у Русију, свјатјејши синод молити за милостињу. Но старац ми овако одговори: „Ви, отец архимандрит, не можете се никогда тужити на свјатјејши синод, котори Вам не виноват. Синод би Вам, как и прочим иностраним духовним персонам, позволил в Росији просити милостињу, но какојто из Ва-

по крајњеј мјери (р.) — дајбуди, барем; *пришелац* — дошљак; *котори* — који; *виноват* — крив; *какојто* (р.) — неко.

нега отечества архимандрит и викариј из Далмације јест писао чрез капелана министра росијскаго Мордвинова и архимандрита Јустина у Венецији, пре Вашего пришествија у свјатјејши синод, да Ви нијесте архимандрит и да Ви не имате у Далмацији монастира; и за тај узрок свјатјејши синод јест узео Вас у подозрјеније.«

Кад сам ове ријечи саслушао, упропастио сам се и сад истом увјерио да свјатјејши синод мени ништа у томе није крив, него лажи и неправедне клевете мога горе упоменутога непријатеља архимандрита и викарија, који ме је по моме возврашченију из Петрбурга у Далмацију био лажно оптужио у инквизитуре от штата у Венецији, год. 1790., како ће се виђети напријед из његове тужбе, сувише представљене генералу Анзулу Диједу, кад сам се повратио из Венеције. Послије дугог разговора с овијем старцем духовником, кога сам молио за опроштење, што сам се неправедно потужио на свјатјејши синод, у коме и он член бијаше, захвалим му што ми је казао прави узрок, зашто ми нијесу дозволили просити милостињу. Други узрок тому казао ми је господин јепископ псковски, кад сам му дошао био просити га и препоручити му се за милостињу, зашто, кад сам га за то молио, одговорио ми је да сам ја преварио у Кијеву императрицу, кад ме је пропустила у Петрбург, говорећи: »Ти си дошао до ве-

чрез — преко; *возврашченије* — повратак; *инквизитура от штата* — државни суд за политичке кривице (упор. стр. 183.).

нецијанскога министра с писмама, као што ти у пасошу гласи, а ти иштеш от синода, да просиш милостињу.“

Да сам смио на граници право моје намјереније казати, да идем до свјатјејшаго синода, може бити љепше би ми посао изишао био. Но будући да је 1785. године, баш кад сам ја у Цариграду био, изишао од императрице указ, да се никаква иностранa духовна лица немају пропустити у Русију за милостињу, без дозвољенија и указа от свјатјејшаго синода, макар био и сам патријарх, ја сам знао за овај указ јошт кад сам дошао у Беч код п[ринципа] Галицина, но нијесам смио на граници ништа о милостињи говорити, уфајући се у моја свидјетелства от манастира Крупе и от митрополита филаделфијског Софронија Кутовали из Венеције, и у толике моје истините пасоше, а особито препоруку из Венеције от Франческа Фошкари на његовог сина Фридерика и министра венецијанског у Петрбургу, који ме препоручио истоме митрополиту, првом члену у свјатјејшем синоду.

Но поред свега тога, да ми не бијаше препјатствовао упоменути мој непријатељ, било би по мој манастир и отечество врло добро. Зашто, какву сам срећу имао и како су господа русијска странољубива и богата, Бог зна какву би милостињу могао получити и све манастире и цркве у Далмацији књигама и ризама драгоцјеним могао одјети, које је свагдашње моје желаније и намјереније било.

Кад сам баш напоменуо овде указ, којим је императрица забранила пуштати у русијску империју иностранa духовна лица за милостињу, макар и сам патријарх био, без нарочног позволенија свјатјејшаго синода, ваља да кажем узрок, који је тому повод дао. Ја сам о узроку том у Русији испиткивао, но најбоље сам се извјестио о њему у Малој Русији, от једног протопопа код полтавског јепископа Амвросије. Овај ми је протопоп и копију од тог указа дао. У овој копији забрањује се свијем пограничнијем русијскијем официром и командантом, да се, ако би се икаква иностранa духовна, от сваког чина и карактера, персона на граници русијској јавила, на форпостије нејма ни по што пропустити у Русију, него да се задржи и да се јави свјатјејшем синоду за које дјело он иде у Русију. Запрешченије ово било је, као што сам већ казао, узрок, што сам на граници русијској и у Кијеву, када су ме пропустили, казао да идем с препоруком Фридерику Фошкари, министру мљетачке републике у Петрбург, а не ради милостиње, и зато ми је јепископ псковски и члан синодални послије пребацио, да сам императрицу обмануо. Узрок пак овог запрешченија јест овај:

Ваља знати да у атонској Светој Гори млоги манастири имају от русијские благочестивије древније императора грамате илити дипломе, у којима су у оно вријеме свето-

---

копија — препис; *на форпостије(х)* — на предстражама; *запрешченије* — забрана.

почивши императори манастиром пожаловали из своје царске касе њеку свакогодишњу милостињу илити плаћу, за моћи се искупљивати од ига варварскога. У овим граматама стоји написато да се њека сума (толико и толико рубљи) на сваку годину из царске касе имаде *в род и род* давати овим манастиром, и то сваке треће и шесте године, или кад усхоће и узмогу манастири светогорски посилати у Русију с истом царском граматом по једнога или два чесна монаха са свидјетелством и печати истога монастира и са пасошем од министра русијског у Цариграду. Ове исте грамате показивали су мени у Светој Гори манастирске старјешине и понуђавали су ме, да се приопшчим к њима, да ће ми дати те грамате, да пођем у Русију и донесемречену милостињу; но ја, као привјазан љубитељ мога отечества и пострига манастира Крупе, благодарио сам им на тој чести и љубови. Од упоменутије светогорскије манастира пошље један, кога не треба овђе именовати братство, и свога једног архимандрита с реченом царском граматом у Русију, да донесе ону суму, како је у дипломи. Тако дође овај архимандрит у Русију, добије ону суму новаца и, осим тога, допуштење од свјатјејшаго синода, да може за њеколико година просити по Русији милостињу на своју обитељ. По млогогодишњем прошењу по империји русијској добије не малу суму новаца, а осим тога

в род и род — с колена на колено; *приопшчити се* — придружити се, ући у чију заједницу; *привјазан* — привезан.

сабере млого другије драгоцјеније црковније вешчи. У години 1784. врати се он у Цариград, у које сам вријеме ја јоште у Светој Гори био. Кад су чули добри монаси истога манастира, који ва истину свети живот проводе, што сам ја очима мојима видио, да се њиов речени архимандрит из Русије повратио и у Цариград дошао, кога су они већ за мртва држали, таки пошљу из манастира у Цариград два чесна старца, да га сусретну, да му честитају његово благополучно пришествије и да га с честију спроводе до Атонске Горе. Но када су му се ова два старца представила пред очи и поздравила га с метанијама до земље, као што је обичај у сваком манастиру пред својијем старјешинама, онда ји је он питао: који су и одакле су? говорећи, да он њи нигда не познаје. Речени старци, чујући шта он говори, остану изумљени, познавајући се с њиме и једући толико година хљеб у манастиру једном и за једним столом. Испрва су мислили да се њиов архимандрит шали, желећи да види и да искуси шта ће о њему мислити и говорити. Но, дан по дан стојећи старци у Цариграду и њему често одлазећи, виде и познају да се он нимало не шали, него да озбиљски говори. Тако буду речени старци принуђени припасти црковној столици, власти и патријарху и искати правицу.

Овђе ће се може бити који читатељ ове повјести саблазнити и од светогорскије ма-

---

вешч — ствар; *изумљен* — зачуђен, запрепашћен.

настира срце обратити; но нити севаља соблажњавати, нити све монахе светогорске и свуда једнако судити, зашто, како сви прсти на руци нијесу једнаки, тако нису ни сви монаси. Овђе морам још то приложити да у грчкој нашој, великој, восточној, светој матери цркви има жалосни, плачевни и јадни, из нужде, може бити и убожества, узети обичаја, које на изглед патријарха сљедују сви грчки по Турској митрополити и јепископи, који продају на симонији чинове црковне и благодат и дар Светог Духа.

Нијесу знала речена два старца да је њиов архимандрит заслијепио очи патријарху и да он купује од њега архијерејство и епархију у бугарској земљи. Одговори им дакле патријарх да им у том дјелу помоћи не може. Оду послије чесне ове старине до њеке велике турске господе тужити се, али су ови били поткупљени; најпосле оду русијском упоменутом министру Булгакову, тужити се и плакати; но и овај ји одбије, говорећи да он турским подаником не заповиједа и да им у том послу ништа не може помоћи. Но кад је исти министер све разумио, млого се соблазнио о патријарху и светогорцем; и тај час опише сву ову историју и пошаље у Петрбург у кабинет. За тај је дакле узрок императрица Екатарина II издала декрет, да се без дозволенија свјатјејшаго синода унапредак не има пустити у Русију никаква духовна инострана лица.

убожество — сиротиња; *на изглед* — по примеру; *симонија* — грех продавања (црквених) звања; *кабинет* — министарство.

Овај је узрок и мене задржао на пољској граници њеколико недеља, докле није дошла речена императрица у Кијев.

Не могу ни ову истину пропустити, да је мојим читатељем не саопштим, коју сам читао у грчком хронографу. Када су Турци овладали престолом грчкије императора у Цариграду, и када је цар отомански сио на гречески престол, давали су Турци за млого љета патријарху, по његову карактеру и достоинству, посве добру плаћу, да може живљети својом кортом. Но када би по смрти патријарха синод и принципи грчки избирали другога, онда би — о, сујетног маловременог славољубија, природна свакому човеку, који чуствује шта је чест, шта ли власт земна! — онда би, велим, од истога синода митрополити и јепископи желили сваки добити таку велику чест и власт црковну; сваки би на своју страну притезао число, колико из грчкије, толико и од турскије, господе везира и ага, да би тако патријархом постати могао, јер који највише число поткупи оније великије Турака и бостанџија, онај остане за патријарха. Но мало који умре на патријаршеском престолу, зашто сваки жели бити патријарх, и тако около учињеног патријарха исти од синода сплету код цара и везира мрежу, који га пошљу нечајано у заточеније, или на покајаније у Јерусалим, или у Патмос, либо

хронограф — летописац; *бостанџије* — виши чиновници (првобитно чувари султанова сараја у Цариграду); *нечајано* — изненадно; *Патмос* — острво у Јонском Мору; *либо* — или.

у Свету Гору, ђе сам и ја једног у великој лаври посјетио, који бијаше у једном торњу затворен до његове смрти. Једни пута пошљу га само на вријеме, пак га послије опет на престол поврате, што се њеколико пута догађало. А не знаду они митрополити, — ако ли и знаду, неће за то да знаду, — да ће ону јаму, по пророку Давиду, коју су првом ископали, и њему други ископати, и да ће у њу пасти.

Тако дакле, када се поставља нови патријарх (колико су ми њеки јепископи и Грци, по мом љубопитству, расказивали),ваља њеколико стотина кеса илити хиљада златније цекина просути и Турке, цара отоманског бостанџије, даривати. Ово је цијела истина, коју човек у Турској руком ухватити може. Ако би дакле који Грк ову историју читао и казао да све горе речено о њима и њиовом обичају није истина, противио би се Духу Светом. Када су послије цари турски и остали Турци виђели да они просипају толико благо, када се постављају патријархом, митрополитом или јепископом, расудили су, како паметни цари, да су они богатији от њи, и тако су им престали давати плаћу.

Ваља знати јошт један начин, како се њеки јепископи код патријарха и синода постављају. Млоги су Грци и грчки принципи у Цариграду врло богати; зато који имају пород и чада, узму у свој дом каква свештеника, попа, но понајвише калуђера, био он одакле му драго, само да је штогођ учен, да

може њиову дјецу научити закону христијанском, и држе га по њеколико година. Њеки од овије калуђера уђу, у вријеме њиовог код принципа каквог пребивања, у милост господина или госпоје, што Грци зову *думне;* а како који уђе у ту чест, онда је већ сигуран и увјерен да ће јепископом постати. Ове думне, прије него се речени учитељ од њи и фамилије одлучи, пођу га препоручити патријарху и синоду; ако ли је од потребе, и самим султанушам, то јест цара отоманског женама, препоруче га, а султануше патријарху, и тако је он већ постао јепископом, које послије патријарх шаље у Босну и у Бугарску.

Но ја сам се далеко удаљио од мога духовника у Петрбургу Варлаама; дај да се сад опет њему вратимо. Запита ме послије овај старац, јесам ли био код тога и тога трговца, богата; а ја му одговорим да нијесам. Таки запише на карти ону фамилију и дозове мога извошчика, говорећи му: „Повези баћушку оному дому в новоспаском приходје." Затим се ја цјелујем и с њим опростим, и пођем ђе ме старац, духом светим заданут, упутио. Било је три часа по подне, кад сам ушао у једну велику салу. Ту не нађем никаквога слугу, а угледам млога врата, но нијесам смио ни у једна куцнути. Шетао сам се њеколико минута по оној сали, ал' јето ти изиђе једна стара баба, службеница, упита ме: *Кого ишчете, баћушка?* — Одговорим ја: *Хозјаина*, то јест старјешину. Окрене се баба натраг и уђе на једна врата; у тај минут врати се и рече

ми: *Изволите, баћушка!* — Уђем ја у другу салу, ђе ме срете један господичић (около 22 љета могао је имати), узе благословеније и пољуби ме у руку, а затим ме уведе у своју камару. Ту сједнемо, и он ме упита, од куда сам. Извјестим га ја о свем мом нешчастију. Тек што смо ми сјели били, донесе нам службеница по обичају рускоме пунч, чим они угошчавају госта, како Талијанци и Турци кафом. Кад смо попили три четири шољице пунча, запита ме за књигу од синода, и када сам му је дао, написа овако: „*Дано на церков рубљи 50.*“ — Извади послије исту суму и даде ми, и затим 25 рубљи, говорећи: *50 на церков, а 25 Вами на пут за харч.* — Ја му учтиво благодарим на том благодјејанију, а он ме јошт поче молити, да сјутра дођем к њему на објед. Станем се ја извињавати, да се сјутра рано намјеравам одлучити из Петрбурга; но залуду: на толике молбе морао сам се објешчати да ћу ујутру у 12 часа доћи, како што сам и учинио. Ту сам ја и он сами обједовали и сједили до два часа послије подне. Кад сам пошао, спроводио ме је овај господин до моје кароце. Кад ми је дјак отворио врата од исте, угледам унутра од постава велика четири шакета (од маже вреће) пуна, тако да не имађа ђе сјести у каруцу. Упитам дјака, што је оно, но и он ништа не знађаше. — На то ми одговори речени господин: *Не спрашујте, баћушка, што је, него*

постав — пиатио; *мажа* — цента, 50 килограма; *Не спрашујте* — не питајте.

примите сије аки два лепта Христос од убогија вдови пријал јест. — Ја му свесрдно благодарим, и пођем на мој квартир.

Кад сам дошао на квартир, донесе дјак мој оне маже у камару, да ји видимо што је. Но када сам видио, остао сам изумљен, дивећи се оном добром господичићу, његовом странољубију, милосрдију и ономиком нечаjаном и богатом награжденију. Ту су биле: њеколике пече златоткане, сребром ткане и друге свиле, с различити цвјетови и колури; црковни сосуди и један велики крст с фигурама од змалта, на свету трапезу; жертвеница с фигурама, такођер от змалта (финифта), од сребра позлаћена и с рубини около финифта накићена; сервиз за 12 персона от стола и за кафу, и друге различите ствари от сребра и позлаћене, какоти и пашамани златни и сребрени, различити, за фелоне и стихаре, којима ја не би знао поставити цијену. Видећи ја све ове вешчи несподјеване у себе, није ми могуће било описати радост, коју је дух мој чувствовао, расуждавајући у себи и мислећи да ме сад неће бити стид вратити се у моје отечество и манастир Крупу. Онда су ми дошле на памет ријечи доброга мог пријатеља Стефана Ђурића у Задру, које ми је рекао при мојем отлученију у Русију: „*Даст*

сије — ово; *аки* — као; *два лепта* — две потуре; *пријал* — примио; *печа* — комад; *колур* — боја; *змалт* — smalto, емаљ; *жертвеница* — кадионица; *пашаман* — пасаман, ширит; *фелон* — горња кратка хаљина свештеничка; *несподјеване* — неочекиване; *отлученије* — одвајање, полазак.

ти Господ по серцу твојему, и вес совјет твој исполнит!“

С овијем стварма украсио сам ја мoју обитељ, у којој се и данас млоге драгоцјене вешчи виде о великијем празници, тако и у другијем њекијем убогијем црквама у Далмацији. И могу исповједити истину (ако ми и неће свак ово што говорим вјеровати): да ми не буде препјатствовала завист мога упоменутога во Христје брата, како ми је онда била срећа у помоћи, и како сам имао од Венеције на министра од республике препоруку, и од митрополита филаделфијског свидјетелство свуда за милостињу, а особито у онаковоме благочестивоме и богатоме, странољубивоме и шчедроме империуму и народу; и да ми је било само за годину или двије позволено од свјатјејшег синода милостињу просити: — могао сам сабрати таку милостињу, да би могао све далматинске благочестиве биједне цркве снабдјети с годишњим кругама књига и свјашченим одијелом и сосудима црковнијем.

Био сам дан прије купио једну кароцу за 160 рубљи, лагану, за пут и за два коња, да могу по пошти брже ходити. Размишљавао сам, у што ћу оне драгоцјене и богате вешчи спремити, да ми не би што на тако дугом путу погинуло. Размишљавајући овако, видим кроз мој прозор ђе дође у кортал (авлију) нов један интов, са два коња упрегнута.

да ми не буде препјатствовала — да ме није спречила; *погинути* — пропасти.

До часа куцну ми њеко у моје двери од камере. Ја се јавим, а оно уђе један младић, пољуби ме у руку, и поче ми овако говорити: „Баћушка! Онога мог господина, ђе сте данас објedовали, другије пет браће нијесу имали шчастије вас виђети, који су разумјели да ћете сјутра отходити из Петрбурга на тако далеки пут до Вашег отечества; и зато су Вам послали ову кољаску за лакше Ваше путешествије; а при том просили су Ваше високопреподобије, када пођете, да се њима мало свратите.“ Кад сам видио ону кољаску, нову, сву од гвожђа и позлаћену, на моду енглеску начињену, имајући један сандук (баул) напријед, а други назад, оковати у гвожђе, и њекакве синџире, ужама од гвожђа привезате, најпосле и катанце и кључе, што се остраг и спријед они баули увезују под затвор, — мислио сам у себи да је посве лијепа и комотна и да се може у оне сандуке све драгоцјене вешчи метнути; но за ону махину оће се, идући поштом, четири или шест лошади (коња), колико ће ме дакле више стати пут, плаћајући коње? Тако би на један начин волио да ми је нијесу послали; а на други мислим да ми је и стидно возити се на онаком, што њеки говоре, интову, који мој прашукундјед није ни видио, а камо ли се по Русији возио. Размишљавајући тако, упитам слугу, би ли знао колико су за њу плати-

мода — начин, фасон; *махина* — „машина,“ велика ствар.

ли? А он ми каже: *300 червонец* (цекина холандески).

Сутрадан пошао сам колеснику, од кога бија купио прије на дан лагану за два коња кољаску, и молио сам га, да ми узме назад исту и да ми врати новце, расказивајући му како су ми њека господа купци послали једну кољаску на дар; а он је, као добар християнин, прими и врати ми новце све. Ја сам му драговољно поклонио 20 рубљи сребреније, зашто је могао не дати ми ни крајцаре, будући да се вешч погођена, продата и купљена, била она зла и[ли] добра, по правици вратити не може. Исти дан спремим све драгоцјене вешчи у она два сандука, а нешто собом у кочију, и пошљем дјака генерал-директору од поште, да ми напише на мојој подорожној (пашпорту) по четири коња, намјесто два, давати на пошти, Затим пођем у њеке господе, опростити се и благодарити им на њиову угошченију и милостињи, подареној на мој харч; најпослије реченом министру венецијанском Фридерику Фошкари. У вечер свратим се упоменутој господи, која су ме себи звала. Казаћу имена ове господе, а прозваније нек остане: браћа родна Николаје, Јоан, Михаил, Сергјеј, Григориј, Сăва, а две њиове сестре: Марија и Ăна. Кад сам дошао тамо, а они ме чекају са приправљеном славном вечером, од различите рибе справљеном. Ту сам с њима вечерао и до пол ноћи раз-

червонец — дукат; *колесник* — колар; *прозваније* — презиме.

говарао се, а кад сам се от њи ми је Михаил један релој от зла лаје други от сребра, који ме и д служе. Оба су ова цилиндра от фа донске из Енглитере. А њиове сест и Ана даровале су ми двије икони. оковане сребром и позлаћене: једну дичну, живопријемни источник; а дру титеља Николаја. Имена ове чесне фа и имена њиовије родитеља јесу исјече једној дасци од мједи, која је прикова зиду близу проскомидије у мојој светоусі ској обитељи Крупи у Далмацији, да се вјеки помињу, како ктитори и наградите манастира овог.

Може бити да који читатељ ове моје повјести неће вјеровати да ми је једна фамилија овако шчедро учинила награжденије; но може се свак сигурно увјерити, јербо ону фамилију у Петрбургу почитују милиончиком. И ово су ми казали у Петрбургу о њој: када је њиов дјед оне палате зидао, онда је у један кантон унутра од палате узидао један милион рубљи, за узрок, ако би по нешчастију икада она фамилија пала у убожество, да оданде могу извадити. Но у вријеме мога код њи бављења нијесу у речени милион ни такнули били, него још који приобрјели. И колико има у Петрбургу и у прочој Русији

релој — часовник; *Енглитера* — Енглеска; *живопријемни* — животворни; *почитују* — цене, сматрају; *милиончик* (милліонщикъ) — милијунар; *кантон* — угао, кут; *приобрјели* — добили.

купаца милиончика, осим принципа и графа! Но у кратко моје у њему вријеме упознао сам се само са овом једном фамилијом, на коју ме је намјерио опште синодални и мој духовник Варлаам.

Тако сам се у Петрбургу бавио од 24. марта до 10. маија. Жао ми је било одвећ, кад сам из њега полазио, остављајући онако добре и поштене душе и човјекољубиве христјане, које сам у кратко вријеме познао. Једно ме је то мучило, што ми свјатјејши синод није на руци био (но то могу клеветама мога супостата благодарити). Видио сам у Петрбургу све паметодостојне вешчи, и нагледао сам се свакојаке красоте и дивоте. Често сам виђао великога књаза Павла Петровића и његову супругу, велику књагињу Марију Феодоровну, тако и младе онде књазове и књагиње. По Петрбургу водио би ме често Симеон Алачевић, родом Црногорац, који живљаше онда у Петрбургу; он ме је провео и по царском двору, када су речени књази били на увеселенију у Царскоме Селу. Особито сам се нагледао великије књазова Александра и Константина, који би често с принципом Шуваловом ишли на шпацир по Петрбургу, у једној царској откривеној кољаски (кароци), да

купац (р. *купецъ*) — трговац; *паметодостојан* — пажње, спомена, достојан; *Павле Петровић* — потоњи цар (1796.—1801.), син Петра III и Катарине II; *Марија Феодоровна* — виртембершка кнегиња, друга жена Павлова; *Царскоје Село* — окружно место у петроградској губернији, с чувеним царским летњим замком; *Александр* — потоњи руски цар Александар I (г. 1801.—1825.).

ји се може свак нагледати. Александр, као старији брат, сједио би с десне стране, а Константин с лијеве, на кољеније упоменутога принципа Шувалова, свог учитеља. Како ова два мала књаза, тако и њиовије родитеља Павла и Марије купио сам ретрате и донио сам у мој манастир Крупу. Александр држи у лијевој руци управ оружје (мушкет), колико да се муштра са својијем малијем, из благороднијe, солдати; а Константин држи један фиолин. Ова два мала књаза имали су у моје вријеме мога у Петрбургу бављења двије сестре: једну, која је била за Њиовим Ц. К. Височеством палатином мађарским, братом нашег всемилостивјејшег Цесара, а другу за Вајмара удату. Велики пак књазови Николаје и Михаил, како и двије сестре, удате сада једна за краља виртемберског, а друга за краља холандског, јесу се послије мене родиле.

ретрат — портрет, слика; *оружје* (р.) и *мушкет* — пушка; *муштрати се* — вежбати се; *благородни* — племић; *фиолин* — виолина (егеде, ћемане); *Вајмар* — велики војвода саско-вајмарски (Sachsen-Weimar-Eisenach).

ПРЕГЛЕД

ДРУГИ ДИЈЕЛ

Од произведенија на степен архимандритства до постављенија на генерал-викарство

СТРАНА

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и Прикључења Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

2. С мора и са Сува, црте др. Милана Јовановића. Цена 1·40 дин.

3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1·40 дин.

4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

6. Истинска Служба, написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Цена 1·40 дин.

7. Историја Српскога Народа с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1·40 дин.

II коло (1893)

8. Живот и Прикључења Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2·80 дин.

10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. Камено Доба, написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости написао Андра Гавриловић. Цена 1·40 дин.

13. Из Природе, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. С Француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.